

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MINDER FRA GAMLE GRUNDTVIG'SKE HJEM

IV

SAMLEDE OG UDGIVNE AF
DR. H. P. B. BARFOD

G. E. C. GADS FORLAG · KØBENHAVN 1924

OMSLAGSBILLEDET:
Statuette af Biskop Grundtvig, modelleret af
Billedhugger O. F. T. Evens (1826—95).

MINDER FRA GAMLE
GRUNDTVIG'SKE HJEM

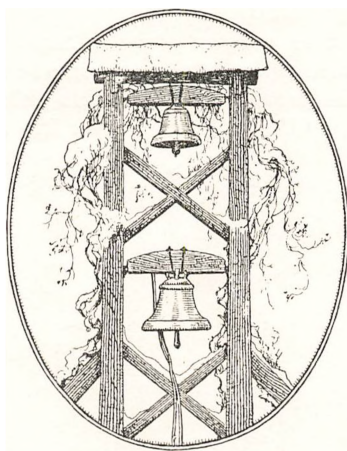
*Mindet er en Jakob-Stige,
Som selv ind i Himlen når.*
H. C. Andersen.

MINDER FRA GAMLE GRUNDTVIG'SKE HJEM

IV

SAMLEDE OG UDGIVNE AF

DR. H. P. B. BARFOD

Klokkestablen i Vartovs Gård

G. E. C. GADS FORLAG · KØBENHAVN 1924

*Det er enhver alvorlig Mands og
Kvindes Pligt at leve i sine Minder,
ti kun ved at leve i dine Minder,
kommer Du til Klarhed over Dig selv.*
D. G. Monrad.

KØBENHAVN NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

HVOR Fader gik med Glæde,
Hvor Moder sad med Lyst,
Dér hørte vi fra Spæde
Kun Kærlighedens Røst.

O, hvem kan dog forglemme de kærligste Ord!

Med Læmpe de os førte
Hver Dag i Ledebånd,
De Hjærtets Strænge rørte
Så blidt med Mund og Hånd.

O, hvem kan dog forglemme de mildeste Ord!

Et Lys de for os tændte,
Så Mørket ej kom nær,
Som Julelys det brændte
Med Sandheds Stråleskær,

O, hvem kan dog forglemme de klareste Ord!

Som Lysets Börn de ginge
I Glans af Livets Sol.
I Troens Ord det ringe
De fandt Guds Nådestol.

O, hvem kan dog forglemme det levende Ord!

Og kan med det vi vandre
I Hjærte og i Mund,
Da står vi med hverandre
På Himmeriges Grund.

O, hvem kan dog forglemme det saligste Ord!

Chr. Thurah. 1859.

Ved Fr. Barfods to ældste Börns Konfirmation, Foråret 1859.

*Mindet vel lader som ingen Ting,
Er dog et lønligt Kildespring.*

N. F. S. Grundtvig.
Poetiske Skrifter VI. S. 445

INDHOLD:

	Side
FORORD	9
MINDER OM PRÆSTEN CHRISTIAN LA COUR OG JACOBINE LA COUR, F. BREGENDAHL, OG OM DERES HJEM, af Fru CHARLOTTE LILLELUND, f. LA COUR	11
MINDER FRA STIFTSPROVST HANS EGEDE GLAHS HJEM, af Præsten POUL EGEDE GLAHN.....	33
MINDER OM PRÆSTEN P. O. BOISEN OG FRU META BOISEN, F. GRUNDTVIG OG OM DERES HJEM PÅ STORE KONGENS MØLLE, I. af Dr. H. P. B. BARFOD, II. af Fru HELGA JØRGENSEN, f. BOISEN, III. af fhv. Höjskoleforstander FREDE BOJSEN	66
MINDER FRA PRÆSTEN MADS MELBYES HJEM, af Præsten FR. MELBYE.....	88
MINDER FRA PRÆSTEN C. J. BRANDTS HJEM, af Fru AGNETE BARDENFLETH, f. BRANDT.....	106
MINDER OM PRÆSTEN ANDREAS OG FRU MARGRETHE LETH, af Dyrlæge HERMAN IVERSEN.....	133
MINDER OM CARL OG SOFIE GROVE OG OM DERES HJEM PÅ MARIELYST, af Pastor emer. FERD. FENGER	147
OPLYSNINGER, af H. P. B. BARFOD.....	165
Rettelser til III Del.....	168

Minderne ere ordnede efter de skildredes Alder.

FORORD

Med en hjærtelig Tak til alle Bogens Medarbejdere, Forfattere og Forfatterinder, udsendes nu IV Del af »Minder fra gamle Grøndtvig'ske Hjem«.

I de foregående tre Bind er der i »Oplysninger« gjort Rede for så godt som alle de Personer, der også nævnes i IV Bind. For at undgå unødigt Gentagelse findes derfor her kun Oplysninger om dem, der dannede de i dette Bind skildrede Hjem og om »Mindernes« Forfattere, desuden om P. O. og Meta Boisens Börn som direkte Efterkommere efter Biskop Grundtvig. Om andre må der altså henvises til de foregående Bind.

Bidrag til Fortsættelse af dette Mindeskrift modtages fremdeles med Tak. Jeg tillader mig atter at lægge Vægt på, at det vil have sin store Betydning også at få Lægmandshjem med i denne Samling af Minder.

1. Juli 1924.

Frederiksberg Allé 20.
København. V.

H. P. B. BARFOD.

MINDER OM PRÆSTEN CHRISTIAN LA COUR OG JACOBINE LA COUR, F. BREGENDAHL, OG OM DERES HJEM.

AF FRU CHARLOTTE LILLELUND, F. LA COUR.

Slægten Dornonville de la Cour stammer, som det også fremgår af Navnet, fra Frankrig. En Gren af den udvandrede efter Ophævelsen af Det nantiske Edikt (1685) fra Frankrig. 1732 kom den sekstenårige Pierre la Cour (1716—75) her til Danmark, antagen som Lærer i Fransk for den lille Frederik de Lasson på Åkær i Jylland; han fandt sig så vel i vort Land, at han fæstede Bo her, og fra ham nedstammer den store danske la Cour'ske Slægt. Den blev dansk i Sind og Skind, og fra den er siden udgået mange udmærkede Mænd og Kvinder, der have gjort Navnet Ære og udrettet et betydningsfuldt Arbejde til Gavn for vort Land og Folk.

Pierres Søn Jørgen la Cour (1767—1809) blev teol. Kandidat 1793. Allerede forinden var han bleven ansat som Degn i Odder, hvor han købte en Gård, på hvilken han drev et mønsterværdigt Landbrug. 1798 ægtede han Kristine Charlotte Guldberg (1777—1826), som 7½ År efter la Cours Død, 1817 blev gift med dennes Ungdomsven, Præsten i Lyngby og Albølge, senere Præst og Amtsprovst i Fakse Hans Peter Barfod (1770—1841).

Barfod havde i sit første Ægteskab syv Sønner, og Fru la Cour medbragte fem Sønner, da hun drog ind som Præstekone i Lyngby Præstegård. Mellem alle disse op-

stod og bevaredes Livet igennem et broderligt og kærligt Forhold.

Fru la Cours fjerde Søn var Peter Christian la Cour, født i Odder d. 26. Januar 1805. Det er om ham og hans Hjem, der i det følgende skal fortælles. Han var kun 4½ År gammel, da hans egen Fader døde, og han havde derfor kun et dunkelt Minde om ham. Så meget klarere stod Mindet om hans Moder for ham alle Dage, Mindet om hende og om det lille hyggelige Hjem i Odder, hvor Moderen om Aftenen efter Dagens Travlhed samlede Börnene om sig, sang med dem og fortalte dem så meget könt.

Christians Hu stod, fra han var lille, til at blive Præst, men derom syntes der ikke at kunne blive Tale, ti Kårene vare kun små. Jørgen la Cour havde imidlertid en Halvfætter, Præsten og Amtsprøvsten i Skive Albert Philip Bregendahl (1771—1835). Med ham traf Fru la Cour i Sommeren 1815 sammen i Århus. Han spurgte hende deltagende ud om hendes Forhold og om hendes Börn, og da han hørte om Christians Længsler, tilbød han at tage ham i Huset og lade ham undervise sammen med sine egne Dreng. Dette Tilbud blev modtaget med Tak og Glæde, og sidst på Sommeren kørte Fru la Cour i sin egen Vogn med Christian fra Odder til Skive. De kom der til om Aftenen, og Christian var vel nok lidt betuttet ved Tanken om Skilsmissen fra Moderen. Bregendahls lille seksårige Datter Bine vilde da opmuntre ham. Hun stod i en Dørsprække og kiggede ind i Dagligstuen til ham og sagde: »Tit, tit, Du lille fremmede Dreng«. Det var deres første Møde. 1835 bleve de Ægtefolk, men Bine måtte senere döje den Tort, at hun af sine Brødre blev drillet med, at hun allerede den første Aften, hun så Christian, selv havde friet til ham. Disse to, Christian la Cour og Jacobine Bregendahl, bleve mine Forældre.

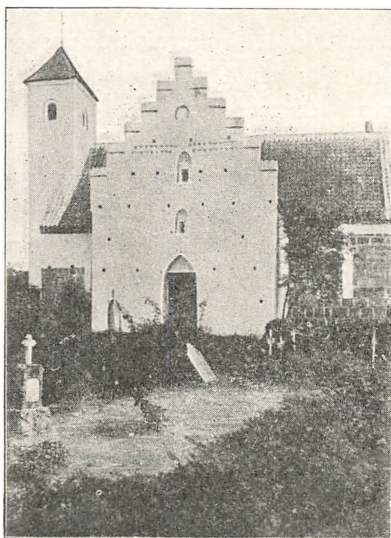
1824 blev Fader Student fra Århus Latinskole, men på Grund af gentagne Sygdomme nåede han først at blive teologisk Kandidat 1832. Næste År blev Fader Kapellan hos sin Stiffader, Provst Barfod i Fakse. D. 30. December 1835 holdt han Bryllup og hjemførte sin Brud til den lille, hyggelige Kapellanbolig, hvor de tilbragte to lykkelige År. Her blev jeg født d. 8. November 1836. Deres Indtægter vare kun små, men Moder har tit sagt, at en sorgløse Tid i økonomisk Henseende havde de dog ikke siden oplevet. Og de boede i en dejlig Egn med de videste Udsigter ud over et frodigt sællandsk Landskab, omgivne af mange gode og kære Venner. Fader var meget afholdt som Præst, og hans fyldige, klare Sangstemme gjorde sit til at vække Sangen til Live i Menigheden. Dog savnede Fader et dybere åndeligt Liv i Befolkningen. Selv har jeg ingen Minder fra Hjemmet i Fakse, da jeg kun var et År, da mine Forældre flyttede derfra, ti 1837 blev Fader nemlig kaldet til Sognepræst i Nimtofte og Tøstrup, tæt ved den nuværende Ryom Station i Jylland.

På Rejsen fra Fakse opholdt Fader og Moder sig en lille Tid på Skærso hos Farbroder Lavrits la Cour.

»Som Kvinden elsker Hjemmet, værner Manden om det«. På disse Ord må jeg tænke, når jeg kalder Barndomsminderne fra Nimtofte frem.

Moder elskede Nimtofte, der stod for hende som den dejligste Plet, hun kendte. Åen løber gennem den skønne Dal, bugtende sig frem mellem de høje Banker, der ere klædte med Skov, Krat eller Lyng. Sognet ligger som en lille Oase i den ellers ret magre og ensformige Egn. Præstegårdshaven, der gik ned til Åen, ved hvis Bred vi havde et Badehus og et Lysthus, havde Fader anlagt efter først at have fået Jorden gjort tjænlig og bekvem ved Dræning og andet tiltrængt Arbejde. Da en stor Del af Haven var Eng, blev noget af den tilplantet med

Træer og Buske, der egnede sig for den frugtbare Jord, en anden Del med Peberrod, Kommen og Asparges, der på den Tid endnu var en ret sjælden Plante. En høj Banke tæt ved Præstegården tilplantede Fader med Grantræer. Disse havde han først sået og opelsket i Haven. Det stod siden for os Börn som et Æventyr, at Fader og

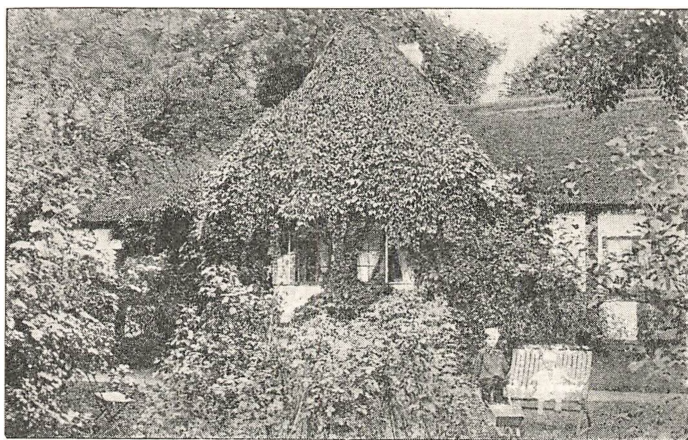

Nimtofte Kirke.

Moder virkelig, da vi vare små, havde plantet disse store Træer og forvandlet den nøgne Lyngbanke til en Skov. Pigerne, som hjalp Moder med at luge og rense Jorden om de spæde Graner, syntes slet ikke om dette Arbejde og rystede vantro på Hovedet, når Moder sagde til dem: »I vil nok en Gang, når I som Koner bo her i Nimtofte, glæde Eder ved at fortælle om, hvorledes I som unge lugede om de små Træer, som da er blevne store og kraftige og dække hele Banken«. Og jeg hørte en af disse Piger, för vi 1854 flyttede fra Nimtofte, minde Moder

om, hvorledes hun for mange År siden havde talt med så lyst et Håb om sine små Grantræer, og at dette Håb jo allerede var gået i Opfyldelse. I et Krat lidt længere borte lod Fader hugge Gange ud og fik lavet et stort Lysthus, som han en Sommer overraskede Moder med på hendes Fødselsdag.

Fader var en for den Tid såre dygtig og indsigtfuld Landmand, ja det blev endog 1845 sagt, at hans Præste-

Nimtofte Præstegård.

gårdsjord var det bedst drevne Landbrug i hele Amtet. Noget var der vel om det, siden jeg endnu seksti År efter den Tid, da jeg besøgte Egnen, erfarede, at Fader dør stadig mindedes ikke alene som den nidkære Præst, men også som den sjældne dygtige Landmand. Det er og vil blive til ubodelig Skade for Forholdet mellem Præst og Menighed, at man nu tager Jorden fra Præstegårdene. Gennem de fælles timelige Interesser havde Præsten langt lettere ved at få Indgang hos Sognefolkene end nu, og den store Gæstfrihed og Godgörenhed, Præstefamilien for kunde udfolde, er den nu afskåret fra. Hvad

dette betød i Præstens Gærning, behøver ingen nærmere Udredning. I dette Forhold har de styrende, som i så mange andre, lagt en sørgelig og ufattelig Blindhed og Uforstand for Dagen.

I Nimtofte Mølle boede en Kaptajn Knudsen. Her var en Flok Døtre, der alle sang godt. Vi kom meget sammen og havde stor Glæde af hverandre. Her så jeg også som ganske lille, 1844, det første Juletræ. Det gjorde så stærkt et Indtryk på mig, at jeg aldrig har glempt det. Det nåede fra Gulv til Loft, og i Toppen sad der en stor Dukke til mig. Ligeledes blev Familien Møller på Sjørupgård vore gode Venner. Også her glædede vi os ved god Sang. Den ældste Datter, Rikke, blev gift med Distriktslæge Schäffer i Odder, hvor vi atter fornyede Samlivet med hende, da Fader blev Præst dør. Vore nærmeste Venner vare vel Proprietær Larsens i Tøstrup. En af Døtrene var Filipine, der kom i Huset hos Biskop Grundtvig og blev Fru Grundtvigs fuldtro Veninde og Støtte til hendes Død.

Hvor lyst og lykkeligt vort Hjem end var, kom der dog igennem mange År til at hvile en Skygge over det, der til Tider var ret mørk og tung. Moder havde en Broder, Onkel Movrits. Han var et godt og kærligt Menneske, men han kunde ikke finde blivende Sted. Han havde en svag Karakter, der trængte til stadig Støtte og Vejledning. Så tænkte hans Nærmeste, at det måske vilde være godt for ham, om han fik sit eget at styre med; derved kunde måske Ansvarsfølelsen vækkes. Han var Landmand, og der blev da købt en Gård til ham, Rygård hed den, og den lå i Nörager Sogn, 1½ Mil fra Nimtofte. Fader skulde føre Tilsyn med Driften, og det lod virkelig i et Par År til at ville tage en god Vending med Onkel Movrits. Moders Broder Etatsråd Laurids Bregendahl i Viborg gjorde Udvej for Pengene til Gårdkøbet og Fader var med til at kavtionere. Men

da Fader 1848 blev Rigsdagsmand, viste det sig, at Onkel Movrits ikke kunde undvære det stadige Tilsyn; han forsmættede Gården, der få År efter måtte sælges med Tab, der også gik ud over Fader, som derved fik en Gæld, der trykkede ham i mange År. Ligesom Onkel Movrits tidligere havde haft sit Ophold i vort Hjem, fik han det nu igen og blev hos os, til han døde i 1865. Dette var slet ikke let for Fader og Moder, men aldrig hørte jeg dem beklage sig derover; de gjorde kærligt og tålmodigt alt for ham.

For mig står Mindet om Fader og Moder og om Barn-domshjemmet i en mild Glans, lykkelige som vi Börn følte os. Fader var en kærlig og livlig Natur, han legede og sang med os i Mørkningen og søgte at udvikle os ved Samtaler og ved at fortælle os meget. Vi sang med af fuldt Bryst, hver efter sin Ævne, og jeg var en stor Pige, før det gik op for mig, at jeg i Grunden slet ikke havde Sangstemme. Fader nænnede ikke at bedrøve mig ved at gøre mig opmærksom derpå. Moder var mere stille. Hun var en blid Natur, der i høj Grad så' op til Fader og gærne fulgte ham i alt, så det var vel især Fader, der kom til at give Hjemmet Præg. Fra sin tidligste Tid havde han et åbent Øre for alt godt åndeligt Liv, også det folkelige. Han læste for os af Oehlenschlägers, Blichers og andres Digtninger og forklarede os, hvad vi ikke forstode, og han fortalte os meget. Fader havde selv kendt Blicher godt, han elskede hans Sange og lærte os mange af dem. Allerede fra sin Barndom havde Fader kendt Blicher, da han jævnligt besøgte la Cours i Odder, ligesom de også kom til Præstefamilien i Randlev.

Fader færdedes meget omkring blandt sine Sognefolk, var altid jævn og ligefrem og havde let ved at tale med dem og vinde deres Tillid og Fortrolighed. Han kunde harmes, når han mærkede, at nogen blev overset. Jeg husker således, hvor harm Fader var, da han en Gang

kom hjem fra Rigsdagen. I Deligensen rejste han sammen med to andre Rigsdagsmænd og en yngre, livlig Mand, med hvem de havde ført fornøjelige Samtaler. Denne var meget berejst og fortalte om sine Oplevelser i mange fremmede Lande, så at han på en behagelig Måde forkortede Tiden for sine Rejsefæller på deres trættende Rejse. De havde alle tre med Interesse talt med og hørt på den elskværdige unge Mand, lige til det kom frem, at han var Skomagervend, der havde rejst på sin Profession. Fra det Öjeblik bleve de to andre tavse og Fader var ene om at fortsætte Samtalen.

I Faders egne Sogne var der den Gang endnu ikke meget kirkeligt Liv, dog sluttede en mindre Kreds sig nær til ham. Fader fik også stiftet en Kommunalforening til Fremme af almennyttige Forbedringer, og han var dens Formand i flere År. I disse År skrev Fader også flere Artikler i Randers Avis om Ønskeligheden af at få oprettet Folke- eller Bondehöjskoler for den voksne Ungdom, idet han gjerne vilde støtte Grundtvigs Tanke og hans Arbejde for denne Sag. Han blev så glad, da han hørte om Höjskolen i Rødding og om det vågnende Liv dèr nede, og han fulgte det med levende Interesse både dèr, og hvor det andre Steder rørte sig. Jeg mindes også, da han 1843 ude i Haven med Glæde og Begejstring læste for Moder om Studentertoget til Stockholm og Uppsala. Faders varme og inderlige Venskab med hans Broder Frederik Barfod gjorde vel også sit til, at han med særlig Deltagelse fulgte med i alt det, denne levede i og for. Jeg husker, da Fr. Barfod på sin Foredragsrejse 1845 nogle Dage besøgte os i Nimtofte, de livlige Samtaler, han førte med Fader og Moder om alt det, de alle omfattede med den samme varme Kærlighed.

1848 blev Fader jo valgt ind i Rigsdagen, og Opholdet i København fik stor Betydning for hans hele kristelige Udvikling. Han var glad ved Samlivet med de mange

kristeligt vakte Mænd, han her traf, til Trods for, at han måtte beklage, at Politiken snart fik så megen Overvægt, at den overskyggede det dybeste og bedste i Menneskene, endogså hos en Mand som Frits Boisen, der var Faders Sidemand i Salen. Fader var en stadig Kirkegænger i Vartov og blev beriget ved at høre Grundtvig og P. O. Boisen. Salmesangen i Vartov Kirke var noget helt nyt og hidtil ukendt, og den greb ham stærkt. Hjemme hos Onkel Frederik Barfod kom Fader meget og her lode de samme Salmer, som Fader kom til at elske. Tante Emilie var Sjælen i Hjemmet, her samledes mange, både ældre og yngre, også flere Rigsdagsmænd, der havde sluttet sig til Grundtvig, og Fader var glad ved at være sammen med denne Kreds. Når Fader så kom hjem fra Rigsdagen, bragte han alle de nye, dejlige Salmer med sig, sang dem for os og lærte os dem, og de bragte et nyt og skönt Liv med sig. Særlig grebes jeg af »Et Barn er født i Betlehem« og af »Lovet være Du, Herre Krist!« För 1848 var Faders Prædiken vist nærmest »æstetisk«, men alligevel alvorlig, jeg tænker, nærmest påvirket af Mynster, hvis Billede hang i vor Dagligstue i Nimtofte sammen med Professor Clausens og Thorvaldsens. I Ålsø flyttedes disse Billeder ind i Havestuen, medens Grundtvig, Birkedal og Frits Boisen kom til at smykke vor Dagligstue. I Odder tror jeg slet ikke, at Mynster og Clausen bleve hængte op på Væggen.

Af Nabopræsterne var især Pastor Laurent i Gjesing Faders gode Ven. Han og hans Hustru Hanne, f. Ley, havde været blandt Grundtvigs Tilhørere i Frederiks Kirke på Kristianshavn. Han havde betydet meget for Faders kristelige Udvikling. Jeg har endnu Grundtvigs Krønnikerim, som han gav Fader. Han blev dog allerede för 1848 forflyttet til Borup ved Randers og døde först i 1850erne. En anden kær Ven havde Fader

i Fr. Graae, Præst i Marie-Malene, der senere blev Præst i Flensborg. Sammen med disse og flere andre Nabopræster holdtes Konventer skiftevis i Hjemmene.

Et År var der et stærkt Røre i Sognet. I Rigsdagen var der forelagt et Lovforslag om Ophævelse af Dåbstvang. Fader stemte derfor, men Sognefolkene troede, at der var Tale om helt at afskaffe Dåben. Fader rejste da hjem og holdt Møde med dem for at forklare, hvorom det drejede sig. Men det var svært at få dem til at forstå, at det kun var Tvangen til Dåb, Fader var imod. Vorherre påtvinger os ikke sine salige Gaver, og vi have da heller ingen Ret til at tvinge Mennesker til at modtage dem, hvad vi jo i Virkeligheden heller ikke kunne. Det endte dog godt, og Jens Smed fra Ålsrode stod da op og sagde: »Vi må dog ikke skilles ad, för vi få sagt la Cour, at vi dog ere mange her, som ere glade for hans Stilling der inde på Rigsdagen og sige ham Tak for den, også i denne Sag.«

Med sine Lærere, Holm i Nimtofte og Christensen i Tøstrup, stod Fader på den bedste Fod. De vare bægge dygtige og gode Mænd, og Fader arbejdede godt sammen med dem. For Moder var Holm også en god Støtte i de lange Vintre, Fader lå inde ved Rigsdagen. For os Börn var han en god Lærer i mange År.

I Krigsårene nøde vi rigtig Boisens »Blå Bog« med alle de nye, friske og frejdige Sange, han havde samlet tillige med de gamle kendte og kære. Fader havde bragt Bogen med hjem, og han sang for af fuldt Bryst. Jeg husker, at en af dem, han holdt mest af, var »Gutter om Bord«. 1850 havde vi vort første Juletræ, dog ikke selve Juleaften, men d. 30. December. Det følgende År tændtes Træet på selve Helligaftenen og det blev det også siden.

En lille Fest, vi havde d. 2. April 1851, var til stor Glæde for alle dem, der deltog i den. Krigen var nu

endt og de unge Karle, der havde været med at væрге vort Land, vendte tilbage til Hjemmene. Fader var lige kommen hjem fra Rigsdagen og havde i København overværet den strålende Modtagelse, Hovedstaden havde givet Tropperne. Til Nimtofte vendte fjorten Soldater hjem, og for dem vilde vi gjerne gøre Fest. Den begyndte i Kirken, hvor der blev afsløret en Mindetavle for to af Sognets Börn, der vare faldne i Krigen. Fader talte varmt og hjærteligt om dem og om vor Hær, der havde kæmpet så udholdende og tappert for Land og Folk. Fra Kirken droge vi alle til Skoven, hvor en Festplads var smykket med Dannebrog'sflag og Gran. Her var dækket fire lange Borde, ved hvilke unge Piger og Karle havde mældt sig som Opvartere. Her tilbragte vi en fornøjelig Stund, mens der blev holdt flere Taler og sunget mange af de Sange, som i de År levede i hele Folkets Hjærte og på dets Tunge. Fra Skoven droge vi alle, med Soldaterne i Spidsen, til Præstegården, der også var smykket. Over Porten var anbragt et Transperent, på hvilket læstes Frederik VII.s Navnetræk og et Vers, vor Lærerinde, Frøken Eline Varming, havde skrevet, alt omslynget af en Lavrbærkrans:

Velkommen hjem fra Våbendans,
 På Ærens Mark I vandt en Sejerskrans!
 Forbi er nu de mørke Ufredsdage,
 Med Jubel vi modtage
 Den tapre Landsoldat!

I den gamle Præstegård tilbragtes da nogle hyggelige og fornøjelige Aftentimer med Samtale og Sang, og jeg hørte, da vi skiltes ad, en gammel Mand udbryde: »Sådan en Fest er dog bedre end dem, hvor man kun fylder sig med Øl og Brændevin!« Og det samme tænkte nok flere end han.

Vinteren 1851—52 var den sidste, i hvilken Fader var Rigsdagsmand. Han ønskede ikke Genvalg. På Rigs-

dagen havde han stået ret ene. Han var en frisindet Mand, vilde gerne virke også for de brede Lag i Folket, ikke mindst lå Bøndernes Vel ham på Sinde, men »Bondevenerne«, som nærmest svarede til, hvad man nu kalder »Venstre«, vare ham for materielle og egenkærlige, havde, fandt han, ikke Blik eller Sans for det hele Folks Tarv, så dette Parti kunde han ikke slutte sig til. Bedre kunde han følge de »Nationalliberale«, skönt han også af og til måtte skille sig fra dem. I det hele var Partivæsenet ham imod, da det stadig kom på tværs af Samvittighederne. I Faders sidste År, da han var Præst i Odder, vare Forholdene vanskelige for ham, ti Gert Winther, Bondevenernes Formand, var Kredsens Folketingsmand og havde derfor et stort Parti i Faders Sogn, men Fader gjorde alt, for at Politiken ikke skulde skille Præst og Menighed ad. I dette Arbejde var også Björn-bak og hans Höjskole en stor Hindring for Fader.

1852 trak Fader sig altså ud af det politiske Liv, der havde været ham en Skuffelse, og han viede nu helt sine Kræfter til sin præstelige Gærning. Han fulgte dog stadig med i, hvad der foregik på Rigsdagen, selv om han kun med Bekymring kunde se Fremtiden i Møde.

Skönt Fader stod i et venskabeligt og godt Forhold til sine Sognefolk, var der dog i Nimtofte ikke så åbne Øren for hans Forkyndelse, at han i Længden kunde føle sig helt glad dèr. Han søgte at samle Folk til opbyggelige Møder i Skolen, hvor han havde en nidkær Støtte i Lærer Holm, men Møderne fandt ikke større Tilslutning. Fader syslede også stadig med sin Tanke om at få åbnet en Höjskole for de unge Karle; han talte med flere derom, og han skrev jævnlgt om Sagen i Randers Avis. Også i dette Arbejde støttede Holm Fader. Der var nu kommet en ung Møller til Nimtofte, en Polytekniker, der hed D e h l h o l m. Han mældte sig til Tjæ-neste på en sådan Skole og tilbød at overtage Natur-

fagene og Agerbrugslære. Der blev udsendt Indbydelse til og Program for Skolen, men allerede Året efter, 1853, blev Fader kaldet til Præst i Ålsø og Hoed, Skolen fik da Holm til Leder, og den bestod en halv Snes År.

..Det var efter Menighedens Opfordring, Fader søgte Ålsø. Han blev indsat sidst i Januar 1853, men Moder og vi Börn kunde först komme ind i den nye Præstegård i Maj Måned. Her i Ålsø og Hoed blev Fader meget glad, ti her var et godt kirkeligt Liv og et mere åbent Øre for Forkyndelsen, end han havde mærket i Nimtofte. Kirkerne vare godt fyldte og mange fandt fra Kirken Vej til Præstegården, hvor mange Samtaler førtes til fælles Bestyrkelse. Fader sagde dog tit: »Det er ikke Mængden, det kommer an på, men om det for den enkelte er Alvor med at ville høre Herren til.« Men der var, Gud ske Lov, mange, for hvem det var Alvor. Der lå i Ålsø to store Herregårde, der havde haft mange Fæstegårde under sig. Disse vare nogle År för Faders Komme gået over til Selveje, men Bønderne kunde ikke klare sig, og vel en Snes Gårde vare solgte til Øboere, mest fra Fyn. Disse vare gennemgående livlige og opvakte Folk, som påvirkede Jyderne godt, og blandt dem vandt vi gode og trofaste Venner. Også fra Nabosognene sluttede mange sig til Fader, så at han ret kunde føle og glæde sig ved det åndelige Liv, der udfoldede sig om ham, og som vi kunde dele med hverandre. Af vore Venner fra den Tid vil jeg her gjerne mindes Frans Pallesen i Fladstrup og Jens Vester i Homå. Den første var en hjærtevarm, alvorlig, men dog barnlig Jyde, der under store Anfægtelser var bleven vakt og havde fundet Vej til Vorherre, för vi lærte ham at kende. Han trængte til at tale om Vorherre og om de Ting, der hørte Guds Rige til, og vi Unge så op til ham med Ærbødighed og lyttede til, når han talte med Fader inde hos os efter Kirken. Jens Vester var yngre, mere livlig og

spøgefuld og vilde gærne i Lag med Ungdommen, og da han boede os nærmere, kom vi mere sammen. Han var også Jyde, så vidt jeg véd Søn af en Skolelærer fra Hads Herred. Hans Kone var en Del ældre end han, og hun kunde des værre ikke rigtig følge ham.

Vore gode Venner vare også Gårdmanden Henrik

Præsten CHRISTIAN LA COUR.

i Homå og hans gamle Kone. De vare Fynboer og havde levet med i den fynske Opvækkelse, han var endog i sine yngre Dage bleven straffet for sin Deltagelse i den. Jeg husker deres glade Ansigter, da de en Gang sammen med mange andre kørte den syv Mil lange Vej til Århus for at deltage i et Missionsmøde. Rejsen frem og tilbage foretoges om Natten før og efter Mødedagen, der var en Søndag, for at Arbejdet i Marken ikke skulde for-

sømmes. Også »lille Petersen« fra Knie må jeg nævne. Han var Skrædder og havde allerede i Nimtofte sluttet sig til Fader. I sin Ungdom arbejdede han i København og hørte dør til Grundtvigs Tilhørere, da han prædikede i Frederikskirken på Kristianshavn, og den Tid havde nok sat sit Præg på ham. Der var noget fri-

Fru JACOBINE LA COUR.

bårent og frejdigt over ham, uagtet han levede i små Kår og langt fra ligesindede og forstående Venner. Han kom også sjældnere til os, da hans Hjem lå i Nørre Herred, 2—3 Mil fra Ålsø, men vi vare altid glade, når vi så ham, ti han var et levende Menneske, som det var en Glæde at tale med.

Af Egnens Præster holdt Fader især meget af Pastor Henriksen, der i femti År var Præst i Gerrild. Han

var Vendelbo og han og Fader havde som Studenter levet sammen i København og vare blevne Kandidater samme År. Henriksen var så en Tid Huslærer hos Faders Stiffader, Provst Barfod i Fakse, hvor Fader da var Kapellan. Han var en alvorlig og ydmyg Mand. Han og Fader holdt jævnlig Møder sammen dør på Egnen.

I Æbeltoft var C. P. G. Kampmann Præst. Han var en varmhjærtet, nidkær Mand, og Omgangen med ham var til stor Oplivelse for Fader og os alle. I hans Sogn lå Skærso, som ejedes af Faders Broder Lars la Cour. Han og hans store Familie stode Kampmann meget nær, og dør traf vi også jævnligt sammen med ham.

Også Pastor Risom fra Anholt kom af og til over til Fader for at gå til Alters hos ham og holde Møder sammen med ham. Vi havde altid Glæde af Samværet med ham. Efter Henriksens Død blev Ehlers Kock Præst i Gerrild og tillige Provst for Nørre Herred, hvortil Anholt hørte. Risom bad nu Provsten om at komme over til Anholt for at holde Visitats og Kirkesyn, ti der havde i Mands Minde ikke været en Provst på Øen, ja man mente, at der end aldrig havde været en Bisp på Anholt. Provsten kom også ved første Lejlighed, ti den Gang var det sjældent Tilfældet, at der gik Båd der over fra Jylland; den eneste regelmæssige Forbindelse med Omverdenen havde Øen ved Postbåden fra Helsingør, der kom én Gang om Måned, nærmest for at bringe, hvad Fyrmesteren trængte til ved Fyrets Pasning. Dette Provstesyn var en stor Oplevelse for Øens Befolkning, som længe mindedes det. Ved Synet viste det sig bl. a., at Præstegården trængte i høj Grad til et nyt Tag, men her var den Vanskelighed, at der kun dyrkedes så lidt Rug på Anholt, at der ikke var Strå nok til Tækningen. Provsten bad da Præsterne i Nørre Herred om at hjælpe med Strå og næste Sommer sende til Grenå, hvad de

kunde undvære, for at det dør fra kunde sejles over til Anholt. Da alt Strået var samlet, tog Fader med Båden, der var lejet til at føre det over til Anholt, og jeg fik til min Glæde Lov til at følge med. Det var i Juni Måned. Min Fader blev der i to Dage, jeg derimod til der i Juli gik en Båd over til Grenå Marked. Den ene Dag kørte vi i Havstokken ud til Fyret, 1½ Mil, ti anden Vej var der ikke, men Havstokken var fast og glat som et Stuegulv; det var en meget smuk Tur. Næste Dag var der Gudstjæneste i Kirken, hvor Risom prædikede og Fader holdt Altergang. Om Eftermiddagen talte Fader atter ved et Møde, der afholdtes i Kirken, og hvor også mange samledes.

Fader udvikledes meget i de År, han var i Ålsø, ved Omgang med mange alvorlige Præster og Lægfolk. Han læste også meget, særlig var han glad for Birkedals Skrifter, hans »Synd og Nåde«, og for Wexels' Prædikener og flere andre Bøger, der kunde kaste Lys over, hvad han syslede med i Tanken, således Vorherres Nedfart til Dødsriget. Det var ham en stadig kær Tanke og et kraftigt Vidnesbyrd om Guds Kærlighed til Menneskene, som han ofte talte om, at ikke alene de, som her i Jordelivet havde hørt og modtaget i Tro Ordet om Guds Nåde mod Syndere, bleve Guds kære Børn, men at Nåden også tilbødes dem, der vare gået bort uden at der her var givet dem Lejlighed til at høre Ordet, så at de kunde gribe det. Ad denne Vej opfyldtes da Forjættelsen om, at »enhver, der er af Sandhed, skal høre min Røst«. Han tænkte sig heller ikke Livet i Dødsriget som en Dvæle-tilstand, men netop som et fortsat Arbejde for Sjælene. Da hans kære Ven, Pastor Laurent i Borup døde ret ung, sagde Fader: »Jeg kan ikke tænke, at Gud tager ham bort her fra midt i hans Gærning, uden netop, fordi Gud har noget, han vil bruge ham til i de Dødes Rige«. Og flere År efter fik jeg atter et Vidnesbyrd om, hvor

dybt hans Tanker om Livet i Dødsriget havde slået Rod i ham. Da var Fader Præst i Odder og havde i 1862 gennemgået en hård og langvarig Lungebetændelse. Han kunde ikke genvinde sine Kræfter og måtte om Foråret tage sig en Kapellan. Kun sjældent tålte han selv at prædike, men han skrev små Taler, som han lod trykke og sende ud i Menigheden. Han håbede vel af og til at blive så rask, at han kunde genoptage sin Præstegærning,

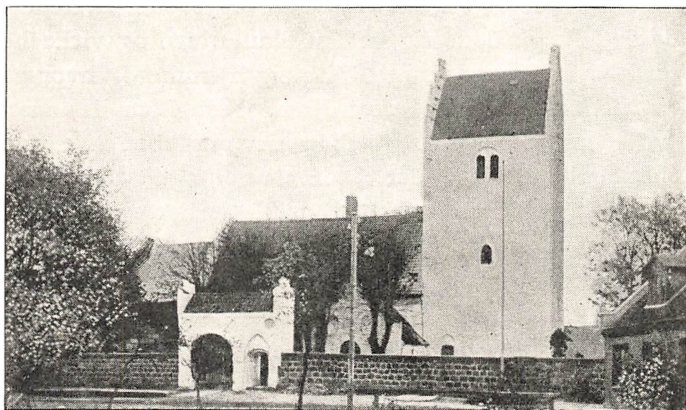
Odder Præstegård.

og det var svært for ham at bøje sig under den Kraftesløshed, der tvang ham ud af den. Da jeg en Dag stod ved Faders Sæng, sagde han: »Jeg tror nu nok, at Gud Fader har en Gærning til mig:« Jeg fik Tårer i Øjnene og kunde ingen Ting sige. Fader så min Bevægelse og sagde da: »Ja, det er ikke her på Jorden, jeg mener, det vil ske, men i de Dødes Rige«. Det var godt at mærke, at dette var en Trøst for Fader, således som Otto Møller også sagde i sin Tale ved Faders Jordefærd.

1861 kaldedes Fader til Præst i O d d e r, hvor han var født og havde levet sin første Barndom. Det havde i

flere År været hans inderlige Ønske, at han måtte ende sine Dage på dette Sted, der rummede så mange dyrebare Minder for ham. Dette Ønske fik han altså opfyldt, men da han kom der til, vare hans Kræfter allerede opbrugte, og til sin Sorg kunde han nu ikke mere virke, som han gjerne vilde.

I sin Afskedsprædiken i Ålsø sagde Fader i sin Tale til Menigheden, der så trofast havde sluttet sig om ham,

Odder Kirke.

nogle Ord, som på sine Steder ikke blev godt optagne. De løde således: »Da Vorherre kom til mig, kom han ikke i Skikkelse af nogen Bisp eller Provst, men i Skikkelse af gode, danske Bønder. I Samlivet med dem blev jeg hjulpen frem og fik blandt dem Kristendommen ret levende ind i mit Hjærte.« Flere Steder blev disse Ord ilde optagne, og Biskop B r a m m e r blev meget forarget ved at høre derom. Han var netop den Gang på Visitats dér på Egnen, men kom ikke til Ålsø. Derimod kan jeg huske, at Fader og Risom, som da var i Besøg hos os, kørte over til Vejlbj Kirke for at høre Biskoppen præ-

dike, og at Risom fandt det upassende, at Biskoppen her gjorde Honnør i fuldt Ornat for Kammerherinden og fulgte hende til Vogns på Vejlby Gade.

Det var svært for Fader at bryde op fra Ålsø, hvor han havde haft så gode År og fundet så god Forståelse. Men hans Helbred var blevet vaklende og han havde ondt ved at bestride de to Kirker, af hvilke den ene lå en Mil borte, så at især om Vinteren disse Kørsler vare ham meget anstrængende og gave ham gentagne Forkølelser. Det var i Juli Måned, Fader og Moder flyttede til Odder; han glædede sig ved at skulle leve og virke her, hvor han fra Barndommen følte sig hjemme og hvor han blev modtagen med så stor Kærlighed. Men des værre gik der kun et halvt År, før han blev angreben af en hæftig Lungebetændelse, der medførte gentagne Tilbagefald, og han blev aldrig så rask, at han rigtig lærte sine Sognefolk at kende. Det var ham en stor Sorg og Skuffelse. Under hans Sygdom var det især Otto Møller i Gylling, der hjalp ham. Han var få År forinden bleven sin Faders Kapellan, og han og Fader kom til at stå hinanden meget nær.

Senere fik Fader Kierkeby til Kapellan, en Mand, Fader kom til at sætte stor Pris på.

Da Fader kom til Odder og de første Måneder selv kunde arbejde dèr, bedrøvedes han ved, at han syntes, der ingen rigtig Sangbund var for Forkyndelsen. Så havde han en Nat en Drøm: han stod i en dejlig Kirke, fyldt af mange Mennesker. Grundtvig kom hen til ham og sagde: »Du skal lytte vel til Røsten i Menigheden!« Det var Herrens Ord ved Døb og Nadvere, det gjaldt for os om at få levende frem. Denne Drøm blev Fader en stor Opmuntring:

Frederik VII.s Død den 15. November 1863 var en stor Sorg for Fader som for os alle, og Året, der fulgte på, blev ikke lettere. Alle de tunge Efterretninger

nede fra Sønderjylland knugede den syge Mand, og snart bleve vi næsten helt afskårne fra Omverdenen derved, at Tyskerne også rykkede op i Jylland og besatte Århus og Omegnen. Vi måtte nøjes med de få Breve og Aviser, der imellem bleve smuglede over til os fra Samsø, og ellers tage til Takke med de mere eller mindre pålidelige Rygter, der stadigt løbe omkring. Vi fik også selv Indkvartering af de røde Husarer, og imellem kom der Strejftog, der røvede Heste og Kvæg, men heldigvis bleve vi fri for at have fjendtlige Officerer i Huset, ti de holdt ikke af at indkvarteres, hvor der var Syge.

Min Broder Albert og flere af vore nære Slægtninge vare med i Krigen. Albert kom til Als den 16. Marts og han var næste Dag med i Kampen ved Dybbøl, hvor han udmærkede sig, så at han blev indstillet til den Tapperhedsmedalje, der dog aldrig blev uddelt. Hans Navn var fremhævet i Rapporten om Kampen og gik der fra over i Bladene. Fader glædede sig inderligt over sin Söns kække Færd. Efter Fredsslutningen kom Albert hjem og blev hos os den Vinter, den sidste, Fader levede. Faders Kræfter svandt stadig mere og mere. D. 26. Januar, Faders Fødselsdag, tog Vinteren fat for Alvor med hård Frost og Sne, og dette tog yderligere på Fader. Han holdt sig dog oppe til først i Marts. Söndag d. 12te var den sidste Dag, Fader var oppe, om Mandagen måtte han blive i Sængen. Jeg havde nogle Dage været i Århus og kom hjem Mandag Aften; da kendte Fader mig vel, men kunde kun tale lidt, var urolig og vilde af og til op. De følgende Dage lå han stille hen og døde mildt Fredag d. 16. Marts 1865. Han gik sikkert til den Gærning, han håbede, Vorherre havde til ham i Dödsriget.

I sin Tale ved Faders Jordefærd sluttede Otto Møller med at sige: »Således vil han altid stå for mig, der først så ham, da det lakkede ad Aften for ham og Dagen hældede, således vil jeg altid mindes denne forløste Stridsmand: som et ærligt og trofast Vidne om den Nåde og

Sandhed, Vorherre Jesus Kristus åbenbarer for sine Venner. Han boede jo til sidst i en skrøbelig og faldefærdig Hytte og han talte tit så ydmygt om, hvor lidt hans Gærning svarede til det Kald, hans Herre havde givet ham; og ingen af os kunde jo ønsket, at han skulde have talt anderledes om sig selv, da Ydmyghed uden Sammenligning er et Kristenmenneskes smukkeste Dragt. Men hvad vi alle så godt vide og mange Gange ville glæde os ved at betænke, tør vi også udsige: at hans Vidnesbyrd var ret om Nåden og Sandheden, fordi det var både nådigt og sandt; han var så mild i al sin Dom, fordi han havde modtaget stor Nåde af Vorherre; og hans Vidnesbyrd var sandt, fordi han vilde kun bevidne det, han havde set. Der lever og dør mange Præster, der forkynde Nåden og Sandheden i Kristo, men få, der også forkynde den nådigt og sandt. Således gik han i sit Hus — mild af Nåde og nidkær for Sandhed; sådan mødte han altid mig med et mildt og ærligt Öje, — sådan vil han stå i Mindet for mig, og derfor føler jeg, at vi alle må takke vor himmelske Fader, fordi han velsignede ham således, at vi kunde se det med vore Öjne; han lignede — som syndige Mennesker kunne det — den Enbårne, om hvem det hedder, at han var fuld af Nåde og Sandhed.«

Hans Broder, Frederik Barfod, siger om ham: »Han var en ret Natanael, i hvis Hjærte der ikke fandtes Svig«, og: »i et Mål som de færreste vedblev han at vokse i Tro og Troens Frimodighed, så længe han levede«.

Min Moder vedblev som Enke at bo i Odder til sin Død d. 19. Februar 1871. Hun var så inderlig from, så mild og blød og kærlig, og hun havde fra sin Ungdom båret på et skrøbeligt Legeme uden Klage, altid taknemmelig for, hvad Gud tilskikkede hende.

De hvile nu bægge ved hinandens Side på Odder Kirkegård, men endnu leve de i et velsignet Minde hos mange, også uden for deres nærmeste Slægt.

MINDER FRA STIFTSPROVST HANS EGEDE GLAHNS HJEM.

AF PRÆSTEN POUL EGEDE GLAHN.

I det følgende vilde jeg gjerne prøve på gennem enkelte Minder at tegne et, om end vistnok ufuldkomment Billede af Fader og Moder og af deres Hjem, således som ikke alene vi, deres Børn, have kendt og elsket det, men som det også er blevet kendt og skattet af de ikke få, som gennem de skiftende Tider ere komne i nærmere Berøring med det.

Digterinden, Fru Jenny Blicher-Clausen, skrev til Faders og Moders Guldbryllup d. 23. Oktober 1895 en Sang, hvori hun fint og kærligt forstående har givet et Billede af dem og deres Hjem, således som det var:

Husker I de Dage, da først I hinanden fandt,
Frydefulde Dage, som frydefuldt svandt?
Efterårs Sol og Vind
Bar Roser til Brudens Kind,
Glade Bryllupsklokker da kimed Glæden ind!

Husker I de Dage, da Hjemmet var lystigt nok,
Da i stramme Tøjler blev kørt en Drengeflok,
Dreng, der gav som Mænd
Jer Ære og Tak igen,
Da af hver en Lømmel I fostred Jer en Ven?

Husker I de Dage, da Reden blev stor for To,
Den Gang Börneflokken fløj ud og fæsted Bo?
Altid af Venners Flok
Dog Reden befolkes nok.
Gæstevenskab skinner her som Guld i sølvgrå Lok.

Fine, gamle Frue, som smykker din Husbonds Hjem,
 Lille Mo'r for alle, men mest for dine fem!
     Rundt om fra fjærn og nær
     Samler sig Ønskers Hær,
 Sluttes Kreds om Dig og ham, dit Hjærte mest har kæer.

Han har båret Solskin i mangen en fredlyst Stund,
 Ordets milde Solskin til Hjærtets Sædebund, —
     Varmen i Ordets Bliv
     Lånte ham Hjemmets Liv,
 Det, som gemte Kærligheden mellem Börn og Viv.

Rede for så mange, som her søgte Fred og Ro,
 Rede for det bedste: for Kærlighed blandt To,
     Stå her i mange År
     Med Ungdom bag hvide Hår,
 Og lad Solen skinne ned i din Præstegård!

Aftenfred og Hvile, når Solen går gylden ned,
 Sænk Dig mild og sagte med Herrens Kærlighed,
     Nåde og Kraft og Tro
     Over de kære To;
 Og lad Bryllupsglæden — den bedste for dem gro!

Hjemmet grundlagdes i København, efter at Fader og Moder havde holdt Bryllup d. 23. Oktober 1845 i Nykøbing på Falster, hvor Moder fra lille Pige af var optagen som Datter i Huset hos Byfoged, Justitsråd Møllers. Da Faders Fader, der da var residerende Kapellan ved Garnisons Kirken i København, på den Tid var syg, forrettede Faders ældste Farbroder, A. V. Glahn, Sognepræst i Væggerløse, Brudevielsen. Han var en i mange Måder original Mand; i Brudegave gav han således mine Forældre en Sølv-Barneske med Indskrift: »For den søde lille Poul«, — den blev således en förtidig Dåbsgave til deres förste Barn. Da han døde, för jeg blev födt, arvede jeg med hans Navn også denne Ske, som endnu er i mit Eje.

Faders og Moders förste Hjem var i Amaliegade i Konferensråd Thomsens Gård, lige over for Casino. Mangen

Aften har jeg som Barn ved Vintertide ligget i Vindueskarmen og glædet mig ved at se over mod det oplyste Teater og de mange Mennesker, som søgte dør ind. I dette store Hus, hvortil hørte en lille Have, havde Fader lejet to Etager; så megen Plads behøvede det nygifte Par. Fader og Moder bleve nemlig ikke længe ene. I Tillid til Faders Gaver som Börneopdrager betroede adskillige Forældre deres unge Sønner til mine Forældres Varetægt, således at deres Hjem i København blev Hjem for tolv Drengene ad Gangen. I alt har henvend 40 Drengene i det Tidsrum haft deres Hjem hos mine Forældre. Et stort Værelse oven på var Drengenes fælles Læseværelse; de søgte forskellige Skoler, men her sad hver Søndags Eftermiddag nogle Timer den senere Sognepræst Holck ved Vor Frelses Kirke på Kristianshavn som Ordenshåndhæver og Vejleder for dem. Hos mange af disse unge — »Drengene, der gav som Mænd Jer Ære og Tak igen« — udviklede der sig et sønligt Hengivenhedsforhold til mine Forældre, et Forhold, som holdt sig Livet igennem. Ganske særlig gjaldt dette den senere Viceadmiral Uldall. Det blev især i de Åringer, da mine Forældre levede i Storehedinge, en næsten ufravigelig Regel, at han i det mindste én Gang om Året besøgte »det gamle Hjem«, deres Hjem, hvor så under Samlivet Minderne fra de gamle Dage med et »Husker De« og et »Husker Du« droge de mange kære Skikkelser og Billeder frem fra Fortiden. I disse Samtaler mellem Fader og Moder og »deres store Dreng«, har vistnok ingen været hyppigere mindet end »den elskelige og elskede« Hugo Kerr (1836—50). Han var uomtvistet den af hele den store Drengeskare, der stod Faders og Moders Hjærter nærmest. Hans tidlige Død — i Sydfrankrig, vistnok af Brystsyge — var dem en virkelig Hjertesorg. Hans Minde blev af dem bevaret i min yngste Broders, Hugo Kerr Glahns Navn. Hans Fader havde været en rig

Plantageejer i Vestindien, hans Moder boede som Enke sammen med Datteren *Maggi* på St. Annæ Plads. Fra hendes Hjem har jeg et af mine tidligste uudslettelige Minder. Vore Soldater havde efter Treårskrigens Afslutning holdt deres festlige Indtog i København; derom mindes jeg intet, men derimod en Aftenstund, da jeg ved Faders Hånd kom ind i Fru Kerrs store Spisestue, hvor der festedes for Officerer og Soldater, som i to lange Rækker sad ved de smukt pyntede Borde. De mange Uniformer fængslede Barneøjene og prentede sig dybt i min Erindring.

I omtrent ti År, efter at Fader 1842 var bleven teologisk Kandidat, virkede han som Lærer ved flere Skoler, således ved Landkadetakademiet og i Mariboers Skole. De Vidnesbyrd, han ved sin Fratræden fra disse modtog, vidne i høj Grad om hans Foresattes Påskønnelse. Det Vidnesbyrd, Professor *Mariboe* gav ham 1852, giver ikke alene et Billede af Fader som Skolemanden, men også af hans og Moders Hjem i København, og det lyder således:

»Cand. theol. *Egede Glahn* har i 10 År været Lærer i min Realskole i Religion, Dansk, Historie og Geografi. Hans sjældne Gaver til at vække Börnenes Interesse for Undervisningsstoffet og til at behandle dette på den mest hensigtsmæssige Måde, hans varme Kærlighed til Börnene og til det pædagogiske Kald gjorde, at han i en Række af År udøvede en dyb og varig Indflydelse på sine Elevers sædelige og åndelige Dannelse. Men måske var hans skønneste og mest velsignelsesrige Virksomhed den, at hans Hus i 7 År har været et sandt Hjem for mangfoldige af min Skoles Elever, hvis Forældre anså det for en Lykke, at deres Sønner kunde optages deri. Her udfoldede hans elskværdige Personlighed og hans pædagogiske Talent sig i rigt Mål, og han var for sine Plejesønner den kærligste og forstandigste Fader og Ven,

der stræbte efter at danne hele Mennesket, og hvis ledende og værgende Hånd vil spores i mangen Ynglings og Mands Idræt.

Hans Bortrejse berøver mig en trofast Vens Bistand og efterlader et uerstatteligt Savn i Skolen, hvor Erintringen om, hvad han var for sine Kolleger og Elever, aldrig vil udslettes.«

På ingen af sine Elever kom Fader vel til at øve en dybere og varigere Indflydelse end på den senere bekendte Höjskoleforstander Ernst Trier, der som et synligt Udtryk for, hvad Fader gennem denne sin Undervisning havde været for ham i hans Barndom, til Faders og Moders Sølvbryllup i 1870 gav dem Evens' Statuette i Gibs af Saxe, ledsaget af følgende Brev:

»De stod i denne Morgenstund således for mig, som jeg så Dem, da jeg förste Gang besøgte Dem i Amaliegade, og De rakte mig Ludv. Kr. Müllers Danmarks Historie i det lysegrå Bind. Ja, jeg mindes Dem så godt, da De lærte os at kende Danmarks Nød:

De Gode græd og de Onde lo,
Hvor ingen hegner, kun Torne gro.

Tak — o, Tak for det altsammen! Hvorledes jeg ellers skulde have fundet Vej til gamle Danmarks Minder og til den Kærlighed, der springer ud deraf, det vød jeg ikke. Det vød jeg, at De var den förste, der førte mig ud på Kærminde-Vangen, hvor Blomsterne ved skön Frejas Bryst, som Hadding så' vokse og trives ved Vintertide, så selv den isnende Kulde i den latinske Skole fik aldrig Lov til at kvæle dem, og jeg kunde, midt i den latinske Tid finde tilbage dertil igen, plukke deraf og endog vise dem til andre.

Jeg husker også grant, at De förste Gang viste mig gamle Saxes Danmarks Krönnike. Den store Bog indgød mig en underlig Ærefrygt. I en af de store Stuer, så

stor, som jeg den Gang aldrig havde set dem, sad jeg hos Fru Kerr med lille Hugo, en yndig, mild Dreng, som jeg den Gang holdt så meget af på barnlig Vis, som jeg siden kom til at holde af min bedste Ven, — ja, dèr sad jeg med Saxes Danmarks-Historie på Skødet og læste højt. De havde så at sige lagt den dèr. Yndige Barndomsminder! Når jeg nu skal til at fortælle om Frode og Uffe, om Signe og Sigrid, — da må jeg først til det Billede af dem, jeg så' i min Barndom: så kan jeg fortælle smukt om dem.

Jeg var bleven »en ung Karl«, stod med bankende Hjærte uden for Deres Dør i Sommersted. Tak, at De lod mig ind, at De kendtes ved mig som Deres gamle Dreng, ja, tusind Tak! Jeg trængte så meget til en fast ældre Ven, for jeg var virkelig som den, der var kommen ud på et oprørt Vand. »Tag nu Reb i Sejlene« — skrev De så til mig en Gang i et af Deres Breve. Det kunde jeg dog også nok komme afsted med, når jeg kom til Dem i den venlige Præstegård i Sommersted og i Provstens Stue i Ålborg . . .

Derfor undrer det Dem ikke, at jeg greb den Tanke med Begærlighed at kunne sende Dem og Deres Hustru i Sølvbryllupsgave den dejlige lille Statuette af gamle Saxe, som Billedhuggeren Evens for et Par År siden dannede. — Mine Forældre ere enige med mig i at takke Dem for alt det, De i Årenes Løb var for mig.«

1852 blev Sommersted Sognekald i Sønderjylland ledigt ved, at den gamle Pastor Paulsen søgte sin Afsked. Han havde i det sidste År haft en personlig Medhjælper i Kandidat Sadolin. Denne havde ved sin alvorlige, men tillige noget mørke Forkyndelse vakt en stærk kirkelig Bevægelse i Sognet, fyldt den tidligere tomme Kirke med lyttende Tilhørere, skabt sig en Del Uvenner, men også mange Venner, der nu ønskede at få den unge, nidkære Mand til deres Præst. Peder Skau,

Bukshave, der tilligemed Broderen Eskild var bleven stærkt greben af Sadolins Forkyndelse, skulde så forebringe Ministeren, Carl Moltke, Menighedens Ønske. Om denne sin Københavns Rejse fortæller P. Skau omstændeligt i sine: »Minder fra mit Liv og min Tid«, for-

HANS EGEDE GLAHN og Hustru.

tæller om, hvorledes Ministeren nærmest stillede sig afvisende over for hans Andragende, således, at P. Skau forlod ham i den Tro, »at alt havde været forgæves«, hvilket for så vidt også var Tilfældet, som Sadolin ikke blev kaldet, — hvorledes han dernæst får Foretræde for Enkedronning Caroline Amalie, som lover at tage sig af Sagen, men med det Udfald, at Ministeren skal have sagt: »Den unge Kandidat kan jeg ikke indstille, men en

ortodoks Præst skal de få; ti det kunde jeg forstå, at den unge Skau lagde megen Vægt på, og det må jo være Menighedens Ønske, ellers vilde den ikke have sendt ham her over«. — D. 3. Oktober 1852 blev så Fader kaldet til Sognepræst i Sommersted, udvalgt dertil blandt nogle og halvfjerdsindstve Ansøgere.

Först efter at Fader d. 11. Marts 1853 var bleven ordineret, kunde mine Forældre flytte Teltpælene fra Hjemmet i København, hvor de havde så mange nære Slægtninge og gode Ungdomsvenner, til det nye, ukendte Hjem i Sønderjylland. Men inden de nåede der til, mødte dem to alvorlige Tilskikkelser. Medens Fader og Moder med deres tre Börn rejste over Land, blev alt deres Bohave, Sølvtøjet undtaget, sendt søværts fra København. Skibet forliste i Præstø Bugt med hele sin Last, som var meget lavt assureret, så Fader og Moder lede derved et ikke lille Tab. Mange År senere, da Fader var Præst i Ålborg, fik han af en Kvinde i sin Menighed dør et Fad, som havde hørt til det Spisestel, som var forlist i Præstø Bugt. Hun, som kendte Stellet efter Faders og Moders Beskrivelse af det, havde fundet Fadet hos en Bekendt i Præstø, af hvem hun købte det. Det var gamle Minder, som ved det igen bleve levende.

Da Fader og Moder med os Börn nåede Haderslev, måtte de her göre et flere Ugers ufrivilligt Ophold på Madam Juhls Hotel. Jeg, deres ældste Sön, var bleven alvorlig syg af gastrisk Feber. På dette Sygeleje oplevede jeg en Begivenhed, der, hvor lille den i sig selv end er, dog uudsletteligt har prentet sig i min Erindring til denne Dag og har fået Betydning for mig i mit senere Liv. Jomfruerne Juhl, to venlige unge Piger, forsynede jævnlig Sygeværrelset med friske Blomster. En Dag, da Lægen, den senere Stiftsfysikus i Ålborg, Dahl, kom ind i Værrelset og havde kastet et flygtigt Blik på Buketten, der stod på et Bord ved Sængen, udrød han: »Fra

hvem er den Buket kommen?» — »Fra Jomfruerne Juhl«, svarede Moder. — »Det kan jeg tænke, — de slesvig-holstenske . . . .!« Så tog han Buketten, som bestod af Blomster i tre Farver: røde, hvide og blå — de slesvig-holstenske Farver —, rev alle de blå ud, kastede dem på Gulvet og trampede på dem; men de røde og hvide, Dannebrog's Farverne, satte han tilbage i Glasset igen. Det blev ligesom Ouverturen, også for os Börn, til, hvad vi skulde opleve i Sønderjylland: Kampen mellem Dansk og Tysk. Ti var end Befolkningen i Sommersted Sogn aldeles overvejende dansk og dansksindet, — der fandtes foruden to store Gårde med tyske Ejere kun nogle få Hjemmetyskere —, Modsætningen mellem Dansk og Tysk var dog ulmende til Stede.

Sommersted med sin siden 1843 berømte Kro ligger omtrent 2 Mil Nordvest for Haderslev på Grænsen mellem den smukke, bakkede Østkyst — »Du skønne Land med Dal og Bakker fagre« — og et fladt, hedeagtigt Drag, der ligesom i Nørrejylland går midt igennem Landet fra Nord til Syd. Fra et Udsigspunkt lige uden for Præstegårdshaven, med et Par Bænke under nogle mægtige Asketræer — »Bellevue« kaldte vi Stedet — var der en herlig, vid Udsigt mod Syd og Vest, i Sydvest over mod Nustrup, hvor Fader og Moder snart fik nye, forstående, kærligt deltagende og trofaste Venner i Provst Ludvig Blædel og hans djærve Hustru, en Datter af Provst Otto Grundtvig i Gladsakse, og hvem vi Börn kaldte Onkel Blædel og Tante Bolette, ligesom vi i Börnene i Nustrup Præstegård, særlig i de fire Døtre, fandt vor kæreste Omgang.

Sommersted Præstegård stod i grel Modsætning til det smukke Hjem i Amaliegade, gammel og skrøbelig, som den var, med en Halvdør som Hovedindgang og Mus i Mængde inden Døre. Værst var det dog, at Stuehuset var i den Grad angrebet af Svamp, at det af Syntet blev

udtalt, at det var uforsvarligt at bruge det til Beboelse. Det blev da også efter lange Forhandlinger 1858 ombyttet med et nyt Stuehus, liggende på et andet Sted. Men hyggeligt var der alligevel inden Døre i den gamle Rede, hvor vi oplevede Sandheden af Baggesens lille Vers: »Ak, ingensteds er Roserne så røde og ingensteds er Tornene så små, og ingensteds er Dunene så bløde, som dem, vor Barndoms Uskyld hvilte på«.

Jeg mindes særlig fra dette gamle Hjem den lange, mørke Gang, vi måtte igennem for at komme fra de øvrige Opholdsværelser til Faders Studerekammer. Når vi Juleaften fra Faders halvdunkle Stue ved hans og Moders Hånd gik igennem denne mørke Gang ind til det strålende Juletræ i Dagligstuen, vare vi Börn i en Stemning, hvori Mørket med dets Uhygge blandedes med en frydefuld Forventning om det, vi gik ind til, trygge ved den Hånd, der holdt os fast og ledede os frem — også senere i Livet.

Og hvor stor var dog ikke for Fader og Moder Overgangen fra det rigt pulserende Liv, de hidtil havde levet i København, dobbelt rigt, som det havde udfoldet sig der inde under den nys tilendebagte Treårskrig med »Ånden fra 48« — og så til Livet i den stille Landsbypræstegård, hvor der kun to Gange om Ugen, Tirsdag og Fredag, kom Bud fra Omverdenen, når den gående Brødkone, Anne Barbara, med sine Kavringer bragte Post, Breve og Aviser, fra Haderslev til Hjemmet, hvor så Fader om Aftenen læste højt af Berlingske Tidende.

Men travlt var Livet for Fader og Moder, — for Moder i Huset, for Fader med adskilligt foruden den egentlige Præstegærning. Først var der Præstegårdens Landbrug, 40 Tdr. Land foruden en Del uopdyrket Hede, hvorpå nogle Får græssede. Fader drev selv Jorden med en dygtig Avlskarl. Tillige var der den meste Tid i Hjemmet to unge Mennesker (den ene var Søn af Præ-

sten Victor Bloch i Kerteminde), som Fader underviste og konfirmerede, og som tillige samtidig, som en Slags Landvæsenselever, efter Ævne deltog i Markarbejdet. Desuden interesserede Fader sig ganske særlig for Biavl, som han drev efter den ny Dzirsonske Metode. Et stort, dobbelt Bihus, som han havde ladet lave, inden han forlod Sommested, men som ikke dør var taget i Brug efter sin Bestemmelse, fik senere sin Plads på den forreste Plæne i Storeheddinge Præstegårdshave, hvor det tjænte til Bolig for Spurve og Stære, — disse Stære, der i Havens Frugt toge sig god Betaling for deres smukke Sang som også for deres ihærdige Arbejde på at udrydde skadelige Larver. Ak, hvor led ikke vor Have i Sommersted af den Ødelæggelse, som de store Oldenborre-Sværme tilføjede den! Jeg mindes, hvorledes der samledes Skæppe efter Skæppe af disse Skadedyr, Fader betalte vist for Skæppen, og Oldenborrene bleve så skoldede ihjæl.

Børnenes Undervisning foregik delvis i Hjemmet ved skiftende Lærerinder; senere kom jeg i Landsbyskolen, der var en god Skole. Bedst husker jeg dog den første Undervisning, jeg fik i Historie og Geografi, Fag, der altid har fanget min Interesse. Fader underviste mig i Verdenshistorie efter Grundtvigs »Tidens Strøm«, og han fortalte Cyros' Historie, så Billedet deraf den Dag i Dag står dybt indprentet i min Erindring. I Geografi underviste Tante Hanne. Hun var Moders elleve År ældre Plejesøster og moderlige Veninde Livet igennem, Datter af Justitsråd Møller. Da hendes Forældre med en Uges Mellemrum bægge døde, tog hun 1857 til Fader og Moder, hvis Hjem nu også blev hendes Hjem, indtil hun, da Fader 1871 blev Præst i Storeheddinge, selv dannede sig et lille Hjem i København for dør at kunne føre Hus for mine yngre Brødre under deres Studeringer. Hun var fra Barndommen og de unge År stærkt knyttet til

Familierne Lunding (Kabinetssekretæren og Generalen) og Paludan-Müller. Digteren Fr. Paludan-Müllers Hustru, Charite, f. Borch, var hendes Barndomsveninde, og Historikerens Døtre kaldte hende

»Tante HANNE«.

alle »Tante Hanne«. Tante Hanne var hendes Hæders- og Kendingsnavn viden om og brugtes af mange både Ældre og Yngre. Det gik så vidt, at en Droskekusk i Ålborg en Gang mente at kunne ende en ædel Strid mellem tre ældre Damer, der skulde bruge hans Vogn,

med de Ord: »Tante Hanne kan sidde, hvor det skal være«. Kredsen om Tante Hanne blev aldrig tom, skönt mange i Årenes Løb gik bort og »Tante Hanne« selv blev gammel. Först i en Alder af 97 År lukkede hun sine milde, kærlige Öjne; men med sin store Kærlighed til de Unge og sin sjældne Forståelse af dem drog hun altid nye ind i Kredsen af dem, der samledes om »Tante Hanne«. Sin Livsfriskhed og sine Interesser bevarede hun til det sidste. Hun læste i »Danmarks Riges Historie« endnu ganske kort för sin Död. At komme ud at rejse var hendes Længslers Mål, — selv opnåede hun det kun på Landkortet som Vejleder for sin Søsters Börn; men jeg har hende at takke for min sidste Udenlandsrejse imod Syd 1876.

På Væggen i Hjemmet hang blandt andre Billeder også Billeder af Danmarks to store Digtere: Grundtvig og Ingemann. Ingemann lærte vi tidligt at kende og at elske gennem hans historiske Romaner. »Ingemann«, skrev Fader i et Brev til mig fra København 1858, »som har skrevet de smukke historiske Romaner, som Tante Hanne har foræret Dig, er til Foråret 70 År gammel, og da han nu i så mange År har fornöjet danske Dreng og Piger med sine skönne Fortællinger, så er der en lille Pige, som hedder H e l e n e R o e d, som spørger alle andre Piger og Dreng, om de med hende ville give noget af deres Lommepege til en Foræring til den gamle Digter, så at han på sin Fødselsdag kunde have et smukt Guldhorn af den Slags, som Kæmperne drak af i gamle Dage. Mon Du også har 1 Mark dertil, min egen Dreng?« — Og det förste Bekendtskab, jeg som Barn gjorde med Digteren G r u n d t v i g, var gennem Sangen: »Danmark, dejligst Vang og Vænge«, hvor vi ikke lærte at synge det upersonlige: »hvor man dem på Tog hendsender«, men derimod, som Grundtvig skrev 1848: »hvor dem G u d o g K o n g e n sender«, — og så gennem förste, an-

det og sidste Vers af Salmen: »Sov sødt, Barnlille«, som Fader fremsagde og Moder med sin künne Stemme sang for os, indtil den blev vor Aftensang.

Da Fader efter 6 $\frac{1}{2}$ Års Forløb forlod Sommersted, stod der, foruden den ny Præstegård og to ny Skolebygninger, en ny Andreas Kirke — indviet 1. August 1858 — med sit ejendommelig smukke Kuppeltårn, hvorfra den gamle Klokke udtone de sin Indskrift: »O, rex gloriæ, Christe, veni cum pace«, medens over Tårnet lyste det gyldne Kors. Mærkeligt nok, fik det förste Barn, der blev døbt i den ny Kirke, Navnet Andreas, som den Apostel, Kirken var opkaldt efter.

»Efter at alle Bøger og alt Skriveri i så mange År er besørget af tyskdannede Embedsmænd, er ethvert dansk Navn både på Personer og Steder, så vidt muligt, for- tysket her i det nordlige af Sønderjylland, og det må være enhver dansk Embedsmands Pligt efter Ævne at skænke den danske Befolkning sine danske Navne tilbage«. Således skriver Fader i nogle Optegnelser fra Slutningen af 1859 — mod dette Mål arbejdede han, og ikke mindre mod et andet: at føre dansk Kirkeskik tilbage, som »af tyskdannede Præster og den Adler'ske Agende var jaget således bort, at kun de ældre og frommeste i Menigheden med Glæde kunde kende igen som Minder fra Barndommen, hvad jeg førte tilbage«. Således med Hensyn til Dåben, hvor efter tysk Skik så at sige alle Börn døbt es i Hjemmet, uden senere at blive »indsig- nede« i Kirken. At Fader meget hurtigt fik dette foran- dret, så at, når undtages Börnene fra de to för omtalte tyske Gårde, alle øvrige Börns Dåb, når ikke Sygdom hindrede det, foregik i Kirken, hang sammen med Faders på én Gang milde og dog myndige Optræden. Som Eks- empel på hans Myndighed mindes jeg følgende: Ved en af de förste store Søndags-Alt ergange, hvorved Guds- tjænesten forlængedes ikke lidt, skönt Faders Prædike-

ner vare korte, så' Fader, at eftersom de enkelte Hold havde fået Nadveren, forlode de Kirken og gik ud på Kirkegården, hvor de stode og samtalede. Det syntes så at være Skik, — en dårlig Skik. Fader forlod da Alteret midt under Tjænesten og gik, iført Messeskrudet, ud på Kirkegården, hvor han ved en Tiltale til de der forsamlede Altergæster fik dem til igen at gå ind i Kirken og

Sommersted Kirke.

blive dør, indtil Gudstjænesten var forbi. Denne Uskik havde dermed fået sit Dødsstød.

»At bringe Menigheden tilbage på de gamle Kirkestier ved at henvise til Herrens Gærning i os, til Hans Nåde-midler, ved hvilke Han gör Gærningen, det er, hvad jeg har stræbt efter i disse År«, således opgør Fader i sin Af-skedsprædiken sin Gærning i Sommersted. Hvorledes denne lykkedes, aflægger P e d e r S k a u et lille Vidnes-byrd om i sine »Minder«, når han skriver: »Pastor Egede Glahn var dør (i Sommersted) lige på sin Plads. Hans Prædikener vare korte, men i høj Grad indholdsrige, lige-

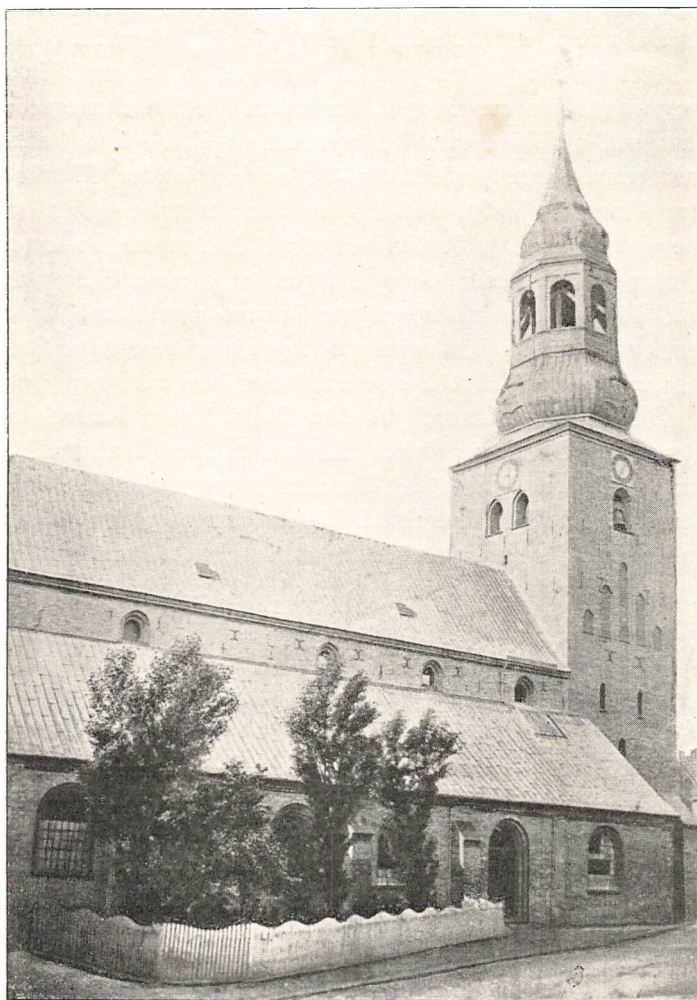
som Grundlaget var fuldt ud kristeligt. Han var netop Manden til at dyrke den Jord op til Frugtbarhed, som Sadolin havde opbrudt af Hedejord ved sin strænge Forkyndelse«. Og ved et kirkeligt Møde i Tjæreby 1907 ytrede Gårdejer Skrum s a g e r, Københoved, at den sønderjydske Frimenighedsbevægelse havde sine Rødder i det kirkelige Liv, som en Række danske Præster mellem 1850 og 1864 havde vakt i Nordslesvig, og nævnede da også Faders Virksomhed i Sommersted, hvis Spor endnu efter halvhundrede År ikke vare udslettede.

I Forstuen i den ny Præstegård, over Indgangsdøren til Dagligstuen blev opsat en Hustavle med følgende Vers, som Ingemann efter Faders Opfordring havde skrevet:

Guds Fred under Landsbypræstens Tag,
 Guds Fred med alle Sjæle her inde!
 Så beder i Löndom Nat og Dag
 Husenglen stille for Mand og Kvinde;
 Guds Fred han beder for Store og Små,
 For dem, som kommer, for dem, som går,
 For Gæst fra Syd som for Gæst fra Norden,
 Guds Fred med Hans Riges Sjæle på Jorden!

Det var ikke alene Udtryk for et godt Ønske, men blev også Udtryk for det Liv, der i Faders og Moders Tid blev levet både i den gamle og den ny Bolig, hvorfra de og vi alle toge så mange gode Minder med, men også et dybt vemodigt: d. 22. September 1855 døde efter tre Dages Sygdom min yngste, livsglade lille Søster Laila, knap 5 År gammel. »Bevar og fred om den lille Plads dør ude, hvor jeg har nedlagt mit elskede Barns Støv mellem Eders Kære, og nedlagde det i Opstandelsens Håb!« Således beder Fader i sin Afskedsprædiken sin første Menighed.

En Sommer Eftermiddag i 1859 sade de Ældre og vi Börn oppe i Tante Hannes Stue i Sommersted Præste-

Budolfi Kirke.

gård og studerede Danmarks Kort med Blikket rettet mod Ålborg, — vi vidste jo, at Fader søgte Embedet som Sognepræst ved Budolfi Kirke, som var blevet le-

digt ved Stiftprovst Withs Udnævnelse til Overskoledirektør. Men vilde Fader få det? Prof. Rönning fortæller i sin Bog »Carl Joakim Brandt«, at Biskop Kierkegaard, Faders Svoger, for hvem det betød meget at have ved sin Side som Stiftsprovst en Mand, han kunde samstemme med, indstillede Brandt og Fader til Minister Monrads Valg. Fader blev den foretrukne, og han blev udnævnt d. 7. September 1859. Så flyttede Fader og Moder da for anden Gang Teltpælene, denne Gang med fem Börn, hvoraf de tre yngste Sønner vare fødte i Sommersted. Ved sin Bortrejse modtog Fader et venligt Brev fra sin Biskop, U. S. Boesen, hvori han skriver:

»De har sagt Farvel til den Del af vort Fædreland, hvori vi hidtil have virket tilsammen, men De har ikke forladt Deres Tjæneste i Herrens Menighed, heller ikke den i vort fælles Fædreland. De er kun gået, for på hint andet Sted i samme at udrette den samme Gærning, kun i en videre Kreds, hvortil Gud give Dem Kraft og Velsignelse«.

1ste Söndag i Advent blev Fader indsat.

Ålborg med sine to smukke Kirketårne, især Budolfis; med sine smalle Gader og endnu smallere, utallige Gyder; med sine mange, nu overdækkede Åer, der i Kolera-året havde været Arnesteder for denne Pestsot; med sine mange gamle, delvis smukke, altid ejendommelige Bygninger; med sine skønne Anlæg og høje Banker, hvorfra man har en vid Udsigt til alle Sider, skulde nu i tolv År blive »den Stores og den Lilles« Hjem, således som Grundtvig i sin Bryllupssang kaldte Fader og Moder. Og i Ålborg gik i lang Tid det Sagn, at som Moder var den mindste Kone dør, var Fader den højeste Mand. Det sidste slog dog nogle År senere ikke til, da der ved Budolfi Kirke blev ansat en ny Graver, en tidligere Trompeter ved Garden. Han var endnu højere end Fader, og når han om Morgenen med Uret i Hånden på

Klokkeslettet trådte ind til Fader for at modtage Ordre for Dagens Gærning, måtte Fader se opad, hvad til en Begyndelse næppe faldt ham let.

Der fandtes i Ålborg ingen Embedsbolig, hvorfor Fader og Moder måtte bo til Leje, efterhånden på fire forskellige Steder, sidst ved Pontonbroen, hvor de havde Udsigt over den smukke Fjord til Nørresundby med de skarptskårne Bakker i Vendsyssel til Baggrund.

Fader kom snart til at stå i en stor, rig og meget påskönnet Virksomhed i Ålborg. Om hans Forkyndelse samledes Söndag efter Söndag en stor Menighed. Hans Prædikener, der som F. Boesen siger i en Anmeldelse af hans første lille Prædikensamling, vare »korte og mærkelige«, eller som Kierkegaard kalder dem »gode Indledninger til Prædikener«, vare omhyggeligt udarbejdede. »At prædike i Kirken«, skrev Fader i et Brev til mig, da jeg var bleven Præst, »uden at have skrevet, turde jeg ikke tilråde Dig; alt vilde da afhænge for meget af Öjeblikkets uberegnelige Stemning. Vore første Prædikanter i Fortid og Nutid have også omhyggeligt nedskrevet«. Torsdag Eftermiddag og Aften havde Fader valgt sig til dette Arbejde; da vilde han ikke forstyrres, og mangen Torsdag Aften har Moder måttet vente længe med Téen, inden Fader endelig kom ned fra sit Studereværelse. Til Budolfi Sogn hørte det en god halv Mil bortliggende Landsogn Hasseris, hvori der levede omtrent 900 Mennesker. Her var ingen Kirke, men hver anden Söndag holdt Fader om Eftermiddagen Bibellæsning dér ude og desuden hver Söndag Aften en Gudstjeneste på Fattiggården. Når hertil lægges alt det øvrige Arbejde, der følger med at være Sognepræst i en stor By, samt Gærningen som Provst i et stort Provsti, så vil man forstå, at Arbejdet truede med at gå over Faders Kræfter. Det blev derfor modtaget med Tak, da nogle Mænd i Menigheden sköde sammen til delvis at löne en præ-

steviet personlig Medhjælper for Fader. Det blev Markus Dam (død som Sognepræst i Tisted 1896), der lige havde taget sin Embedseksamen, som fra Sommeren 1861 gennem over ti År blev Faders trofaste Medarbejder, og mere end det, tillige en god Husven for os alle i Hjemmet. Men Pladsen som sådan måtte han dele med Hans Peter Barfod, der også 1861 kom til Ålborg, indkaldt som Redaktør af det nystiftede Blad »Ålborg Posten«. Senere blev han Amanuensis hos Biskop Kierkegaard og til sidst Hospitalsforstander. Der var Tider, hvor Barfod så at sige hver Dag kom i Hjemmet. Han forstod i høj Grad at være ung med de Unge og ved sine kvikke og könne Småsange og muntre Indfald at forhøje Stemningen ved de Fester i Hjemmet, hvor han sjælden eller aldrig savnedes. Og foruden disse to havde vi de mange, mange trofaste Venner, som ikke alene vore Forældre, men også vi Börn vandt, mens vi havde vort Hjem i Ålborg, og hvis Venskab har holdt under skiftende Tider og vil holde, til Sol går ned.

I Sommeren 1863 foretog Fader og Moder en Rejse til Tyskland og Schweiz. Fader vilde i Ems søge Helbredelse for et Halsonde, den såkaldte Præstesygge. Over den kendte Egn med de kære Venner i Sønderjylland gik Rejsen atter hjemad. Fra Rejsen medbragte Fader Salmen Nr. 666: »Dig vil jeg elske, Du min Styrke«, som han havde hørt ved en Gudstjæneste i Ems og følt sig stærkt greben af. Denne Salme er siden sikkert bleven kær for såre mange.

Så kom det stærkt bevægede, centnertunge År 1864. Det indledes med hin skæbnsvangre 15. November 1863, da Kong Frederik VII døde på Lyksborg. Det var en Søndag. Fader, Moder og vi ældre Börn sade hjemme i Dagligstuen, medens de yngre vare i Teateret. Da, inden Forestillingen endnu kunde være til Ende, kommer Barfod ind ad Dören med mine Brødre. Han havde som

Redaktør midt under Forestillingen modtaget Telegram om Kongens Død. Det var et alvorfuldt, knugende Budskab. Fjorten Dage forud, Natten mellem d. 30. og 31. Oktober, havde vi i Ålborg oplevet en voldsom Orkan — en sådan Orkan var ikke oplevet dér siden 1822. Den havde anrettet frygtelige Ødelæggelser i Byen og på Landet. Et mægtigt Træ foran den såkaldte »Kong Hanses Gård« var blæst om, og det Sagn gik, at når dette Træ faldt, skulde den oldenborgske Kongestamme uddø. Ja, således hed det.

Og så selve 1864! Hvor stærkt prægede dets Begivenheder ikke det kære lille Hjem, hvor Hjærterne ved de rige Minders stærke Bånd vare knyttede til det dyrebare Land, hvori og hvorom den ulige Kamp stod. Mysunde, Dannevirke, Dybbøl, Helgoland og Als, Navne, der i de Dage løde for os om end med forskellig, så dog altid med højtidsfuld Klang. Begivenhederne dér vare dog alle på Afstand, om de end gik vort Hjærte nær. Men anderledes fra den Dag, da Preusserne holdt deres Indtog i Ålborg, første Gang Kristi Himmelfartsdag d. 5. Maj, da de, medens Fader stod på Prædikestolen, under klingende Spil gik rundt om Kirken. Det samme gentog de Søndagen derefter. Nu vare de os ganske nær, — og hvor forfærdelig nær Søndag Morgen d. 3. Juli, da Vogn efter Vogn langsomt rullede ind i Ålborg med deres dyrebare Last: Døde og Sårede fra den ulykkelige Træfning ved Lundby, hvortil vore Soldater Aftenen forud, ledsagede af en uoverskuelig Menneskemængde, under Fædrelandssange, frejdige og fortrøstningsfulde vare dragne ud. —

Da Fader og Moder i 1870 under stor og kærlig Deltagelse fejrede deres Sølvbryllup, hvortil Faders Fætter, Professor Svend Grundtvig, sendte dem følgende Telegram-Hilsen:

De Brudeblus på Altret tændt,
 Som fem og tyve År har brændt
 Og lysnet Eders Stue,
 De vare Eder Livet ud,
 De lyse Eder hjem til Gud,
 Hvor Sol står höjt på Bue!

— da lakkede det mod Enden af deres Ophold i Ålborg, idet Fader d. 16. Juni 1871 blev kaldet til Sognepræst i Storehedinge. Både for Fader og Moder blev det, da det kom til Stykket, svært at sige Farvel til de mange kære Venner i Ålborg og til den Menighed, som Fader i sin Afskdesprædiken giver følgende Vidnesbyrd: »Når jeg i denne Tid har søgt at samle mig et levende Billede af denne Menighed for at gemme det, som man gemmer Billedet af den, man elsker, så blev det mig mere og mere klart, at det, som er ejendommeligt for den, det, jeg elsker mest hos den, det hos den, jeg mest takker Gud for, det er dette, at der hviler en Kærligheds og Fordrageligheds Ånd over den, — den står på den gamle Kirkegrund, holder fast ved Troens Ord og Herrens Indstiftelser ved Dåben og Nadveren, som de ere os overleverede fra den gamle Menighed, så at den har kunnet modstå alle vildfarende og forførende Sekter, som omgive os . . . .« — »Ja, at Savnet af de gamle Venner er smærteligt, det er vist«, skriver Faders ældste Broder fra Sorø til ham, »men de er jo derfor ikke tabte, og Du drager bort fra Ålborg som fra Sommersted som en rig Mand, rig på så mange Kæres vundne Kærlighed, drager nu videre for at samle en ny Skat af Kærlighed. Gud give Dig sin bedste Velsignelse dertil!«

Midt i det flade og frugtbare Stevns, som J. L. Heiberg i »Elverhöj« har kastet Romantikens Skær over, ligger Storehedinge, som Fader og Moder havde gjort et første og flygtigt Bekendtskab med, da Fader i

dens gamle og smukke Kirke d. 5. Juni 1863 havde viet Markus Dam og Augusta Thomsen. Nu var den bleven deres Hjem og skulde vedblive at være det i mere end 26 År.

I den rummelige Præstegård, der vel var »for stor for to«, men som næsten altid kom til at huse mange, ofte så mange, at den havde »den røde Lygte« ude, bleve de Indtrædende, enten de kom for at søge Præsten — og der kom til Tider mange sådanne —, eller de kom som gamle og ny Husvenner, i Forstuen hilse med det samme »Guds Fred under Landsbypræstens Tag . . . .«, der stod på Hustavlen i Sommersted. Det var som en Efterklang og kærkommen Bekræftelse på dette Velkomstønske, når Fader og Moder på deres Guldbryllupsdag fra en af deres yngre, kære Veninder, der fra sin tidligste Ungdom vedblivende var kommen i Hjemmet, modtog en Sofaløber, på hvilken de to Linjer vare indsyede:

Vi har med alle Vinde det hyggeligt her inde,
Vi har med Gud i Pagt Fred og Englevagt.

Til den rummelige Præstegård svarede den store, könne, ikke pragtfulde, men skyggefulde og hyggelige Have med sine mange ældre og yngre Frugttræer; de yngre plantede af Fader, der ofte med særlig Glæde fremhævede, at han i Haven havde indført et Eksempel af »Aga-Æblet fra Ullensvang«. Det var for ham som en levende, kær Hilsen fra det Sted, hvor hans Fader i 1778 var født, og hvoraf et lille Maleri, så langt, jeg kan huske tilbage, har hængt på Væggen i Faders Studereværelse. Og så de mange skønne Roser, af hvilke Fader i Sommertiden hver Morgen eller Formiddag, når han kom op fra Haven, bragte Moder en frisk udsprungen, den smukkeste, han kunde finde. Han havde altid sin Havesaks med og brugte den flittigt. Havens største Pryd måtte vel »Frejas Hal« siges at være, en rummelig Plads, over-

hvelvet af otte mægtige Lindes Kroner, hvor i det tidlige Forår Tæppet derunder dannedes af et Mylr af gule Eranthis. Prægtigst tog den sig ud, når den ved festlige Lejligheder var oplyst med kulørte Lamper, medens Sangen tonede under de høje Kroner. Den kæreste Plet

Stiftsprovst EGEDE GLAHN.

i Haven var imidlertid den store Plæne foran Huset, hvor i smukke Sommerdage Eftermiddagskaffen blev nydt, og som i øvrigt var Skuepladsen for de Unges Skæmt og Leg, og som også var Samlingspladsen, når et kirkeligt Møde holdtes i det Fri.

Fader og Moder satte en Glæde i at kunne mødes med Slægt og Venner fra de unge Dage i deres Hjem, men

ikke mindre Glæde fandt de i at samle hos sig de Unge, deres Börns Venner og Veninder. Og mange ere de Unge, som i Årenes Løb have gæstet deres Hjem i Storehedinge. »De drog glade dertil og vendte glade tilbage derfra«, sagde en Fader om sin Ungdom, der havde været

Stiftsprovstinde EGEDE GLAHN.

Gæster i Præstegården, hvor Fader og Moder med god Forståelse af de Unges Tankegang viste stort Frisind over for deres mange Slags Skæmt og Løjer. Og så forstode på den anden Side Fader og ikke mindre Moder at være mange af disse Unge til åndelig Hjælp og Trøst, når det tiltrængtes. Få af de Unge, der kom i Præstegården, har vel været knyttet stærkere til dem end Ha-

rald Boisen, der i 1890 var bleven Sognepræst i Höjerup. I sin lille Vogn kom han ofte flere Gange om Ugen kørende til Storehedinge for at hente Råd og Vejledning hos Fader, samtidig med at han bragte Oplivelse til de to gamle Præstefolk, hvis Börn alle vare fløjne fra Reden. Han blev dem som en god Søn, der hos dem modtog megen Kærlighed, men også gav megen Kærlighed igen.

Da Fader kom som Præst til Storehedinge, blev han Medlem af et Præstekonvent, hvis Hovedstok havde hjemme i København og nærmeste Omegn, men som i øvrigt strakte sine Grene så højt mod Nord som til Helsingør, hvor Provst A. C. L. Heiberg, Pastor Peter Rørdams Svoger, boede, og nu tillige nåede så langt mod Syd som til Storehedinge. Af G. Heibergs Minder om Peter Rørdam i denne Bogs II. Del ser jeg, at Konventet blev kaldt »Jærnbanekonventet«, et Navn, jeg aldrig mindes tidligere at have hørt. I mit Hjem gik det derimod under Navnet »Peter Fengers Konvent«, enten fordi han var dets Aldersformand, eller vel sagtens fordi han var dets fungerende Formand, en Stilling, hvori han senere, måske først ved sin Død, blev afløst af Vilhelm Holm i Gladsakse. Konventet samledes i de forskellige Hjem ti Gange om Året, hos Peter Rørdam i Lyngby som Regel altid 3dje Pinsedag, og fra nu af i Storehedinge, som oftest årligt ved Sommertide. Da der de første År, Fader var Præst her, endnu ingen Jærnbane var dertil, kunde Konventet her ikke endes på én Dag. Deltagerne overnattede da dels i Præstegården, dels også hos gode Venner i Byen. Måske overskyggedes ved disse Møder de egentlige præstelige Forhandlinger oppe i Studereværelset af Gudstjænesten, eller måske kun en Morgenandagt i Kirken, og af Havemødet, hvor der fra Have-trappen blev holdt et opbyggeligt eller kirkehistorisk Foredrag — af Fr. Hammerich eller Fr. Nielsen — for dem

af Menigheden, der havde samlet sig på Plænen foran Huset. Hvilken Betydning disse Møder fik i videre Kredse, derom modtog Fader 1878 et lille Vidnesbyrd gennem et Brev fra en Lærers Hustru i et fjærnt liggende Sogn. Hun skriver deri: »Jeg kommer i dette Öjeblik til at tænke på, at det i disse Dage vist er Årsdagen for Konventet i Storehedinge i Fjor; jeg tror, det vil sent glemmes for hvem, der var med; man kunde ikke gå uden om og forblive uberørt af den stille Kærlighed, der gik igennem hele Forsamlingen; det var som den Bön, der klinger gennem Salmen: »Ånd over Ånder, kom ned fra det Höje«, var opfyldt, som Ånden var bleven i Hjærterne ,Guds Kærligheds Tolk'«.

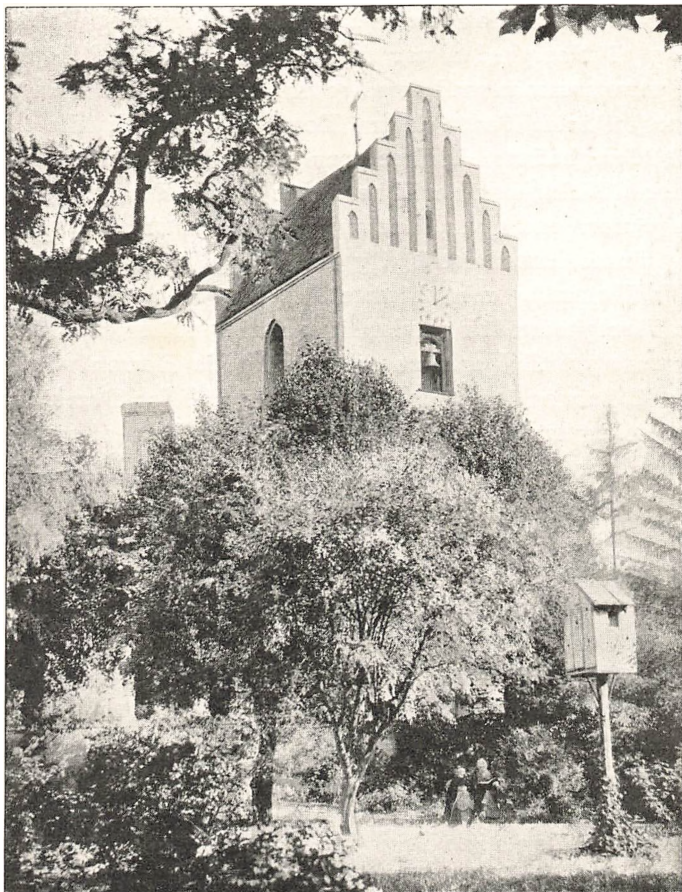
Og stemningsfuldt var det så, når inden Dagen sluttedes, Schepelern, og da især Tolstrup med deres smukke Stemmer sang en eller flere Sange. Fader, der ikke selv kunde synge, elskede Sang, og mangen Eftermiddags- eller Aftfenstund i Hjemmet er bleven udfyldt med kön Sang af dem, der ejede Sangens Gave. 24 År er et langt Spand af Tid, meget kan forandres deri, og da Fader og Moder 24 År efter deres Komme til Storehedinge fejrede deres Guldbryllup, kunde han i en Lykønskings-Adresse fra Konventets Medlemmer betegnes som dets »hædrede Aldersformand«.

Ingen af alle Konventets Medlemmer stod Fader så nær som Peter Rørdam. Han var otte År ældre end Fader, havde været Faders Lærer i Religion det sidste År i v. Wests Institut — »han forstod straks ved sin Indtræden at fængsle sine Elever; vi lyttede, hvad vi ikke för havde gjort«, — var derefter bleven Faders kære Ven Livet igennem, havde været hans Brudgomsfører og atter været med ved hans Sölvbryllup i Ålborg, ved hvilken Lejlighed han prædikede i Budolfi Kirke om Kapernaum, »Herrens egen Stad« som »Trøstens Bolig«. Selv var han en trøstefuld Mand, hos hvem Fader søgte Trøst, da

han var dybt nedbøjet ved Afskeden med sin kære Menighed i Ålborg. Nu, da de to Venner fra Ungdommen vare blevne landfaste med hinanden, kom Rørdam et Par Gange om Året til Storehedinge for at tage Fader og Moder til Alters. Det var Højtidsdage i Hjemmet, når han med sin dybe Alvor og sit sprudlende Lune gæstede dem. Mange Ytringer, der ved disse Lejligheder faldt fra ham, ere trofast bevarede, som da han et Öjeblik stod tankefuld foran Jerichaus Døbefont i Storehedinge Kirke. Den forestiller en Klippe, ud fra hvilken Dåbsvandet tænkes at risle ned i en Muslingeskal; på Klippens Top sidder en Due, Helligånden. Da udbrød Rørdam pludselig med opløftet Tømmelfinger, som vilde han ret indprente det: »Læg Mærke til det, Helligånden tager aldrig Plads på en Klippe, men i et Menneskehjærte!« — »En sådan Ven, som jeg her ejer, ønsker jeg Dig«, sagde Fader på Bryllupsdagen til sin Svigerön.

I November 1896 måtte Fader lade sig underkaste en alvorlig og smærtefuld Operation, som han overstod, så at han endnu et År kunde udføre sin Embedsgærning, dog med færre Kræfter end tidligere. I den Tid har han sikkert ofte sysselsat sig med Tanken om at tage sin Afsked, dog altid med det stille Ønske, som Frederik den Tredje, at dø i sin Rede, blive i sin Gærning, som det faldt ham så svært at tænke på at skilles fra, indtil Herren selv løste op for ham. Fader fik dette Ønske opfyldt. Juledag 1897 prædikede han og sluttede med de Ord: »Døden, den förste, store Forbandelse, er »opslugt til Sejr«. Herren, den velsnede Frelser, som fødtes af en Kvinde Julenat, endte med at sige: »I min Faders Hus er mange Boliger, jeg går bort at berede Eder Sted«, så bag vor timelige Død står ikke Mørket, men Lyset i det himmelske Paradis, hvor Han er gået forud for os. Ja, lovet være Gud for sit Julebud!« — Det blev Faders sidste Prædiken. Få Dage efter måtte han gå til Sængs med en Lungebetændelse,

og Lördag d. 19. Februar 1898 Kl. 10 om Formiddagen, medens Kirkeklokkerne »ringede til Sjælemesse«, udån-

Storehedinge Kirke.

dede han stille »som Sol i Høst går ned«. Det faldt således ikke i Faders Lod i en Afskedsprædiken at kunne gøre sit åndelige Regnskab op med denne sin sidste Menighed, som han havde gjort det med Menighederne i

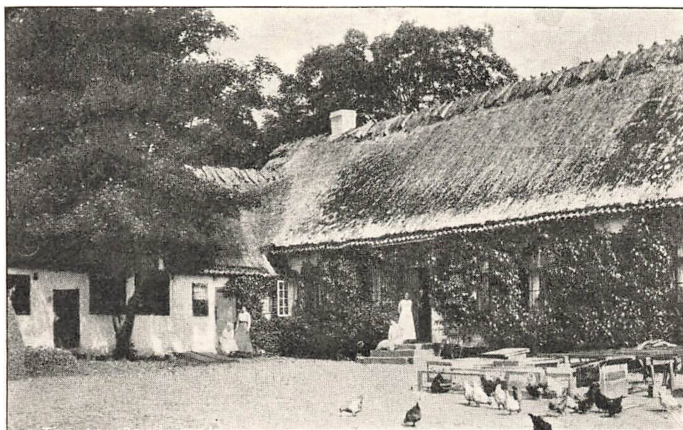
Sommersted og Ålborg. Det var så at sige alt gjort tidligere. Dagen før Faders og Moders Guldbryllup vare de med deres nærmeste Slægt til Alters i Kirken, hvor Harald Boisen forrettede Tjænesten. En talrig Forsamling af Menigheden var mødt for i denne Højtidsstund at være sammen med deres gamle Præstefolk. Efter Altergangen holdt Fader da fra Kordören følgende lille Tale til Menigheden: »I disse mange År, jeg har tjænt ved denne Kirke, har der ikke været noget, der har glædet mig mere end at se Menigheden flokkes om dette Alter og denne Prædikestol. Og når nu i Dag, på denne for min Hustru og mig så store Festdag, en så talrig Kreds af Menigheden har samlet sig omkring os for at istemme Lovsangen til Vorherre og for at bede Herren velsigne os, så bringer jeg Dem alle en varm Tak for Deres Kærlighed og ønsker Guds Velsignelse over Dem alle og enhver især, Guds Velsignelse over Dem og Deres Kære, Deres Hus og Hjem og Deres Gærning, — ja: annammer Herrens Velsignelse« — hvorpå Fader lyste den apostoliske Velsignelse over Menigheden.

Efter Faders Død sendte Biskop Skat Rørdam Moder følgende kærlige Brev:

»Kære Fru Glahn! Inden Ugen løber til Ende, må jeg ved disse Linjer bevidne Dem min hjærtelige Deltagelse i den store Sorg, Gud har sendt Dem ved at kalde Deres kære Ægtefælle bort. Den danske Kirke har i ham tabt en god og trofast Søn, en Mand, som gærne vilde både holde Fred og stifte Fred, ligesom han selv havde fundet Fred med Gud ved Vor Herre Jesus Kristus. Og han stod jo som en af de aller sidste, der var tilbage fra den skønne Tid, da Livet rørte sig så ungdomsfriskt i den danske Menighed. Derfor vil han — og hans ranke og værdige Sikkelse blive savnet af mange, også af mig, hvor Kristne mødes; han havde altid et godt Ord, som mange kunde mødes i.

For Dem og Deres Börn vil Savnet være dybt, men De har den store Trøst, at vor Herre og Frelser vil føre Sine uskadte gennem Døden, at De håber, at Han nu har ført sin gamle Tjæner hjem til at være, hvor Han selv er. Så tør De også håbe, at De en Gang skal samles med Deres forudgangne Mand i den evige Lovsang.

Deres hengivne Skat Rørdam.«

Tjæreby Præstegård.

Efter Faders Død flyttede Moder til Næstved, hvor hun dannede sit eget lille Hjem. »Jeg vil kunne modtage mine Börn hos mig«, sagde hun. 1902 flyttede hun dog til sin ældste Søn i Tjæreby Præstegård, der fra nu, så længe Moder levede, blev Samlingsstedet for Søskendeflokken og for mange af Faders og Moders gamle Venner, der her i få Stunder i Samlivet med den åndsfriske, livlige gamle Frue vilde forny kære gamle Minder fra de rige Samlingsdage i Storehedinge. Min Hustru og jeg kom i de to År, Moder levede hos os, i rigt Mål til at sande det gamle Ord: »Det er godt at have en Gammel i Gårde«, Bæreren af Minderne, af Traditionen og

frem for alt af Kærligheden. Da Moder efter tre Ugers vidunderlig mildt Sygeleje stille var hensoven Julesøndag d. 27. December 1903, medens jeg var i Kirken, sendte min Fætter, Provst Valdemar Glahn på Frederiksberg, mig et Brev, hvori han skrev: »Jeg har nogle af mine yndigste Ungdomsminder fra Storehedinge Præstegård. Alle Venner, der kom dèr, vil have ondt ved at sige, hvem i det Hjem, de kom til at skylde mest, Manden eller Hustruen. Hvor var hun kærlig og overbærende og forstående over for os Unge, — jeg véd ingen, Skælmeri kunde klæde som hende. Og senere kom jeg jo til at kende mere af den Styrke til at bære, som sikkert hørte hende til i hele hendes Liv. Gud ske Lov! den stammede så åbenbart fra hendes Trosliv, som hun jo ikke havde svært ved enfoldigt at bekende. Hun har sikkert gennem de mange År været en af de »rigtige« Præstekoner, der er til så stor Velsignelse, og som først gör Embedsbolig til »Præstegård« i den gode, gamle Betydning«. — Jeg synes, at denne Karakteristik af Moder er rammende, som den er kön.

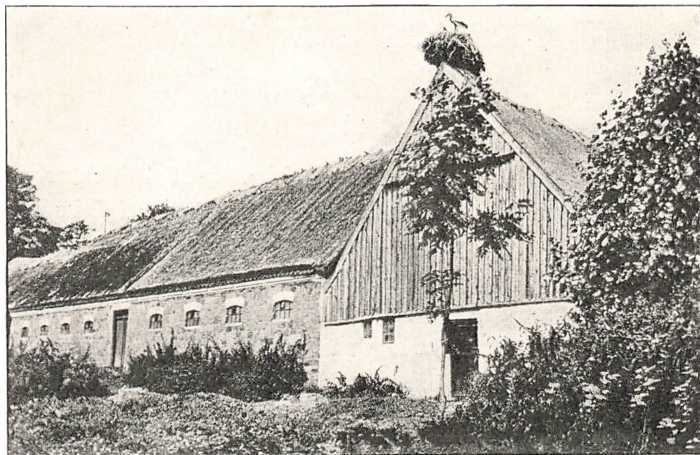
Til sin Opbyggelse brugte Moder hver Dag »Christelig Kalender«, samlet ved L. H.

»Den fylder lidt og gemmer meget
Til Hjælp i Savn og Livets Sorg;
Men brug den tit, og Du vil finde,
Den Nøgle har til hjemlyst Borg.«

Således skrev Moder i det Eksemplar af Bogen, hun gav sin næstældste Søn. Det udtrykte levende, hvad hun selv havde fundet i den. På forskellige Måder har Moder i Bogen betegnet de Skriftord og Salmevers, der særligt vare blevne hende kære. En enkelt Gang har hun også i et Vers foretaget en Ændring, der skulde gøre, at hun med bedre Samvittighed kunde tage Salmens Ord i sin Mund, således, når hun i Salmen: »Aldrig er jeg uden Våde« forandrer Linjen: »altid kan jeg Jesus se«, til:

»altid kan mig Jesus se«. — Sammenlign Marcus 6. 48.
Særlig synes Moder at have elsket dette lille Vers:

Jeg er så ganske ringe,
Så fattig og så tom,
Jeg kan Dig intet bringe
Til Gave, Herre from.
Jeg ejer kun et Hjærte,
Hvis hele Håb er Du, —
Det bristed i sin Smærte,
Kom Du mig ej i Hu.

Tjæreby Præstegård.

Det blev derfor også for mig ganske naturligt Udgangspunktet for det Farvel, jeg bragte hende, da hendes Kiste blev ført ud fra hendes sidste Hjem her nede og hen til det stille Hvilested ved Siden af Fader og Tante Hanne på Storehedinge ny Kirkegård, som Fader havde indviet i 1891, da han sluttede sin Indvielsestale med det lille Vers:

Lys over Støvet i Graven din Fred,
Og over Sjælen din salige Hvile,
Hjælp os ved Troen, så vi kommer med
Hvor man ad Døden og Graven kan smile!

MINDER OM PRÆSTEN P. O. BOISEN OG FRU META BOISEN, F. GRUNDTVIG OG OM DERES HJEM PÅ STORE KONGENS MØLLE

I. INDLEDNING

I. AF DR. H. P. B. BARFOD.

Peter Outzen Boisen blev født i Vesterborg på Låland d. 15. Juli 1815, og var Søn af Biskop P. O. Boisen (1762—1831) og Anna Nannestad (1775—1853). Han blev Student 1834 og 1836 Lærer ved Prinsesse Caroline Amalies Asyl. 1841 blev Boisen teologisk Kandidat og samme År tillige Lærer ved Asylskolen, 1851 dens Forstander. Disse Stiftelsers Hovedopgave var at danne gode og glade Mennesker, ikke mindst ved bibel- og fædrelandshistorisk Fortælling og Sang. Til disse Virksomheder knyttedes Boisen gennem sit hele følgende Liv. Han var som skabt til denne Gærning, han elskede den og han blev gennem den til Velsignelse for såre mange. 1848, da Dronning Caroline Amalie blev Enke ved Christian VIII's Død, knyttedes Boisen endnu nærmere til hende derved, at han blev Uddeler af Dronningens milde Gaver. Hun viste ham den største Tillid, den han også fuldt ud fortjænte, og hun blev hans og hans Hustrus trofaste Veninde Livet igennem. Derom vidne også de talrige Breve fra hende, af hvilke nogle ere udgivne af Boisens Datter, Elisabeth Boisen 1918.

Boisens Virksomhed strakte sig videre end til Asyl og Asylskole. Han var på sin Vis Sjælen i »D a n s k e S a m f u n d«, ikke mindst ved den Sangens Gave, med hvilken han i sjælden Grad var benådet. Han havde en høj, klar, blød og dog kraftig Tenor og et sjælfuldt Foredrag, der henrev alle. Man kan vel med Sandhed sige, at han, mere end nogen anden, ved sin Sang og ved sine Sangbøger vakte den gode Sang til Live i Danmark. Han blev i det danske Folk en Tolk for den åndelige Genfødselse, som udsprang af Treårskrigen efter det skændige Oprør og Tyskernes æreløse Støtte af Løgneren og Forræderiet, en Tolk for Glæden over vore stolte Sejre og for Sorgen over vore smættelige Tab. Han blev Folkets Forsanger som få eller ingen.

1854 præstevedes Boisen til Grundtvigs Kapellan ved Vartov Kirke.

Fra sin tidlige Ungdom havde Boisen følt sig dragen til Grundtvig og hans kristelige Livssyn, og 1847 var han bleven Grundtvigs Svigersøn, idet han ægtede hans eneste Datter, M e t a, født 27. Maj 1826, død 23. August 1887. Boisen blev en udmærket og påskønnet Præst. Han stod på Troens faste Klippegrund, havde Ordet i sin Magt, var klar, kærlig og indtrængende i sin Tale, forstod og elskede Mennesker, og han kunde som få finde Vejen til Hjærtets Dyb både i Kirken og i Lönkammeret. I Vartov fik han da en stor og velsignelsesrig Gærning ikke alene i den fri Menighed, der her havde samlet sig om Grundtvig, men også blandt de Gamle i Stiftelsen, for hvem han blev en Sjælesørger i Ordets dybeste Betydning. Boisen var en kær Ven i mine Forældres Hus, og han tog jævnligt mig med, når han færdedes blandt de Gamle og når han Onsdag Aften samlede dem til Andagt i Bedesalen i Vartov. Jeg havde derfor Lejlighed til at få et levende Indtryk af det hjertelige Forhold, der bestod imellem ham og de Gamle. Særlig mindes jeg Aften-

andagterne, over hvilke der, trods deres Stilfærdighed, hvilede en stor Højtid. Det var mest de gamle Koner, der samledes om Boisen på disse Aftener, af Mændene mindes jeg ikke dør at have set ret mange. Konerne mødte i deres bedste Puds, særlig med skinnende hvide Kapper, Kraver og Håndlin, og hver med sin Salmebog. De vare öjensynligt levende med både i Sangen og i Boisens korte Tale og inderlige Bön, og hver Gang, Vorherres Jesu Navn nævnedes, rejste de sig op med böjet Hoved og nejede. Det var ikke nogen tom Ceremoni, nej, det var et Udtryk for sand og inderlig Hengivelse. Derom nærer jeg ingen Tvivl, det læstes tydeligt i deres Öjne. Jeg har ikke set denne Skik andre Steder. Den var et könt og betagende Udtryk for gammeldags, barnlig Fromhed. Skikken er vel nu forlængst gået af Brug, men kan dog måske endnu findes i afsides og mindre berørte Dele af vort Land. På mig gjorde den et dybt Indtryk, som jeg ikke vil kunne glemme.

Boisen elskede Sang og delte gärne sin Glæde over Sangen med andre. Når han havde fundet en smuk gammel Melodi frem, eller når han havde fået en ny, måtte han bringe den ud til sine Venner. Ofte kom han om Aftenen løbende hen til mine Forældre, satte sig ved Klaveret og lærte os Melodien, og der sænkede sig som en Feststemning over store og små, når vi lyttede til hans dejlige Musik og Sang, der ret var skikket til at betage Sind og Hjærte.

P. O. Boisens Skikkelse står så levende for mig. Han var middelhøj, kraftig bygget og han holdt sig under Gangen lidt forover böjet. Han havde et tæt, let gråsprængt Hår og Kindsæg. Hans Öjne ligesom lyste af Varme, Inderlighed og Kærlighed, ja, det var mig altid, som der tændtes et nyt Lys i den Stue, han trådte ind i. Hans Ansigts Udtryk var levende og afspejlede i sjælden Grad, hvad der rørte sig i hans Indre. Det kunde ud-

trykke den højeste Glæde som den dybeste Alvor, men først og sidst lyste det af hans Hjærtets Mildhed og Kærlighed.

Som det fremgår af de følgende to Stykker, hvilede der gennem Fru Boisons vedvarende Sygdom en stor Skygge over Hjemmet på Møllen, hvor de havde opslået deres Bo ved deres Ægteskab 1847, og hvor de boede, til Boisons Død i 1862. Hjemmet var dog derfor ingenlunde lukket, der kom tvært imod mange, ti både Mand og Hustru vare gode at gæste. En jævnlig Gæst var således Dronning Caroline Amalie, der ofte førte lange Samtaler med Fru Boisen. Som Regel bragte Dronningen både Blomster og Frugt med sig. Hun gav sig også meget af med Börnene, af hvilke hun især holdt meget af Datteren Elisabeth.

Også efter at Fru Boisen var bleven Enke, fulgte Enkedronning Caroline Amalie hende trofast og kærligt til sin Død. Der bestod et inderligt Hjærteforhold imellem disse to hver på sin Plads betydelige Kvinder. Trods sit svage Legeme skulde Fru Meta overleve sin Mand i 25 År, men Sygdommen kuede ikke hendes stærke Ånd og afstumpede ikke hendes levende åndelige Interesser, der bevarede usvækkede til hendes sidste Stund.

II. MINDER OM ONKEL PETER OG TANTE META BOISEN

AF FRU HELGA JØRGENSEN, F. BOISEN.

Store Kongens Mølle, hvor Enkedronning Caroline Amalies Asyl- og Drengeskole var til Huse, blev P. O. Boisons kære Virkested. Han passede dertil og han virkede med Nidkærhed sammen med en Stab af sjælden udmærkede Lærere. Hans yngre Broder, Harald Boisen, var Skolens Inspektør. Disse to Brødre havde sluttet sig til Pastor N. F. S. Grundtvig, der i de

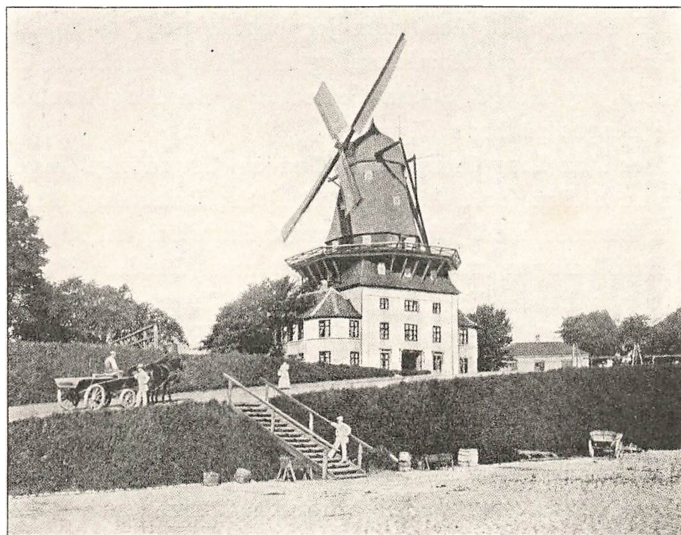
År prædikede til Aftensang i Frederiks-, nu Kristianskirken på Kristianshavn. Deres Moder, Bispinde Anna Boisen, flyttede, da hun 1831 blev Enke, fra Vesterborg på Låland til Kristianshavn, og her boede hun sammen med sine Börn Marie, Frits, Peter og Harald. Onkel Frits var vel nok den første fra dette Hjem, der fandt Vejen til Grundtvig, men de to andre Brødre og Marie, der senere blev gift med Peter Christian Kierkegaard, men allerede døde 1837, fulgte også levende med, og jeg har hørt dem fortælle, at denne Kirkegang var deres første Martyrium, at de bleve forfulgte og spottede af deres Kammerater fra Skolen, som opsøgte dem, når de vare på Vej til Kirken.

Af Lærerne på Dronningens Asylskole mindes jeg især tydeligt Carl Joakim Brandt og Christian Thurah, og der var en levende Forbindelse mellem Skolen og Peter Rørdam, som jo var Dronning Caroline Amalies udmærkede Støtte ved Ledelsen af hendes kære Skole.

Børnene lærte godt efter den Tids Fordringer. Foruden de almindelige Skolefag blev der sunget med dem Salmer og åndelige Sange og Fædrelandssange, og der blev fortalt for dem Bibelhistorie, Fædrelandshistorie, islandske Sagaer, Nordens og Verdens Historie. Tillige var der udmærket Undervisning for Drengene i Snedkeri og for Pigerne i Håndarbejde.

Børnenes Julefester, hvor Dronning Caroline Amalie altid selv var til Stede, vare glade Frydefester. Til Skolens Skovture og andre Fester vare flere af Boisens Venner gærne med, således Johan og Svend Grundtvig, som bægge havde været med i Krigen 1848—50, Malerne Skovgaard, Lundbye og Dalgas samt Vilhelm Blom. Pastor Grundtvig talte hyppigt på Skolen, og da Boisen 1847 blev gift med Meta Grundtvig, blev deres Hjem på Møllen et kært Sam-

lingssted for en stor Kreds af Venner. Meta Grundtvig havde et meget vaklende Helbred. Hendes Læger, Professor, Etatsråd Trier og Professor, Gehejmeetatsråd Emil Fenger, senere også Professor Howitz, forstode ikke hendes Sygdom, som førte til, at hun mere og mere bandtes til Sængen. Bægge Brødrene Boisen, Peter og Harald, boede på Møllen som nygifte.

Store Kongens Mølle.

Fru Grundtvig kom ofte til sin Datter og nærrede stor Bekymring for hende, skønt Sygdommen endnu den Gang ikke havde taget så stærk Overhånd. For alle dem, der fik Lov til at komme ind til Meta Boisen, når hun lå syg, var der dog intet at mærke på hende. Hun lå i en meget dæmpet Belysning, men med et strålende Lys i de dejlige, blå Øjne. Den pyntelige Sæng, hendes hvide Dragt og de lange, mørke Fletninger gjorde et mærkeligt højtideligt Indtryk. Altid blev der talt i en sagte, dæmpet Tone, men Meta Boisen havde meget at tale om, og

hun lyttede altid med stor Deltagelse, når nogen ønskede at tale med hende, og hun vandt fuldt ud deres Fortrolighed. Det står for mig, som jeg aldrig i mit Liv har set gladere, mildere og bedre Mennesker end Tante Meta og Onkel Peter. Sygdommens Tryk har været et tungt Åg at bære, men det blev båret med Tålmodighed. Altid mødtes man af et gæstfrit Smil; der var Husrum og Hjerterum til os alle. Jeg var kun to År, da Fader kaldedes til Præst i Mjolen, men jeg husker dog, at jeg har siddet i Haven på Bastionen og set på Fyrværkeriet fra Tivoli. Jeg sad på Svend Grundtvigs Skød og brændte mine Fingre på hans Cigar.

Efter Fru Lise Grundtvigs Død og Grundtvigs Ægteskab med Fru Toft, kom Onkel Peter Boisen og Tante Meta sammen med Johan og Svend Grundtvig til Mjolen, og Befolkningen mødte dem med stor Glæde. Pastor Grundtvig havde dør i Egnen et godt Navn, og dør faldt hans Forkyndelse i god Jord. Både i Præstegården og flere Steder i Sognet holdtes Møder. Peter Boisen spillede og sang så vidunderligt, at alle samledes om ham i Klynge, både Gamle, Unge og Börn. Jeg har længe efter Onkel Peters Død fået Bekræftelse på, at den herlige Sangens Gave, han ejede og hvormed han var benådet, endnu levede i friskt Minde. Jeg har også hørt gamle Professor H a r t m a n n stærkt fremhæve den Virkning, hans høje Tenor udøvede i Studenter-Sangforeningen.

Onkel Peters Breve bragte altid megen Oplivelse til mit Hjem. Han levede jo med i alt det bedste, som udgik fra Grundtvig og hans Venner, og derom fortalte han udmærket. Han sendte os gode Bøger, nye Melodier og smukke Billeder. Kom vi på Besøg til København, vare vi altid velkomne Gæster, og jeg véd, at der på Møllen blev gjort nydelige små Selskaber og Baller, hvor alt var ordnet på det bedste. Tante Meta havde megen Hyggeligheds- og Ordenssans, og hun forstod at lede Husførel-

sen fortræffeligt. Hendes Pige Bodil, som hun havde i mange År, var et udmærket Menneske, og jeg husker, at når hendes ugentlige Fridag kom, havde hun lagt alt til Rette, så at den unge Gine Mariager, der som en fast Regel den Dag overtog Styret, havde så let ved det. Hendes Moder sagde ofte: »Gine, hvor kan Du?« Men Gine var rolig, ti alt var på rette Plads og i god Orden, når hun kom.

Trods den Sygdom, der i Åringer næsten stadig bandt Tante Meta til Sængen, ledede hun selv sit Hus og intet undgik hendes Opmærksomhed. Foruden Bodil havde hun i længere Tid også en ung Pige i Huset, först sin Faders Søsterdatter Amalie Jørgensen, der senere blev Guldsmed og levede som sådan i Kolding. Efter hende fik Fru Boisen en udmærket Støtte i Frøken Louise Aumont, der var et lige så dygtigt som kærligt Menneske, men ikke stærk af Helbred. Disse to unge Piger vare meget kære både for Tante og for Onkel.

Meta Boisen var også meget flittig med sin Hænder, når hun kun havde det nogenlunde godt. Hun syede de nydeligste Håndarbejder, også Kunstbroderi efter Maleren Skovgaards Tegninger, og hun syede sine Börns Töj. Især beundredes de hvide Kjoler, hun syede til Elisabeth, og i hvis Mellemværk der var trukket höjrøde Bånd. Desuden førte Tante Meta en udstrakt Brevveksling med Slægt og Venner. Tiden faldt hende ikke lang og hendes levende Ånd kuedes ikke af den legemlige Sygdom og Svaghed.

Elisabeth, der var den ældste af Börnene, var en ganske dejlig lille Pige, kærlig, men meget myndig over for sine Brødre. I et Brev fra Jens Lassen Knudsen til mine Forældre skriver han: »Så lang, Gud gör Dagen, udgör Elisabeth Peters og Metas store Glæde«. Tidligt viste Elisabeth udmærkede Anlæg for Musik, og jeg kan huske, at hun i ni-ti Års Alderen allerede spillede

helt brillant, med kraftigt Anslag og meget Liv. Den senere Professor Emil Hornemann var i en Del År hendes Lærer. Hendes Musik glædede også hendes Forældre meget.

Så kom 1862 den skrækkelige Skarlagensfeber til Hjemmet. De tre Børn lå hårdt angrebne og Onkel Peter passede de syge utrætteligt ved Siden af den store Gærning, han havde at udføre. Da Børnene vare uden for Fare, blev deres Fader selv syg. Der kom Telegram fra Tante Meta til min Fader, som straks rejste ind til det hærgede Hjem. Det var tungt for Fader at høre på Onkel Peters Feberfantasier, der drejede sig om Krig og Kamp for Fædrelandet, og som især tog Fart, når man om Aftenen hørte Drönene fra Fyrværkeriet i Tivoli. Men i sine sidste Timer var Onkel Peter ved fuld Bevidsthed. Han bekendte Troen og bad Fadervor. Der var et Led i Trosbekendelsen, han ligesom tøvede ved, men Fader bad det med ham, og Onkel Peter sagde: »Der var et Sted, jeg ikke selv kom igennem, men det hjalp Du mig over!« Fader tålte ikke at blive i København til Jordefærden og Lægen forlangte, at han skulde rejse hjem. Jeg glemmer aldrig Faders Sorg over den kære Broders Død. Tante Meta havde Styrke til at sidde ved Onkel Peters Dødsleje, og hun blev forunderligt båret over sit store Tab. Fru Ploug, der var Tante Metas kære Veninde, fik hende til at flytte til Højbro Plads, til Plougs Gård, hvor der på Kvisten var en god og hyggelig Lejlighed ledig. Hver Dag så Fru Ploug til Tante Meta, og alle hendes gode Venner vare kærlige og betænksomme imod hende, så at Elisabeths Uddannelse og Sønnernes Skolegang ikke led noget Skår. Frederik opgav tidligt Bogen, og efter flere Forsøg på at komme i Vej kom han ind i Toldvæsenet og fik efterhånden en god Stilling. Han fik også en elskværdig Hustru, Cæcilie Nielsen, men han døde ung af Lungebetændelse. Når Frederik Boisen be-

søgte os i Ferierne, var han alle til Glæde og Opmuntring. Han var ung med de unge og han havde en god Indflydelse på dem. Pligtro og nøjsom, som han var, var han også taknemmelig for sit hyggelige Hjem og sin gode Embedsstilling, som han ofte sagde.

Harald Boisen gik det godt i Skolen og han blev meget afholdt i Studenterverdenen. Han blev teologisk Kandidat og ret tidligt Præst, først i Herfølge, senere i Højerup. Han blev mine Börns bedste Ven, og hans Besøg vare for Søllestedgård lige så store og kærkomne Begivenheder, som hans Faders Besøg havde været for mine Forældre og os alle. Harald Boisen blev gift med Christel Bock, en begavet og yndig Pige, der dog var ret svag og døde tidligt. De havde en Søn, Povl. Anden Gang giftede Harald Boisen sig med Ingeborg Bardenfleth. Hun var en frisk og dygtig Pige. De fik en Søn, der kaldtes Ingolf. Harald Boisen døde efter et kort Sygeleje af Blindtarmsbetændelse som en endnu ung Mand.

Elisabeth Boiseus Helbred var meget vaklende. Ofte måtte hun i lange Tider holde Sængen, men hendes Ånd var altid i livlig Virksomhed, hun var jo meget musikalsk og har komponeret flere smukke Melodier. Efter sin Moders Død 1887 blev hun optagen i sin kære Veninde, Stamhusbesidderinde, Frøken Ingeborg Kristiane Rosenørn-Teilmanns Hjem. De to førte et rigt åndeligt Samliv til Elisabeths Død 1919.

III. TO BISPEBÖRN

PRÆSTEN P.O.BOISEN OG FRU META, F.GRUNDTVIG
AF FORHV. HÖJSKOLEFORSTANDER FREDE BOJSEN.

Det er godt og priseligt, at vi Gamle opfrisker vore bedste Ungdomsminder! Blandt disse indtager for mig Mindet om to ualmindelig elskelige Mennesker en meget

høj Plads. Det er »Tante Meta«, ældste Datter af Biskop Grundtvig, og hendes Mand »Onkel Peter«, opkaldt efter sin Fader, Biskop Peter Outzen Boisen. Bægge have de efterladt sig et Minde, der, hvert i sin Art, aldrig glemmes af nogen, der har kendt dem.

Efter den almindelige Opfattelse af Forholdet mellem Mand og Kvinde skulde Manden være Åndens Bærer og Kvinden være Sjælen i Huset. I dette Tilfælde synes Forholdet at have været omvendt. Om Tante Meta sagde Pastor C. J. Brandt ved hendes Grav 1887, at »hun tilvisse havde arvet et stort Lod efter sin navnkundige Faders stærke Ånd«, og vi, som stode hende nær, sande dette tilfulde. Det forekommer mig, at Nutiden er i Færd med at tage Skade på sin Sjæl ved at lade hånt om åndelig Arv. Hendes stærke Tro var ikke af den Art, der giver sig til Kende i Kamp med Tvivl, — jeg tror ikke, at hun i synderlig Grad anfægtedes af Tvivl — hendes Tro var »en fast Overbevisning om det, som ikke ses«, noget i Slægt med Viden om urokkelige Kendsgerninger. Hun forstod, hvad »Åndsvirkelighed« vil sige, og hun blev ved sit mægtige Eksempel en stille Støtte for alle sine Omgivelser. Det var Tros-Klippen, der stod uanfægtet i Livets brusende Bølger. Hun har efterladt sig et lille Digt, der vidner herom:

Bære stille, uden Klage,
Ønsked altid jeg at nå.
Ak, men jeg er langt tilbage,
Tör ej dristig Vejen gå.

Aldrig har dog Torn mig stukket,
Uden Rosen fulgte med,
Ti Gud hørte Hjertesukket,
Skænkede altid Sjælen Fred.

Vil jeg kun på Roser træde,
Kommer jeg til Jesum ej,
Give Gud, jeg kun med Glæde
Vandré må den trange Vej!

Gud, lad mig din Ånd ledsage,
Lede mig på Vejen frem!
Selv Du Hjærtets Tanker drage
Til det rette Fredens Hjem!

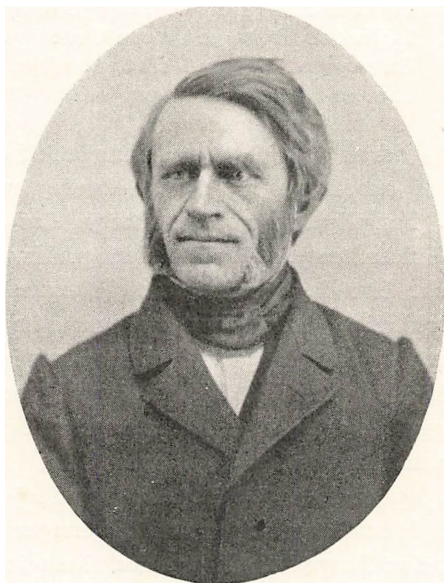
Hendes trofaste Veninde, Frøken R o s e n ø r n - T e i l -
m a n n, skrev ved hendes Død:

Hvad Du os gav, det vil jeg fæste
I Mindets Dyb med klare Ord:
En styrket Tro på alt det bedste,
Som er i Himmel og på Jord.

Jeg har i denne Sag kun én Gang set hende ude af Ligevægt. I sin lange Sygdom skiftede hun vist ofte Læge. En Gang havde hun en Læge, der hørte til de såkaldte »Fritænkere«, — et underligt Navn, som om »Viden« ikke har langt snævrere Grænser end Troen. Hendes urokkelige Overbevisning vakte imidlertid Lægens Interesse, så at han jævnlig indlod sig i Disput med hende. Måske har hendes Sikkerhed irriteret ham, så at han en Dag udbrød: »Men kan De da virkelig glæde Dem til at komme til en Gang at sidde . . . . . på en våd Sky?« Da jeg hørte dette fortælle, kunde jeg ikke lade være at le. Men Tante Meta tog det meget alvorligt og søgte en anden Læge. Det var ikke alene for det usømmelige Udtryks Skyld. — Denne lille Tildragelse giver dog måske også et lille Bidrag til Oplysning om hendes Væsen. Den Nimbus, der hvilede over hendes særdeles pyntelige Sygeleje, udelukkede ellers uvilkårligt enhver Kådhed.

»Men«, udbryder Nutidens Minervaer, »så var hun jo kedelig!« — Å, de skulde kun kunne have taget Plads ved hendes Sæng og have hørt hende fortælle, når hun var i Ånde! Hun fulgte så godt som nogen med i alt, hvad der b e v æ g e d e sig i Tiden. Hun havde en Kreds af trofaste Venner og Veninder, der jævnligt besøgte

hende og berettede alt, hvad der af Betydning rørte sig i Verden og i Byen. Det var næsten blevet til et Sagn, at når man vilde følge rigtig med, skulde man bare gå op til Tante Meta og spørge hende ud. Men hun havde altid sin egen Mening om Tingene, og den var bygget efter den Målestok, hun havde bragt med sig fra sit Barn-

Præsten P. O. BOISEN.

domshjem og sit eget Hjem på Store Kongens Mølle, især fra Tiden för og omkring 1848, hendes egentlige Ungdomstid. Först havde hun og hendes Brødre samlet en Kreds af den Gang unge Kunstnere i Grundtvigs Hjem: Skovgaard, Lundbye, Constantin Hansen, Dalgas og flere; den ved Isted senere faldne Oberst Læssøe og Lægen Vilhelm Blom hørte også med. Tante Meta ejede fra den Tid en interessant Samling af Skitser fra disse Mestertegneres Hånd.

Også morede hun sig over Constantin Hansens kostelige Karrikaturtegninger af Guldalderens Digtere i Forhold til deres Pegasus'er, Billeder, som hun tillod mig at kopiere. Tegningerne ere vist senere udgivne.

Mest af alt, hvad Tante Meta lærte os, vil jeg her fremhæve, at hun gav os et strålende Vidnesbyrd om,

FRU META BOISEN, f. GRUNDTVIG.

at Ånd kan elske af sit fulde Hjærte og inderste Væsen. Således var hendes Forhold til Peter Outzen Boisen.

Vore nordiske Forfædre have blandt deres Gudesagn også efterladt sig et mærkelig dybsindigt Vidnesbyrd i Skellet mellem Aser og Vaner, som naturligvis er hentet fra Menneskelivet. Det er öjensynligt det samme som Skellet mellem Ånd og Sjæl, der en Gang førte Krig med hinanden, men ved Fredslutningen smeltede

sammen og skabte den vidunderlige Drik, som vi nu kalde Poesi. Der er ingen Tvivl om, at Grundtvig-Slægten var af Asa-Rod, og de, som kende Boisen'erne, vide også, at de tilhøre Vana-Folket. Dette gjaldt i højeste Grad om Onkel Peter Boisen, og ved Foreningen med Meta Grundtvig skabtes det poetiske Hjem på Møllen, der har haft så dyb Betydning for en Mængde Mennesker, særlig de unge.

At Onkel Peter var en Vana-Natur, Sjælsmennesket, blev man klar på ved første Møde. Hans Styrke var den personlige Samtale, hvor man kunde tale jævnt om stort og småt. For mig står hans Billede mest levende, når han efter en travl Dag kom sent hjem til Middag og vi derefter havde fået Piberne tændte i hans lune Stue og han fik Samtalen i Gang. Da fandt han sig vel, og det var ubeskrivelig hyggeligt. Ja, hyggelig var det betegnende Ord for ham og det, som drog så mange til ham. Som Arv efter ham bad jeg om at måtte få hans ejendommelige Pibe, som jeg endnu daglig bruger, og som er kendt af alle her under Navnet »Onkel Peter«.

Tante Metas stadige Sygdom måtte naturligvis også hvile tungt på ham, men han har aldrig ladet sig mærke dermed. Han viste hende altid en rørende Omhu. Når hans Tid tillod ham det, sad han inde hos hende og fortalte Dagens Begivenheder, ligesom han sang Morgensangen med Börnene inde ved hendes Sæng, når det lod sig gøre. Han var i alle Måder en trofast, kærlig Ægtefælle, og hun påskønnede det dybt. I øvrigt styrede hun sit Hus så godt som nogen rask Husmoder. Alt var pynkeligt og vel holdt, og hun havde også trofaste Hjælpersker.

Onkel Peters Virksomhed ud ad til blev efterhånden så vidt strakt, at den vistnok i Virkeligheden var over hans Kræfter. Jeg er i alt Fald tilbøjelig til at tro, at, når det viste sig, at en almindelig Börnesygdom kunde

overvinde ham, stod det noget i Forbindelse med et for stærkt Slid på de legemlige Kræfter.

Lige fra sin tidligste Ungdom var han i den herlige Dronning Caroline Amalies Tjeneste, først som Lærer ved Asylerne og fra 1851 som Bestyrer af Asylskolen på St. Kongens Mølle. Da Dronningen blev Enke 1848, havde hun sat ham til at lede sin udstrakte Fattigpleje, og 1854 blev han desuden Grundtvigs Kapellan ved Vartov. H. F. Rørdam siger med Rette om ham, at han var Börnenes og de Fattiges Præst. Jeg har kendt ham i bægge Forhold og fulgte ham undertiden til Aftensangstjeneste for de Gamle i Vartov. Det var rørende at se, hvorledes de hang ved ham. Han var ikke alene deres Præst og Ven, han var deres Kammerat. Hvem véd, hvor langt det gælder at komme ned for at finde Folkesjælen!

Og det samme gjaldt den stadig voksende Kreds af unge Studenter, som han samlede om sig i Kirken, på Møllen og i »Danske Samfund«. Overalt var han elsket — og altid sig selv.

Når jeg her har forsøgt at skildre ham som Sjælsmennesket, så er dette ikke ensbetydende med Stemningsmenneske. Han var ikke »en blot og bar smeltefærdig Boisen«, som Birkedal sagde, når han vilde drille os. Han var netop det, som man i Oldtiden må have tænkt sig som Vanerne, de milde med de stærke Hjærter. Derhos havde han en Ydmyghed, som jeg ofte fik Lejlighed til at beundre. Den største Sjælspøve, han vistnok blev stillet på, var den at skulle gøre Fyldest på én Gang som Grundtvigs Kapellan og Svigerson. Man kan snarere ane end skimte, hvor svært dette kan have været; men ingen af dem har omtalt det for mig. Man kan dog næppe undgå at få en Anelse herom, når man læser Grundtvigs ubeskriveligt dejlige Afskedsdigt til Datteren, hans Öjesten og Stolthed, skrevet ved hendes Forlovelse i 1845. Dets sidste Vers begynder således:

Du lille, Du kære!
 Jeg venter det vist,
 Hvor vidt vi adskilles,
 Vi samles dog hist!

Det klinger som en Adskillelse for Livet.

Men Onkel Peter var og blev Tjæneren, der aldrig blev træet af at føre ny unge Kræfter til Grundtvig, ja at lade sit eget hyggelige Hjem tjæne som Gennemgangsled til Gl. Kongevej, hvor Grundtvig boede fra 1858.

Når jeg her har mindet om Aser og Vaner til Belysning af Modsætningen mellem Slægterne Grundtvig og Boisen, er det tilfredsstillende at kunne føre samme Tanke et Skridt videre og nå til den indvarslede poetiske Løsning. Onkel Peter var Folkesangeren af Guds Nåde, ikke den enestående vandrende Troubadour som Morten Eskesen, men den, der lærte hele Folket at synge. Gamle Hartmann sagde, at hans Tenor havde været en god Støtte i Studenter-Sangforeningen. Den fik en langt videre Rækkeævne. Jeg mindes endnu tydeligt, at det var en Festdag, når Onkel Peter i Krigsårene kom til Skörpinge Præstegård i Besøg. Da havde han Lommerne fulde af Viser, og han kunde synge dem netop således, som de skulde synges, fortryllende og rigtigt. Mon ikke Tråden var den: han blev forlovet i 1845, gift i 1847, og allerede 1849 havde han samlet så mange Viser, at han kunde udgive første Oplag af: »Ny og gamle Viser af og for danske Folk«, som blev efterfulgt af mangfoldige ny Oplag og senere også af »Bibelske og kirkehistoriske Salmer og Sange«.

Det var den berømte »Blå Bog«, utvivlsomt Onkel Peters betydeligste Indsats i Udviklingen af dansk Folkeliv. Det var netop det, vi havde Brug for. Med Bevarelsen af Visekarakteren og i sit Lommeformat omfat-

tede den alt, fra vore ypperste Nationalsange, som da ikke vare »styffede« af Politik, helt ned til »Hans Nilen har trukket sin Jolle på Land«. Vi sang dem alle af fuldt Bryst og med strålende Humør. »Den blå Bog«

Præsten P. O. BOISEN og hans Börn.

trængte snart igennem overalt og brugtes i alle Kredse. Mon vi ikke senere have ofret for meget på »det literære« Alter, så vi have fået »stilige« Digtsamlinger i Steden for folkelige Visebøger? Jeg spørger kun. Fremad igen i Onkel Peters Spor!

Til Slutning nogle Ord til Forklaring af min Adkomst

til at være Runerister for en Del af Mindet om Tante Meta og Onkel Peter.

Da jeg som Student fra Haderslev kom til København i Efteråret 1859, søgte jeg naturligvis straks til Store Kongens Mølle, og Onkel Peter skaffede mig et Værelse lige over for ved Vestervold. Allerede da var Tante Metas lange Sygeleje begyndt. Jeg blev straks modtagen med åbne Arme i Møllekredsen, fik snart nogle Timer i Asylskolen og oplevede at få Enkedronningen med Hofdame, mest Frøken Rosen, til Tilhørere. Efter et Års Fraværelse i Uppsala blev mit Timetal betydeligt øget, vist efter Chr. Thurahs Bortrejse.

Da kom det for vore Öjne ufattelige Lynnedslag, Onkel Peters Død d. 21. Avgust 1862. Han blev kun 47 År. Jeg var i Norge under meget spændende Forholde og havde netop fejret min Fødselsdag d. 22. Avgust, da Sørgebudskabet kom med Ordre til mig om snarest at komme hjem for at overtage Ledelsen af Skolen, der skulde begynde efter Ferien, vist 1. September.

Da jeg kom, fandt jeg Tante Meta oven Sænge, ledende alt med sin næsten overmenneskelige Viljestyrke. Men, hvor hun sørgede! Da kom jeg i endnu højere Grad til at forstå og beundre hende. — Dog svigtede Kræfterne hende snart igen, og alt sank tilbage i de gamle Folder. Jeg flyttede ind i Onkel Peters hyggelige Værelse og søgte at stå hende bi, så godt jeg kunde. Men jeg fik fem Timer daglig Undervisning i Løbet af et År, indtil der kunde findes en endelig Ordning med Skolens Flytning og videre Drift. Da jeg imidlertid havde været Vidne til, i hvilken Grad Tante Metas Ånd var stærkere end Legemet, når det gjaldt Livet, syslede jeg ofte med den Tanke at få hende rejst op af Sængen. En Gang i Foråret 1863 syntes det virkelig at kunne lykkes. Jeg fik hende i en Vogn og kørte med hende ud til Grundtvigs, hvor hendes Komme vakte megen Glæde og Over-

raskelse. Men det blev ved enkelte Tilløb. I Sommeren det samme År skulde hun flytte. Fru Ploug, der var hendes tro Veninde, havde skaffet hende en god lille Lejlighed på Kvisten i Plougs Gård på Hjørnet af Højbro Plads og Fortunstræde. Jeg fulgte hende der hen og bar hende bogstaveligt på mine Arme op på 4de Sal. Hendes Legeme vejede ikke ret meget. Dør levede hun siden med sine Minder i 25 År og døde d. 23. August 1887 under et Kurophold på Grefsen i Norge. Her havde hun også tidligere om Sommeren tilbragt nogle Uger; hun søgte nu efter Lægens Råd atter der op for at vinde Kræfter efter en Operation, hun havde gennemgået på Frederiksberg Hospital.

1865 havde Tante Meta givet min Hustru og mig den sidste Udgave af Boisens bibelhistoriske Sange. I Bogen havde hun indhæftet et Billede af Onkel Peter og på første Side skrevet følgende kærlige Hilsen til os:

Modtag mig som et Venneminde
Om to, som havde èt i Sinde, —
Vorherre skilte deres Vej,
Men Kærligheden tog Han ej.

Har Gud to Hjærter sammenföjet,
Så skiller Han dem aldrig ad,
Det synes vel for Verdens-Öjet,
Men ej for dem, som Gud tilbad.

Det vil og Eder Livet lære,
Hvorhen I drager end på Jord,
Gud følger altid sine Kære,
Og Han er trofast i sit Ord.

Jeg overlader til kyndige Astrologer, der forstå at stille Sjælens »Nativitet«, at regne ud, hvad det betyder, at min Fødselsdag netop falder ind mellem de to Dødsdage: d. 21. og d. 23. August. Selv må jeg nøjes med at være bleven et kært Minde rigere ved Samlivet, om end kun et kort, med disse to lige elskelige Mennesker.

Alle deres tre Börn ere nu også døde. Frederik bar Grundtvigs fulde Navn som Våbenmærke for Slægten. Elisabeth var i Ydre og Indre sin Moders udtrykte Billede. Harald var sin Fader op ad Dage.

Efter Pastor Boisens Død satte Digteren Gotfred Rode ham dette skønne Eftermæle:

Så Du ham en flygtig Stund
I den store Vrimmel kun,
Hvor han ej sig føle voved
Kaldet til at løfte Hoved,
Hvor han ej fik Magt og Lyst
Til at ville hæve Røst,
Hvor han nødig gik at stride
Og vøg heller lidt til Side,
Der Du let ham kunde vrage,
Sige, han var af de Svage.

Så Du ham blandt dem at gå,
Som han kunde bedst forstå,
Så Du ham de Små og Gamle
Til en fredsæl Time samle,
Så Du ham et Ord at bringe
Til de Jævne og de Ringe,
Mærked Du hans milde Tale
Kvæge dem som Dug i Dale,
Mens ham mer end Stemmer høje
Lønned Glansen i et Øje,
Da blandt Svage Du ej vilde
Regne ham, men blandt de Stille.

Men har Du ham set, da han
Blev de tunge Dages Mand,
Selv med Åget tungt på Nakke
Altid rede til at takke,
Selv med Suk i Hjærtgrundten
Lægge andre Sang i Munden,
Selv med Smærtens bitre Eje
Trøste ved de Syges Leje,
Selv i Sorgens Strid gå ud
Som et Fredens Sendebud, —
Da forvist Du måtte mærke,
At han var iblandt de Stærke.

Hvem har gjort den Svage stærk?
Det var Herrens eget Værk!
Han, på hvem han barnligt troede,
Med sin Kraft i Hjærtet boede;
Denne Tro ham Styrke gav
Som de manges Støttstav;
Denne Tro i Brødres Skare
Sang han ud i Toner klare;
Den i Hjærte og på Tunge
Bar ham did, hvor Engle sjunge!

MINDER FRA PRÆSTEN MADS MELBYES HJEM.

AF PRÆSTEN FR. MELBYE.

Minderne om Fader og Moder, Minderne om Asperup Præstgård og om det Liv, der levedes dér og udstrømmede der fra, kunne aldrig blegne hos mig. De må atter og atter tages frem, ti i dem er der en stor Velsignelse. Det føler jeg som Barnet af de kære to, det føler jeg i min Præstegærning, i hvilken jeg, endnu i mangt og meget føler Faders Vejledning. Og Moder! Hvor var hun mig kær, da jeg som lille sad ved hendes Fødder eller på hendes Skød i Aftenskumringen, medens hun fortalte os Börn så meget könt, og siden hen, da hun som Enke boede i Odense, hvor jeg gik i Skole, og efter at være bleven Student besøgte hende i Ferierne. Moder levede endnu, da jeg var bleven Præst, og hvor var det en Fryd, hver Gang jeg mødte hendes kærlige, strålende Åsyn! Skönt jeg var den næstyingste af den store Börneflokk, havde jeg den Lykke at beholde Moder, til jeg var henved de fyrretyve År, og at kunne modtage hende i mit Hjem i As Præstegård.

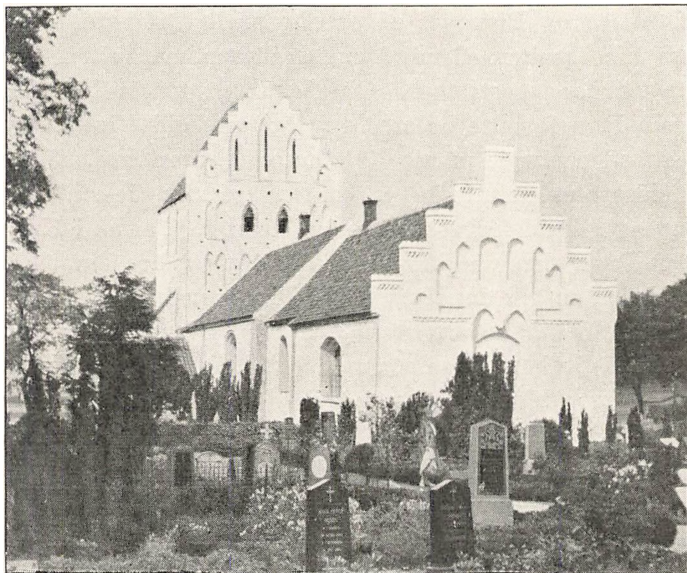
Fader blev født i Middelfart og var den næstyingste af 14 levende Börn. Da Farfader fejrede sit halvhundred Års Jubileum som Præst, levede endnu alle Börnene. De havde slået sig sammen om en Gave, et stort Sølvbæger i Lighed med en Alterkalk. Det bar Farfaders Navn, Thor Melbye, og hans Fødselsdag d. 8. September 1744 samt Festdagen d. 29. December 1824. På

den modsatte Side af Bægeret stod Navnene på alle fjorten Börn og de giftes Ægtefæller. Dette Bæger arvede min Fader, og jeg efter ham, og det er nu snart i hundrede År brugt ved Fest i Hjemmene.

Da Farfader døde 1829, var Fader kun 12 År gammel. Hans Moder sad i små Kår og var ude af Stand til at yde ham nogen synderlig Støtte. I de År, han gik i Skole i Odense, tog Biskop Faber sig kærligt af ham. Også kom han gennem Studieårene i København, skönt han ofte havde det strængt. Om Vinteren måtte han ofte fryse. Han fortalte os en Gang om en kold Vinteraften. Han sad og læste på sit Kvistkammer, men frøs, så han til sidst blev helt forknyt. Han måtte afbryde sin Læsning og gik ud for ved en rask Tur at få Varme i Kroppen. På Vejen var han et Öjeblik oppe hos sin ældre Broder, men gik der fra videre. Broderen havde nok set, hvordan det hang sammen med ham, ti da Fader kom hjem, fandt han Ilden knitre i sin Kakkellovn og Stuen lun. »Hvor blev jeg opmuntret og glad!« sagde Fader, »jeg satte mig med nyt Mod til at læse, og jeg takkede i Hjærtet min kære Broder, ti jeg forstod, det måtte være ham, der havde bragt Brænde op til mig og fyret i Ovnene.«

Fader holdt ellers ikke af at tale om sin Barndoms og Ungdoms Trængsler, og han vilde nødigt tænke sig, at hans Börn skulde komme til at lide det samme, som han havde gået igennem. Blev han end ikke »den rige Præst i Asperup«, som Venner senere spøgende kaldte ham, så fik han dog sit gode Udkomme, da han selv overtog Driften af den ret store og udmærkede Præstegårds-Jord, som han drev ved Hjælp af en dygtig Avlskarl. I 34 År var Fader Præst i Asperup, og da han lukkede sine Öjne, var Moder således stillet, at hun kunde støtte de yngste Börn, der endnu trængte til Hjælp for at komme frem i Verden.

Som ung havde Fader tilbragt et Par År i Kiel som Hovmester for Kmhr. Fönss' ældste Søn og senere på Hindsgavl som Huslærer for de yngre Börn. Fönss havde da fattet en så stor Tillid til og Godhed for Fader, at han brugte sin Indstillingsret til Fordel for ham, da Embedet som Sognepræst i Asperup blev ledigt ved den

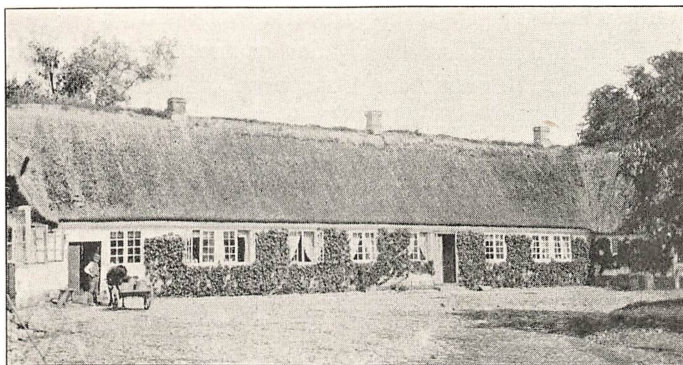
Asperup Kirke.

gamle Præsts Død Nyårsaften 1844. Allerede d. 20. Februar 1845 kom Faders Udnævnelse. Her virkede han til stor Velsignelse lige til sin Død 1879.

D. 17. Oktober 1845 ægtede Melbye Elisabeth Antoinette Louise Hansen, født i København d. 10. Avgust 1822. Hun kaldtes da til daglig Betty. Moder var Datter af Prokurator C. M. Hansen og Viveka Margrethe Melbye. Denne var Mads Melbyes ældre Halvsøster, Datter af Farfaders første

Ægteskab. I Prokurator Hansens Hus fik Fader et andet Hjem i de År, han studerede ved Universitetet. Melbye, der selv var meget livlig og interesseret i alle gode, åndelige Rørelser, fandt her ligestemte Venner både hos Forældrene og hos Døtrene og Sønnerne, af hvilke to vare Teologer ligesom han selv.

Moder har fortalt mig, at det i Begyndelsen slet ikke faldt hende let at ombytte det livlige Byliv med det stille Liv på Landet, heller ikke at tage den helt ukendte Land-

Asperup Præstegård.

husholdning op. Men Moders ærlige Vilje og Pligtopfyldelse vandt Sejr over alle Vanskeligheder, så hun blev en god Husmoder og en udmærket Præstekone og Hjælperinde for Fader i Menigheden. Hendes Dør stod altid åben for Sognefolkene, som bleve modtagne gæstfrit og mildt og fik Hjælp og gode Råd, når det tiltrængtes. Som hun selv var flittig og arbejdsom, krævede hun det også af sine Piger, der alle holdt af hende, fordi hun var god og mild imod dem som mod alle. Senere måtte også de voksne Døtre fuldt ud tage Del i Arbejdet, ti de skulde dygtiggøres til at styre et Hus, om et sådant blev dem beskåret.

Moder så op til Fader, og hun lærte meget af ham. Den ungdommelige, vårfriske Kærlighed mellem dem blegnede aldrig. Den kvægede altid deres Hjærter som den stille, rolige Kilde, der ikke törrede ud, og vi Börn have de skönne Minder om vore Forældres kærlige Samliv. Fader vågede med den ömmeste Omhu over Moder, og det var usigelig svært for hende, da hun ved Faders Bortgang kom til at stå ene med alle os Börn. Men i fast Tro på Guds Kærlighed tog hun tillidsfuldt sin Gærning op over for alle os, der trængte til hendes Hjælp i Råd og Dåd, og hun trættes aldrig.

I en Menneskealder var Fader en tro Tjæner og Vejleder for sine Menigheder i Asperup og Rorslev Sogne. Det var dog ikke alene fra disse, hans Kirke til Stadighed fyldtes, også mange udensogns Folk søgte ham i Kirken og Lönkammeret, og han havde Sognebåndsløserne i ikke ringe Tal, også fra Sogne, der lå 1—2 Mil borte. Hans Forkyndelse var mild og kærlig, men han gik aldrig på Akkord med Synden i nogen af dens Skikkelser. Derfor blev han også så meget for mange. Hans Kirker vare næsten altid fyldte til Gudstjænerne, og jeg mindes fra mine Barndomsår en smuk Skik i disse Sogne, en Skik, der gjorde Indtryk på mig: når Præsten gik på Prædikestolen, rejste hele Menigheden sig op og modtog ham stående. Om det den Gang var således også andensteds, véd jeg ikke. Fader selv havde ikke indført denne Skik.

Foruden Gudstjænen om Söndagen og i Fastetiden tillige om Onsdagen, holdt Fader om Vinteren i nogle År også Bibellæsninger en Aften om Ugen. Disse vandt altid en sådan Tilslutning fra fjærn og nær, at Kirken var overfyldt i Stolene og i Midtergangen.

Som et Udtryk for, hvad Fader havde været for sin Menighed, skrev en kristen Kvinde i et Digt ved hans Død:

Han fik på Barnesæde tit
 Os sat ved Herrens Fod,
 Dér kom vi til at ånde frit,
 Dér steg det faldne Mod.

Han kunde finde Guldkorn små,
 Selv på den alfar Vej,
 Hvor de i Støvet nedtrådt lå,
 Af andre ænset ej.

Han havde også en sjælden Gave til at tale med Børnene og Ungdommen, vinde deres Tillid og Fortrolighed og oplade deres Hjærter for Gud. Ikke mindst havde dette Betydning ved Forberedelsen til Konfirmationen, og man vil endnu kunne høre af hans gamle Konfirmander om, hvor meget han var for dem.

Også bør det nævnes, at Fader fik et »Dansk Samfund« i Gang, hvor han væsentlig samlede de Unge, talte for dem og sang med dem. Dette var til Udvikling og Glæde for mange. Ved Fester omkring i de mange Hjem søgte Fader også altid at få det bedste frem i Tale og i Samtaler. Både i Alvor og i Skæmt gik det fornøjeligt til, hvor Fader var til Stede. Han var altid en velkommen Gæst og han havde en særlig Gave til at præge Stemningen i større og mindre Kredse, uden at lægge Bånd på nogen.

Fader var meget flittig til at besøge de syge og sørgmodige. Det var ham en Hjærtets Trang at være noget for dem, og jeg har det Indtryk, at han var mange sådanne til stor Trøst og Velsignelse. Han kom altid så stille ind til dem og havde en forunderlig Gave til at anslå de rette Strænge. Jeg fik som Barn af og til Lov til at følge med Fader og jeg så jo, med hvor stor en Glæde, han blev modtagen, og hørte, hvor godt og forstående og kærligt han kunde tale med og til dem og læse for dem. Sådanne Besøg vare ikke den ringeste Del af Faders Præstegærning.

Jeg har først prøvet på at fortælle lidt om Faders Virksomhed i Kirken og i Menigheden, fordi han altid sagde: »Først min Gærning, mit Embede, så mit Hjem«. Og derefter levede han også. Ti skönt han ikke forsmøgte Hjemmet, var hans Præstegærning dog den, der gik forud for alt.

Præstegården var gammel og Stuerne vare små, når undtages en stor Sal, og hele Lejligheden var meget ubekvem. Moder forstod alligevel at skabe Hygge inden Døre, og vi elskede alle vort Hjem.

Jeg husker, når Aftenen kom, Fader sætte sig hos os, tale med os og fortælle os så meget. Hvor kunde han dog fortælle Bibelhistorie, så barnligt og levende, så det prentede sig i Barnesjælen for hele Livet. Men også andre Ting. Således fortalte han os hele Odysséen, så vi bleve godt hjemme i den. Men af Minderne fra Barneårene stråle dog Minderne om Juleaften med sin særlige Glans. Den afveg vel hos os ikke fra, hved den er i alle andre gode Hjem, og dog må jeg tale lidt om den. Først var der jo alle Forberedelserne med Strikning og Syning af hemmelighedsfulde Gaver. Så kom Bagningen, som vi spændt fulgte: de store Sigtebrød, Julekagen, Småkagerne og Pebernødderne, og så endelig, når Spændingen var på sit højeste, kom den dejlige Aften selv. Efter Risengrøden og Ribbensstegen kom den for os Börn så endeløse Væntetid, til Pigerne og Karlene vare blevne færdige til at komme ind til os. Inde i Salen pusledes der med Juletræet, vidste vi, og det tog Tid at få alle Lysene tændte. Minutterne snege sig frem med Sneglefred, — men nu endelig komme Pigerne og Karlene ind i deres pæneste Tøj, — så gå Dørene til Salen op, — og dør står det dejlige Juletræ og stråler med sine mange Lys, der spejle sig i henrykte Barneøjne! Med de mindste Börn i Spidsen vandre vi alle ind i Salen, betagte af det skønne Syn, der År efter År er lige

nyt og dejligt. Så tage vi alle hverandre i Hænderne og synge vore Julesalmer, medens vi i Kreds vandre rundt om Træet — først til den ene Side, så til den anden, for at de ældre ikke skulle blive svimle. Så standser Sangen og Rundgangen, og Fader taler kort og inderligt om Julebudet, og han taler til Börnene og mindes dem af os, som ikke kunne være hjemme, men nu sidde langt borte, bundne hver ved sit, og han omfatter os alle, idet han bekender Troen og beder Fadervor, og han ender med det lille Vers, som han gjerne vil, at vi alle skulle kunne og lære at bruge, hver Gang vi trænge til det:

O, Jesus, Du, min Glæde,
 Du dine Vinger sprede,
 Og sænke om dem ned!
 Vil Slangen dem omslynge,
 Så lad din Engel synge,
 De Börn er gemt i Herrens Fred!

Så kom Tiden, da vi skulde se efter, om der var nogle Gaver til os hver. Gaverne vare godt gemte, under eller i Træet, på et Bord eller i en Krog. Det var både spændende og morsomt.

Over Juledag hvilede der Höjtid både i Kirken og i vort kære Hjem. Alle vilde gjerne til Gudstjæne, og de, der om Formiddagen vare bundne hjemme af deres Gærning, kørte da med Fader til Eftermiddagstjæne i Rorslev.

Som Regel fulgte flere af Kirkegængerne med hjem i Præstegården, ja, ofte bleve Stuerne fulde af Gæster. En eller anden kunde have noget at tale med Fader om i hans Studerekammer, men de kom dog snart tilbage, og Fader gik glad og fornöjet om blandt sine Gæster i livlig Samtale. Moder var en mild og gæstfri Værtinde; Kaffeborde stode dækkede i Dagligstuen og i Havestuen, den blankt polerede, gule Messingmaskine snurrede og dampede på Bordet, og alt var så hyggeligt og godt inden

Döre. Der var altid til Søndagen bagt en mægtig Julekage og Bakker fulde af Tvebakker, så ingen kunde lide Nød hos de venlige Præstefolk. Det var dog ikke alene om Søndagen, vi så Sognefolkene hos os. Ofte bad Moder flere eller færre til om Aftenen, »når de vilde tage det,

Præsten MELBYE.

som vi havde det«. Der blev ikke gjort større Anstalter, men måske netop derfor var der altid så hyggeligt. Fader og Moder vare livlige og muntre, og Samtalen gik frit og friskt, som det falder naturligt for Fynboerne, der også vare glade for at synge en Salme eller en Sang med os. Jeg mindes endnu så mange af de lyse og gode Ansigter, som vi holdt så meget af.

Vi havde også Omgang med »den fine Verden«, med Hofjægermester Fönss og hans Familie på Hindsgavl,

hvor Fader havde været Huslærer i sin Ungdom. Det var den daværende Ejers Fader, der havde indstillet Fader til Præsteembedet i Asperup, og han satte også Fader meget højt, — og så Kammerherre Cederfeldt og Simonson på Erholm. Med den sidste havde Fa-

Fru MELBYE.

der gået i Skole i Odense og de vare blevne Studenter samme År fra Latinskolen. Bægge Steder vare mine Forældre kærkomne Gæster, ligesom de hos os. Jeg husker et Selskab på Erholm i Juletiden med et Juletræ, jeg aldrig før eller siden har set Magen til, så stort og skönt og strålende var det. Jeg mindes også en anden Dag på Erholm, da Fader ved Bordet talte så gribende om at være sig selv i Glæde som i Sorg, i Medgang som i Modgang. Og jeg mindes et stort Selskab på Hinds-

gavl. Mod Slutningen af Måltidet talte nogle af Gæsterne ret höjt og spottende om Kristendommen. Da rejste Fader sig op og talte dem så alvorligt til Rette, at de bleve ganske stille. Fader var en djærv og frimodig Mand, og han tålte ikke Spot over det, der var ham hel ligt, fra hvem det så end kom, og hvor det end skete. Efter Bordet klappede Præsten Föns fra Vejlbj Fader på Skulderen og sagde: »Gud velsigne Dem!« og Fader fik fra mange en varm Tak for det Vidnesbyrd, han havde aflagt.

I Sommerferien havde vi altid mange Gæster. Alene Fader havde jo tretten Söskende, af hvilke flere boede i København og trængte til et lille Landophold. Præstegården kunde da let fyldes, så at der blev Liv og Munterhed i Stuer og Have. Af hele denne store Flok af Sommergæster nævner jeg Onkel Peter Melbye, der 1853 blev et Offer for Koleraen, og min Fætter, Anton Melbye, den senere Revueforfatter. Han hjalp et År Fader med at læse Korrektur på hans Kirkehistorie. Hans poetiske Åre var allerede da begyndt at springe, så at han af og til morede os med et Digt. Flere af Ungdommen spillede og sang, og især husker jeg, hvor vi glædede os ved at høre dem synge »Gluntarne«, som de sang meget smukt. Fader og Moder kunde så godt med de Unge både i Alvor og Spøg og deltog selv i Munterheden, som altid holdtes inden for de rette Grænser. Og Køreturerne, vi fik Lov til at gøre! Et Par Høstvogne med Halmknipper i Bunden gave Plads til mange, der ikke regnede det så nöje med det Sæde, de fik, og forsynede med gode Madkurve kørte vi lange Ture ud i Landet under Sang og Spøg. Overalt var Landskabet dejligt, og ikke mindst vore Gæster fra København nøde i fulde Drag en sådan Udflugt. En af de skönne Ture var vel den til Hindsgavl, hvorfra vi med Båd besøgte Fænø og dør fra åben Strand fik et forfriskende Bad.

Til Præstegården hørte en meget stor Have med mange skyggefulde Nøddegange og med en Askelund. Her tilbragtes jo en Del af Dagen. Der var også et stort Lindelysthus, hvor Fader i lumre Sommerdage samlede og læste med sine Konfirmander, og ude på Plænen blev holdt mangt et fornøjeligt og lærerigt Møde for Egnens Folk. Et omvendt Kar blev brugt som Talerstol. Ja, mange gode Ord bleve talte her, ikke alene af Fader, men af tilrejsende Præstevener. Frits Boisen ikke alene talte, men frydede os alle, når han med sin dejlige Stemme sang for os. Her talte også tit Peder Larsen Skræppenborg og Præsterne Sveistrup, Svendsen, Birkedal, Ludvig Helweg og flere. En særlig kær Gæst var Vilhelm Birkedal, der som få kunde smelte Hjerterne ved sin glødende Tale om det højeste og dybeste i Himlen og på Jorden, og som tillige bragte så smittende en Friskhed med sig og et sprudlende Liv og Lune, der henrev alle. Også N. J. Termansen, der siden blev min Svigerfader, har besøgt os, og mange, som jeg nu ikke husker.

Vi Börn havde det så godt i vort kære Hjem, hvor Fader og Moder toge sig kærligt af os. Hvor var en Mørkning i Vintertiden dog fornøjelig og hyggelig, når Brændeknuderne buldrede i Kakkellovnen og Flammen lyste hemmelighedsfuldt ud over Stuen. Fader dansede med os og Moder fortalte os de skønneste Æventyr eller sang med os. Fader lærte os også så mange Ordsprog og forklarede os den dybe Betydning, der kunde ligge i de få Ord.

Vi havde det ret frit og kunde færdes ude og inde efter vor Lyst, når vi kun vare artige. Bønderbørnene i Sognet vare vore Legekammerater og Venner. De kom til os og vi til dem, og det medførte, at vi talte to Slags Sprog: Faders og Moders Sprog i Stuerne hjemme, og så et ægte, uforfalsket, syngende Fynsk i Marken, i Går-

dene og i Husene, hvor vi kom. Moder lærte mig at læse, Fader hjalp mig en rum Tid, men så fik vi en Huslærer, til jeg kom så vidt, at jeg kunde sendes til Skolen i Odense.

Jeg mindes med dyb Taknemmelighed Faders Forberedelse til Altergang, hvorledes han Aftenen før samlede os i Dagligstuen og talte så inderligt og alvorligt til os om den store Højtid, vi gik ind til. Han havde da et Skriftord eller et Vers, vi kunde samle vor Tanke om, når vi gik til Herrens Bord.

Efter Konfirmationen skulde Sønnerne ud i Verden, én til Skolen, en anden i Gartnerlære, én vilde være Arkitekt o. s. v. Forinden Afrejsens Dag oprandt, samlede Fader os alle om sig og Moder til en lille Afsked med den Bortdragende. Hvor løde Faders Ord da indtrængende og gribende, advarende mod alle de Farer og Fristelser, der kunde møde den Unge, og opmuntrende, når han viste hen til den Herre, der ene kunde vinde Sejren for os og også vilde vinde den, når vi tyede til Ham og Hans Hjælp. Og han sluttede gærne med, at vi sammen sang: »Herrens Venner ingen Sinde mødes skal for sidste Gang« eller: »Nødigt sige vi Farvel, men Velkommen! o, hvor gærne«. Sidste Gang, Fader og Moder samlede alle deres ti Börn, var, da min næstældste Broder 1874 rejste til Skotland og senere der fra til Indien. Vi fulgte ham til Odense, hvor vi bleve fotograferede og fik hver sit Aftryk af Billedet. På sit eget skrev Fader følgende lille Vers:

Fælles Minder, som I eje,
Lyse på Jer Fremtids Veje,
Så I hildes ej og skilles,
Men gå frem i samme Spor!
Fælles skal Jer Stræben være,
Én Jer Tro og én Jer Ære!
Fra det gamle
Hjem I samle
Barndoms Minder, Livets Ord!

Så kom også for mig Dagen, da jeg skulde drage hjemme fra, dersom jeg ellers skulde blive Præst, hvad jeg allerede fra lille, til Faders Glæde, havde følt Lyst til. Afskeden gik så let for mig, jeg var så overmodig, alt det ny drog mig og strålede, så jeg vist end ikke græd. Men jeg husker, at Fader kyssede mig på Munden, hvad han ellers ikke brugte. Fader var nok mere bevæget end jeg. Men det kom også snart for mig, ti jeg havde ikke været mange Dage i Odense, før jeg skrev til Fader og bad om Lov til at komme hjem igen, for dette kunde jeg ikke holde ud. Jeg var så bedrøvet, at jeg glemte at skrive mit Navn under Brevet. Fader så dog, hvem det kom fra, rejste straks til Odense, gik med mig til et Par af Lærerne, talte kærligt og alvorligt med mig og sagde, at nu måtte jeg prøve at holde ud foreløbig et År, så kunde vi nærmere overveje Fremtiden med hinanden. Og nu gik det virkelig bedre for mig, Målet kom til at stå mig for Öje, og Fader glædede sig derover, men han oplevede ikke at se mig færdig. Fader og Moder fulgte trofast og kærligt deres Börn på alle deres Veje, delte deres Glæder og Sorger med dem, havde dem altid i Tanke, og der gik næppe en Dag, hvor de ikke nævnedes i det gamle Hjem.

I 1870 oplevede Fader først sit 25 Års Præstjubilæum og derefter sit Sølvbryllup. Ved disse Lejligheder vistest der mine Forældre den mest rørende Kærlighed fra bægge hans Menigheder. Næsten utallige vare de Gæster, som på Festdagene fyldte Asperup Præstegård og kastede Glans over Hjemmet. Det er en stor Rigdom for Börnene at eje sådanne Minder.

Fra en lille Rejse til Møen, hvor Fader havde taget mig med på et Besøg hos Frits Boisen, mindes jeg et Par kønne Småtræk, som kendetegne Fader. Da jeg vågnede om Morgenen, sad Boisen i Samtale med Fader i det Gæstekammer, hvor vi lå. Boisen havde ikke kun-

net sove om Natten og talte om, hvor svært det var at stride sig gennem en vågen Nat. Fader svarede ham, at sådanne Nætter kendte han også til, men de vare slet ikke svære for ham, de kunde netop være så rige og gode, de bragte Stilhed i Sindet og Ro i Tanken, så gennemgik Fader for sig selv Evangeliet til næste Søndag og den Prædiken, han skulde holde over det, og derved gik Natten så godt og glædeligt for ham.

Vi vare også med Boisen ude på Rødkilde Höjskole. Her talte Fader, og jeg kan huske, at han også talte om »de tre M'er«, som han kunde nævne sig med: hans Fornavn var *M a d s*, hans Moder hed *M a a l ø e*, hans Fader *M e l b y e*, han selv hed *M a d s (M a a l ø e) M e l b y e*. De tre M'er vilde Fader nu gjerne tyde som: *m o d i g — m u n t e r — m i l d*, ti han vilde søge at være modig i Troen, munter i Håbet og mild i Kærligheden. Jeg syntes dette passede så godt til Fader, ti således kendte vi ham alle i Hjemmet og i hans Præstegærning.

Kort før Julen 1878 tog Fader til Odense. Han gjorde sig da Flid for at besøge og hilse på så mange af sine kære Venner, som han på nogen Måde kunde overkomme at se til. Det var siden for os, som Fader havde haft en Følelse af, at det var sidste Gang, han så og talte med disse Venner. Jeg var med Fader hos flere af dem, således hos Grosserer *F a b e r*, hvis gamle Fader lå syg, ramt af Apopleksi og uden at kunne tale eller røre sig. Han var dog ikke uden Bevidsthed, og Fader talte så mildt og kærligt til ham og med de andre.

Julen gik som sædvanlig og vi mærkede ikke nogen Svaghed hos Fader. Men efter Jul blev Fader påfaldende træt, og den sidste kirkelige Gærning, han udførte, var at tale i Nörre Äby Kirke over Pastor Krebs' Hustru ved hendes Jordefærd. Da Fader kom hjem, måtte han gå til Sængs og lå nu hen, uden at der kunde opdages nogen bestemt Sygdom, stille og mild som altid. Om

Morgenen d. 30. Januar havde Stuepigen, vor gamle Trine, været inde hos ham uden at mærke noget særligt, men en halv Time senere kunde Fader ikke tale, så at man kunde opfatte, hvad han vilde sige. Næste Formiddag sov han blidt ind. Under sin Sygdom havde Fader ikke kunnet tåle ret mange Besøg, men en Søndag var der dog kommet nogle af hans Menighed over til ham og han bad dem synge et Par Salmer, som i de Dage sysselsatte ham meget: »Gud Herren så til Jorden ned fra høje Himmelsale« og »Sov sødt, Barnlille, lig rolig og stille«. Fader havde været så glad ved denne lille, fredelige Stund, selv om han kun kunde tale lidt med sine kære Venner.

Faders Død bragte Sorg sikkert hos alle i hans Menigheder og i vide Kredse uden om. I de mange År, han havde virket her, var den milde, fromme, kærlige Præst bleven elsket og højagtet som måske få. Fra alle Sider omfattedes Moder og vi Börn med den kærligste Deltagelse, som det gjorde så godt at føle. Næsten daglig læste vi, når Avisen kom, et nyt Digt om Fader, og det, der rørte os mest, var vel nok det, hvis første Linie lød: »Hvor har vi lyttet gærne til den dybe, bløde Røst«. Det var undertegnet: »En Kvinde«. Det viste sig at være Mortens Nielsens Hustru.

Jeg fik Budskabet af min Rektor, der kaldte mig ud til sig fra Klassen. Jeg kunde først slet ikke fatte eller tro det. Pastor Ludvig Helweg kom over på Skolen og tog mig med hjem til sig og trøstede mig, så godt han kunde. Usigelig svært var det at komme hjem og ikke, som altid för, at blive modtagen af min glade, jublende Fader. Han lå nu så bleg og stille på sit Leje, og vi skulde aldrig mere her nede møde hans milde Öjne og høre hans kærlige Røst.

Faders Jordefærdsdag blev for os alle en forunderlig rig Dag, som så levende bevares i Mindet i inderlig Tak-

nemmelighed, ti Kærlighed er en mægtig Hjælp i Sorgen, og Kærlighed bar os her på sine stærke Vinger. Den slog sin ömme Arm om os fra Menighederne og fra alle de mange, der fra nær og fjærn samledes om Faders Kiste og om hans Hustru og hans Börn. Mange varme og kærlige Ord lode den Dag over Faders Støv fra flere af de Præster, der havde stået ham nær, og mest gribende, dybt og inderligt fra Birkedal.

Under Faders Sygdom bestyredes hans Embede af en af hans yngre Venner, den tidligere Kapellan i Østrup Sören Lassen, som da var ledig. Menighederne kendte ham forud og knyttedes i den følgende Tid så nöje til ham, at de bade ham om at søge at blive deres Præst. Han talte da med Ministeren derom, og en Deputation rejste til København, hvor den bad både Kong Christian IX og Ministeren om at give Asperup Lassen til Faders Eftermand. Han fik virkelig også Embedet, og det vakte en sådan Glæde, at Deputationen efter Udnævnelsen atter rejste til Hovedstaden for at takke Kongen for, at han havde opfyldt Menighedens Önske. Det blev en længere Avdiens, under hvilken Kongen talte indgående med de enkelte om Forholdene i Asperup og Rorslev. Kongen var bevæget og svarede på Deputationens gentagne Tak med en Tak til den for, at den atter var kommen over til ham, og han föjede til: »Mange komme for at bede mig, men få for at takke mig.«

Nogle Dage efter Udnævnelsen blev Lassen forlovet med min Søster Julie, og de fejrede deres Bryllup i den gamle Præstegård d. 28. Oktober. Moder flyttede til Odense med sine to yngste Døtre, og jeg kom nu til at bo hos dem. Moder levede i Odense til sin Død 1903 d. 14. Februar, men hun og vi Börn havde den Glæde, at det gamle elskede Hjem i Asperup Præstegård stadig stod åbent for os alle og vedblev at høre os til derved, at en Datter fra det gamle Hjem nu var Præstekone i

det, og at hendes Mand så kærligt var knyttet til os. Min Søster levede her, til hun 1902 døde, og min Svo-ger, til han 1920 tog sin Afsked, efter i 41 År at have været Præst i Asperup.

Det var et hyggeligt og yndigt Hjem, Moder fik i Odense. Hun var økonomisk ret vel stillet og kunde vise Gæstfrihed efter sin Trang, ikke alene mod sine Börn og Börnebörn, som besøgte hende, men også mod sine Ven-ner. Hun var mild og glad og en god og kærlig Rådgiver for den, der søgte hende, og hun var min bedste, fortrolige Veninde. Præsterne Dr. Ludvig Helweg, og efter hans Død Emil Koch og Fr. Nygaard vare usige-elig meget for Moder, men i sine senere År blev hun så tunghør, at hun ikke kunde følge Prædikenen. »Jeg kan dog følge Sangen i min Salmebog«, trøstede hun sig selv, »og jeg kan få Del i Velsignelsen, der lyses over os«. Og hun forsømte sjælden Kirkegangen. Hjemme brugte hun daglig sin Bibel og Salmebog flittigt, og hun fulgte le-vende med i alle åndelige Spørgsmål ved Læsning og ved Samtaler. Som hun havde fyldt i og sat sit Præg på Hjemmet, medens hun stod ved Faders Side, således gjorde hun det også i sin Enkestand. Ti hun var ikke alene en god, men også en from Kvinde.

Det var en stor Glæde for os Börn at besøge vor kære Moder og at modtage hende i vore Hjem. Mig glædede hun også ved at overvære min Ordination i Århus Dom- kirke og ved at modtage Biskoppens Indbydelse til den Middag, han gjorde for Ordinanderne. Nogle Gange be- søgte Moder mig og min Hustru, som hun holdt meget af og som var hende en kærlig Datter.

Af de to Døtre, Moder havde taget med sig til Odense, blev den yngste gift og den næst yngste døde. Det sidste År havde Moder da en Sønne datter hos sig. Moder var forholdsvis rask til det sidste og sov stille ind efter kun få Dages Sygdom. Hun hviler nu ved Faders Side på Asperup Kirkegård.

MINDER FRA PRÆSTEN C. J. BRANDTS HJEM.

AF FRU AGNETE BARDENFLETH, F. BRANDT.

Når jeg skal nedskrive Minder fra mit Barndoms-hjem, må jeg gå ud over dem, jeg selv har, og medtage, hvad mine Søskende have fortalt om Hjemmet, og hvad der står i Forbindelse dermed. Det bliver da nærmest Livet i Rönnebæk Præstegård i 60'erne og i Begyndelsen af 70'erne i forrige Hundredår.

Det var »Barnelivets fagre Dage« for mig, hvorfra jeg har dejlige Minder, men de fleste af dem kunne dog kun have Interesse for mine aller nærmeste.

Den 9. Maj 1845 blev Dorothea Louise Elisabeth Henningsen og Carl Joakim Brandt viiede i Vartov Kirke af Grundtvig. Deres første Hjem byggede de i en lille Lejlighed på Hjørnet af Lavendelstræde og Mikkalbryggersgade, tæt ved Vartov. Fader og Moder have ofte fortalt om dette deres første Hjem, som deres Venner havde så let ved at finde op til. Moder fortalte med Stolthed om, hvordan Grundtvig, som var en af Gæsterne i det lille Hjem, glædede sig over hendes Førstefødte, da hun viste Drengen frem. Senere flyttede de til »Gamle Bakkehus« på Frederiksberg og derfra til Kalkbrænderivej, hvor de boede, indtil Fader i 1856 blev Forstander på Marielyst Höjskole.

Efter at Fader havde opgivet Arbejdet dør, kom Tanken om at blive Præst op hos ham på ny. Fr. Rönning

skriver herom i sin Levnedsskildring af Fader*) bl. a. følgende: »Tanken om at blive Præst var af og til dukket op i ham; men den havde hidtil altid mødt Betænkeligheder og Hindringer, den ikke kunde overvinde. Endnu i September 1855 skriver han: »Der er ganske vist meget, som drager mig til at tilbyde min Tjæneste i Folkekirken . . . . men der er rigtignok meget, jeg ikke véd at komme til Rette med . . . . Jeg véd endnu ikke, hvorledes kristne Præster kommer ud af det med den almindelige Døb, Konfirmation og Altergang, men selv om der er Udvej eller Udsigt, så står Statskirken for mig, så længe den giver sig Mine af et kristent Samfund, som en Usandhed, og Spørgsmålet bliver da for mig, om vi ikke rækker Hånd til at befæste og gör os delagtige i Usandheden.« Dog slutter han med følgende Bemærkning: »Den [Præstestillingen] tager sig vel anderledes ud, eller rettere, kan bedre bedømmes inden fra end uden fra.«

Familien var imidlertid vokset, det var ikke let at stå uden fast Stilling med Kone og 8 Börn. Fader søgte da i 1860 Embedet som Præst for Rönnebæk og Olstrup Sogne i Sydsælland og blev udnævnt dertil d. 1. Juli samme År. Min Broder Caspar har fortalt, at Handskemager N. F. Larsen gentagne Gange havde rådet Fader til at søge Præstekald, men Fader havde hver Gang svaret, at han havde så lidt Lyst til at komme ind i den Stilling. Da N. F. Larsen mange År efter i en Samtale om »Lysten til sin Gærning« fortalte min Broder dette, föjede han til: »Må jeg nu spørge, om det var nogen Skade til, at den Mand blev nødt til at søge Præstekald!«

Det var en lykkelig Dag, da Fader blev udnævnt til Præst i Rönnebæk, lykkelig ikke alene for Fader og Moder, men også for den store Börneflokk, der følte det som en Befrielse at komme ud i den rummelige gamle Præstegård, bort fra den snævre Bylejlighed.

*) Fr. Rönning: Carl Joakim Brandt, udgivet 1892, S. 124 ff.

Moder og Börnene boede i »Nådensåret« i Næstved, kun en halv Mils Vej fra Rönnebæk, medens Fader boede i Præstegården hos den forrige Præsts Enke, Fru Nicoline Steenberg, f. Sperling, hvis Mand kun et Par År havde været Præst i Rönnebæk, da han døde. Hun

Fru DOROTHEA BRANDT.

blev Faders og Moders gode Ven, og vi Börn mindes hende og hendes Hjem i København med Tak.

Da Fader kom til Rönnebæk, vare »de gudelige Forsamlinger« mere søgte end Gudstjænesten i Kirken. Min Broder Caspar fortæller i sine Optegnelser fra Rönnebæk-Tiden, som han har efterladt os Søkende, herom følgende:

»Fader overværede næsten hver Søndag Aften, efter at

have prædiket i bægge sine Kirker, Forsamlingsmøderne. Med Undtagelse af gamle Dr. Rørdam i Hammer syntes Præsterne dør på Egnen ikke om disse Sammenkomster. Om en Nabopræst fortalte man, at han havde forsøgt at være med en Gang, men så var der en Lægpræ-

Cand. theol. C. J. BRANDT.

dikant, som i Forsamlingen opsendte en brændende Bøn til Vorherre om, at Præsten også måtte blive et troende Menneske, og det syntes Præsten dog var for hårdt og blev så borte for Fremtiden. Fader jog de nu ikke så let bort, når han endelig vilde være der. Han blev snart den første Taler, sang de Brorson'ske Salmer med dem, indtil han fik lært dem de Grundtvig'ske, som den Gang vare nye. Vi ældste Søkende fulgte ham som Sangkor

og vare jo ikke fri for at være vigtige af den Opsigt, vi gjorde med vore kraftige Stemmer.

»For de »Hellige« vare de gudelige Forsamlinger det eneste Sted, hvor man kunde hente sand Opbyggelse. I Kirken kom de ikke, da de jo dér skulde være sammen med »Verdens Börn«. Når Forsamlingsmødet var forbi, blev det tillyst, hvor det næste skulde være. Der var i Rönnebæk Sogn en hel sådan Kreds af Familier, hvor Møderne holdtes. De mødtes så Søndag Eftermiddag, Konerne i Reglen med Hænderne foldede om Salmebogen, der var indsvøbt i et stortærnet Lommetörklæde, Mændene med Merskumspiben stikkende ud af Baglommen. Deltagerne fyldte som Regel et Par Stuer. Tale- ren stod i Dören mellem Stuerne med Ryggen mod Dörkarmen for at kunne høres af alle. Når det begyndte at mørknes, tændte de de lange spidse Tællelys, som de så stode med i Hænderne, lyste over Salmebøgerne og sang med snøvlende Røster de lange Brorson'ske Salmer, tit på iørefaldende Melodier.

»Luften var både tung og tyk, og de talte meget om »os arme, elendige Orme« og om »denne Verdens Jammertal«. Det var derfor intet Under, at Manden med den klangfulde Røst og de klare Tanker brød som en Sol gennem al denne Jammertale. Han kom dem venligt i Møde, forstod at indrette sit Sprog efter deres Fættæ- ævne, at løfte dem fra Vrøvlet op til det, han vilde tale om.

»Jeg kan således huske, at »den hellige Stenskrædder«, som de kaldte ham, takkede Gud, fordi de havde den Glæde at se deres Sjælesørger imellem sig. Det benyt- tede Fader så til meget høfligt, men bestemt, at frabede sig at blive kaldt Sjælesørger, og tog deraf Anledning til at tale om den eneste virkelige Sjælesørger: Hellig- å n d e n.

»Fader besøgte de gudelige Forsamlinger så ofte, at Tilhørerne efterhånden bleve ivrige Kirkegængere og hans trofaste Venner. Og dermed svandt disse Forsamlinger bort i deres gamle Form. De gik efterhånden over til at blive festlige, kirkelige Sammenkomster med mere Grundtvig'sk Tilsnit.

»Blandt Forsamlingsfolkene og deres Familier kan nævnes vor Forpagter Lars Pedersen, Ole Skytte, Lars Johansen, Peder Frederiksen og den bedste mellem dem alle Niels Jensen i Stenstrup. Han gik under Øgenavnet »de Helliges Provst« og fik det vel, fordi han ragede et Hoved op over det øvrige Folk. Han var en sjælden, virkelig veltalende Almuesmand, han gik undertiden lidt på Talemåder, men kunde også, når han var heldig, tale mærkelig varmt og smukt om åndelige Ting. At han så tidligt blev Faders gode Ven og senere hans håndgangne Mand, bidrog ikke så lidt til, at Fader så let vandt Forsamlingsfolkene.

»Som Fader gennem Forsamlingerne fik Forbindelse med en stor Del af sine Sognebørn, fik han gennem nogle Møder, Frøken Franciska Carlsen indbød til på Rönnebæksholm, Forbindelse med en Kreds fra Næstved, Herlufsholm og flere Steder. På Frøken Carlsens Opfordring holdt Fader ved disse Møder en Række Foredrag om de islandske Sagaer.

»Fader var jo som Sognepræst tillige Fattigforstander. Jeg kan huske, at han en Dag sad inde i sin Stue og talte de lange Lister sammen, hvorefter Korn og Penge skulde uddeles til de fattige. Det vilde ikke stemme, så blev han utålmodig, sukkede ved det og udbrød: »Så, nu mangler der igen 2 Mark og 8 Skilling!« Og jeg, som sad henne i min Krog og stavede mig igennem en islandsk Saga, besluttede i mit stille Sind, at Præst vilde jeg ikke være, da det var så vanskeligt at få Fattigregnskaberne til at stemme.

»Efter at Forsamlingsmøderne vare tagne noget af, holdt Fader Aftenskole skiftevis i Sognene en Gang om Ugen, d. v. s. han samlede Folk, lærte dem at synge Fædrelandssange og læste danske Digterværker højt for dem.

»Det varede ikke længe, för hans Virkekreds udvidede sig, og han fik til sidst det meste af Sydsælland til Sogn både som Præst og som Folketaler. Det var vistnok den Gang ret ualmindeligt, at Præster optrådte ved andet end kirkelige Lejligheder.

»Der blev således efterhånden livligt på Kirkevejen til Rönnebæk. Da der ingen Kro var i Byen, kørte Vognene — også de fra flere af Omegnens Herregårde (Gavnø, Kristinelund o. fl.) — ind i Præstegården, og det var en god Fortjæneste, vor Karl derved havde i Drikkepenge. Jeg mindes, at da Fader skulde have en ny Karl, sagde han til ham, at da der tjæntes så meget ved Drikkepengene, syntes han, Karlen kunde nöjes med mindre Lön. Karlen, der var en lille tör Fyr, en af de »Hellige«, sagde. »Ja, det var da nu kun i Begyndelsen«; men deri havde han Uret, ti Besøget ved Gudstjænerne blev større og større.

»Over de Møder, der blev holdt rundt om i Sognene, var der nu kommet et nyere Tilsnit. I Reglen holdtes Møderne ved Sommertid i en Skov eller på åben Plads. Talerstolen var pyntet, Luften friskere end i de gamle Forsamlinger og Salmerne vare Grundtvig'ske. Som den bedste Type på Forsamlingsbønderne fra den Periode står Jens Olsen fra Sjolte, en velhavende og dygtig Gårdmand. Hvert År ved Sommertid fejrede han sin Bryllupsdag ved at indbyde til et stort Møde, hvortil Præsten fra Rönnebæk og hans Familie var sikre Gæster. Til disse Møder skrev Fader Sange, bl. a. »Klokken slår, Tiden går, Troen på Ordet sin Prøve står«. Det var ikke, som de gamle Forsamlinger, Møder for en lille

Klike, men Sammenkomster, hvor alle, der havde Lyst at høre, vare velkomne. Foruden Fader var Niels Jensen fra Stenstrup en af de faste Talere, men for øvrigt indbød Jens Olsen meget liberalt alle, hvem han mente kunde have Lyst til at tale ved Sammenkomsten.

»Foruden i Sjolte havde Fader Plantesteder for sin Virksomhed rundt omkring i Egnen, i Dysted hos Lærer Karl Vinther, i Lille Næstved hos Gårdmand Peter Johansen o. s. v. På de sydsællandske Møder kom Ernst Trier og talte som Gæst, endnu inden han havde begyndt sin Höjskolevirksomhed. De opvakte Bønder sendte deres Sønner til Vallekilde Höjskole, og Fader gjorde flere Rejser til Nordsælland, til Holm på Ubberup, til Trier i Vallekilde o. fl. Steder.

»Nu fik Jens Olsen og Folkene i Sydsælland, Forpagter Ovesen på Højstrup m. fl. Lyst til at prøve på også at få en Höjskole i Gang i deres Kant af Landet. Jeg husker en lang, bidende kold Slædefart hen til Jens Olsen i Sjolte, hos hvem det besluttende Møde i denne Sag fandt Sted. Fader ledede Forhandlingerne og var vist egentlig den, der foreslog Johannes Schrøder til Forstander for den påtænkte Höjskole i Brøderup.

»Blandt alle sine Rejser satte Fader mest Pris på Rejserne til København til de store Vennemøder, der jo for de gamle Grundtvig'ske Folk vare som et åndeligt Styrtebad. Ved det aller første af disse Møder i Casino lod Grundtvig sende Bud ned til Fader, at han skulde komme op og tale. Ved de senere Møder var han Ordstyrer og havde jo stort Følge med sig fra sin egen Egn.

»Det var en stor Glæde for Fader og Moder, da Onkel Theodor Fenger (gift med Moders Søster Louise Hønningsen) kom til Hyllested fra Åle i Jylland. Det stadige Samkvem, der på Familieskabets Vegne fandt Sted mellem Præstegårdene i Rønnebæk og Hyllested, var i Reglen forbundet med Gudstjæneste eller et kirke-

ligt Møde. Ligeledes var det en Glæde, at Pastor Møller med sin åndrige Hustru kom til Karrebæk. Der var en livlig Samfærdsel mellem de tre Præstegårde og gennem den sidste tillige en nær Forbindelse med det Hus i København, der under de store Vennemøder stod åbent for alle Grundtvig'ske Præster, Handskemager N. F. Larsens.

»Mellem Faders Præstevenner fra Rönnebæk-Tiden må Andreas Leth i Ulsø først og fremmest nævnes. Han var Faders bedste Medarbejder. De udgav bl. a. et Salmebogs-Tillæg sammen. — Der blev efterhånden også dannet et Konvent, der samlede de fleste Grundtvig'ske Præster fra hele Sydsælland, deriblandt, foruden Fader, Fenger i Hyllested, Møller i Karrebæk, Wiborg i Slagelse, Wadi Korsør og Hoff i Vallekilde.

»Fader sagde en Gang selv, at Rönnebæk-Tiden egentlig havde været den lykkeligste i hans Liv, og der er vel heller ikke nogen Tvivl om, at den var det. Dette idylliske Husliv i den gamle Præstegård, under de brede Lindetræer, med Udsigten fra Haven ned mod Granbakkerne og Træerne i Rönnebæksholms Have — og så det, at hans Ord på forholdsvis kort Tid gav så god Genklang i Egnen. I hvor høj Grad dette var Tilfældet, fik han et smukt Bevis på ved vore Forældres Sølvbryllup d. 9. Maj 1870, der for os Unge stod som en af Familiens stolteste Oplevelser. Om Morgenen bleve vi vækkede af Hornmusik, sendt til Rönnebæk af en taknemmelig Forening i Næstved. Så mødte Skolelæreren med Skolebørnene, han holdt en Tale og Børnene afsang en Sang. Op ad Dagen kom der en Mængde Gæster og Gaver. Der overrakte Fader bl. a. en Pengegave fra den Grundtvig'ske Vennekreds hele Landet over, stor nok til at hjælpe ham ud over de meget trange økonomiske Kår, han hidtil havde levet under. Der var til om Aftenen rejst et stort Telt ude i Haven, og der samledes efter-

hånden en så stor Mængde Mennesker, at de fyldte Gangene i Haven og der formelig blev Trængsel oppe ved Havedören. For at få lidt Orden på det, fik Fader dem til at gå rundt i Haven i et Slags Optog. Senere talte Fader og Pastor L u d v. H e l w e g oppe ved Havedören, og der blev sunget Sange, forfattede i Anledning af Dagen.«

Rönnebæk Præstegård.

Så langt min Broders Rönnebæk-Minder.

Rönnebæk Præstegård var, da Fader og Moder flyttede der ind i 1861, en hyggelig, stråttækket, gammel Gård med 4 sammenbyggede Bindingsværks Længer. Inde i Gården stod Syd for den dobbelte Indgangsdör to mægtige Lindetræer, der nåede sammen over Taget med to andre, ærværdige Linde, som stode på hver sin Side af Havedören, og under hvis Kroner der var en dejlig Siddeplads lige uden for Dören. De fire store Træer have vel nok skygget en Del, så Stuerne have savnet Lys og

Sol — det husker jeg ikke, for mig stå de som lyse og smukke.

Når man kom ind ad Indgangsdøren fragården, var der en mindre Gang; en Dør til Venstre førte ind i »Forstuen«; dér stod bl. a. Moders Dækketøjskab, og på en Hylde i Skabet lå Moders og vi Pigebørns Søndagshatte. Hvor husker jeg den festlige Følelse, det var, at få sin Hat frem fra det Skab!

Fra Forstuen kom man så ind i Dagligstuen, en meget hyggelig Stue med to Fag Vinduer ud tilgården. Mellem Vinduerne stod Stuens Pragtstykke, Moders »Bureau«, en Mahognikommode, hvis øverste Skuffe viste sig som en »Skrivepult«, beklædt med grønt Klæde, når den blev trukket ud. Alle vi Børn betragtede den Kommode som en Helligdom; der var ingen, som turde sætte sig hen ved Moders »Bureau« for at skrive!

Hvad der stod på den eller blev stillet der på, måtte ingen røre. Det var derfor en uhørt Frækhed, da min Broder Frode en Gang tog en Appelsin, som Moder havde stillet på Kommoden for senere at dele den mellem os Børn. Drengen havde endog den Dristighed at øve den grove Spas kun at udsuge Appelsinen og så stille den tilbage på sin Plads. At Himlen ikke faldt ned over ham, forstod jeg ikke, jeg syntes, det var den største Helligbrøde, han havde begået.

Ved Vinduet længst borte fra Døren til Forstuen stod Moders Sybord og hendes Stol, en lille mørklakeret Kurvestol, og over den hang på Væggen Billedet af den hellige Christoffer, der bærer Jesusbarnet over den stride Strøm. Moders Plads dér ved Sybordet står så levende for mig, ikke fordi jeg kan huske hende sidde dér, men fordi vore Fødselsdagsgaver bleve lagte på Sybordet og Fødselsdagsbarnet fik Lov til at sidde i Moders Stol for at tage sine Gaver i Besiddelse. Og hvori bestode så de Gaver, som fik en så strålende Glans fra den Plads, de

lå på? Det kunde være en Griffel eller en Blyant, et Par Ark Skrivepapir med påklistret Glansbillede i det ene Hjørne, og gik det højt, kunde der ligge en Appelsin — det var i alt Fald det, der fangede det mindreårige Fødselsdagsbarns Öje og fyldte det med taknemmelig Glæde. At der også undertiden lå et tiltrængt Stykke Linned, spillede ikke nogen Rolle, i alt Fald ikke for mig.

Moders Bogskab stod også i Dagligstuen, et Mahogniskab med Glas i Dörene. På Hyldeerne stod Moders Bogsamling, som vi Börn nøde godt af. Skönt Faders Bøger stode på åbne Hylde, havde vi lettere Adgang til Bøgerne i Moders lukkede Skab.

Faders og Moders Skikkelser stå meget dunkelt for mig fra Rönnebæk-Tiden. Moder var ikke stærk, hun havde tre Gange Lungebetændelse, medens vi vare i Rönnebæk, og alle vi Börn — vi tre yngste ere fødte i Rönnebæk, så Tallet på Flokken var vokset til 11 — have jo taget en Del af hendes Kræfter. Jeg husker hende, når hun om Vinteren gik op og ned ad Dagligstuegulvet i Mørkningstimen med et Par af os Börn klyngende sig tæt op til hende, det gjaldt for os om at komme så tæt ind til Moder som muligt, ind under hendes lille grå Sjal. Ilden fra Kakkellovnen kastede sit lysende Skær ud i Stuen gennem en åbenstående Ventil, og ved Kakkellovnen sade de ældre Søsken og fortalte Historier.

En enkelt lille Situation mindes jeg fra Sommertiden. Moder stod i Gangdören for at kalde os ind fra vor Leg. Vi Börn legede dejligt i Gård og Stald, Lo og Lade, for ikke at tale om Haven! Om Aftenen endte vi måske oftest med at lege i Gården, det var i alt Fald dèr, jeg særlig én Aften husker Moder. Vi kom ikke første Gang, hun kaldte — Legen var vel på sit højeste — hun lukkede den ene Fløj af Gangdören og stillede sig selv i den anden, kaldte så for anden Gang, og Flokken lystrede, men så vankede der en Ørefigen til hver af os, da vi kom

forbi. Min Søster Gudrun var dog så heldig at smutte ind under Moders Arm.

Under Moders Svaghedsperioder var det min ældste Søster Louise, der tog sig af os yngre Börn, men så længe Moder stod i sin fulde Kraft, tog hun sig både af sine Börn og sit Hus og af hvem, der i Sognet trængte til hendes Hjælp. Hun, Købmandsdatteren fra København, kom i god Kontakt med Landboerne ved sit milde Smil og sin hjælpsomme Hånd. Jeg mindes, at da vor Forpagters eneste lille Søn fik Difteritis, tog Moder sig straks af hans Pleje og hjalp, indtil han døde. Han var så glad for Moder, hun tog så let og blødt på ham. Hun betænkte sig ikke på at bringe Hjælp trods den Fare, der kunde være for måske at bringe Smitte hjem til hendes egen store Börneflokk.

Mine Minder fra Rönnebæk dreje sig mest om det glade Liv, vi Börn levede i vore Lege; men bag alle Lege stod Hjemmet med dets skærmende Hygge.

Dagen begyndte med Morgensang, hvortil alle Husets Beboere samledes. Vi brugte P. A. Fengers: Morgen- og Aftensange. Efter at en Salme var sunget, bekendte Fader Troen og bad Fadervor. Derefter sluttede vi med en Salme. Det var oftest en af Kingos Morgensange, vi begyndte med. »Op min Sjæl, ti Sol er oppe«, »Nu rinder Solen op«, »Søde Gud, min Lyst og Glæde«, »Nat, Sövn og Slum og Sæng far vel«, »Far vel du hvilesøde Nat« ere Salmer, som alle ere sungne ind i os Börn, fra vi vare små. Den daglige Morgensang hjemme er noget af det, der har sat sig dybest fast i os. Fader står så levende for mig netop under vor Morgensang, jeg hører hans dybe, stærke Stemme synge for, ser ham stryge Kalotten af sit Hoved og folde sine Hænder om den, hører ham bekende Troen og bede Fadervor. Vi følte, at han gennem sin Tro og gennem sin Bön førte os ind i det, der gav ham selv Styrke til at leve Livet.

Kirken i Rönnebæk har ikke spillet nogen Rolle for mig; jeg kan ikke huske noget fra den; kun husker jeg, at Gårdspladsen i Præstegården var fuld af Vogne om Søndagen under Gudstjænesten. Vi Börn kendte de forskellige Køretøjer: Lærer Vinthers Enspænderkøretøj fra Dysted og Baron Reedtzt-Thotts Vogn fra Gavnø med den statelige Kusk på Bukken og mange andre Vogne fra de omliggende Sogne.

Efter Kirketjænesten kom flere Folk så ind i Præstegården til Kaffe: Johannes Schrøder fra Brøderup Højskole kom undertiden med sine Elever. En Gang var han inde hos Fader og Moder med en Flok mandlige Elever; de forbavsede os Börn ved deres stærke Stemmer. De stode i en Halvkreds i Spisestuen og sang Visen om Peder Syv: »Gammel Ven og gammel Vej — siger Folket — svigter ej«, og jeg undrede mig over, at de store Karle stode med Armen om hinandens Hals, medens de sang.

Baronesse Reedtzt-Thott fra Gavnø var en stadig Kirkegænger i Rönnebæk. Hun var et sjælden livfuldt og varmhjærtet Menneske, der tog hjærtelig Del i sine Venners Sorger og Glæder. Hendes Besøg i Præstegården vare til stor Glæde for store og små. Hun brevvekslede ofte med Fader om forskellige åndelige Spørgsmål. Da Fader var i København til Kirkekommissionens Møder i 1868, skrev han en Række Breve til hende som Svar på hendes Spørgsmål om, hvad »Gundtvigianisme« er. Fader samler Grundtvigianismens hele »Katekismus« i tre små Paragraffer: 1) Ånd er en Magt, 2) Ånd åbenbarer sig i Ordet, 3) Ånd virker kun i Frihed. Derefter følger en længere Brevveksling. — Det var til Baronesse Reedtzt-Thott, Fader skrev Sangen: »Blomster i Vår«.

Vi sang meget hjemme, både Salmer, historiske Sange, Folkeviser og Kæmpeviser. Det foregik dels oppe i

Skolestuen ved Undervisningen hos Frøken Nissen, som var Lærerinde for os yngste Börn, dels inde i Faders Stue, når han fortalte de gamle islandske Sagaer eller de nordiske Kongesagaer. Når Fader fortalte, stode de lyslevende for os, alle de gamle Islændinge og nordiske Helte. Vi læste også Fædrelandshistorie med Fader;

Præsten C. J. BRANDT.

han havde en sjælden levende Måde at fortælle på, så de Mænd og Kvinder i Historien, som han holdt af og beundrede, kom vi også til at elske. Ordsprog brugte Fader ofte og vilde gerne lære os dem. Fra vi vare små, blev Bibelhistorien sunget ind i os. Da vi bleve større, brugte vi P. O. Boisens dejlige lille Sangbog: »Bibelske og kirkehistoriske Salmer og Sange for Skolen«. Dér traf vi alle vore Venner igen: »Kain pløjede

rask i Vår«, »Kong Farao var en ugudelig Krop«, »Det var så stille ved Midjenat«, »Mellem Brødre kaldt den lille«, »Jeg gik i Marken og vogtede Får«, »Der lå en Stad på Marken, som kaldes Videslet« o. s. v. Og så alle Sangene med Fortællinger fra Det ny Testamente: »Dejlig er den Himmel blå« med alle sine 19 Vers, og »I

Fru DOROTHEA BRANDT.

Nasareth der var så smukt« med sine 11 Vers, de hørte til mine Yndlingsange.

Det var dog ikke alene i Læse- og Læretimerne, vi sang. Det var Skik, at vi yngre Pigebørn samledes til Syning om Eftermiddagen med Moder og de ældste Søstre. Disse havde gode og smukke Sangstemmer, men vi sang også af Hjærtens Lyst med de Næb, vi havde fået. Når Moder var rask, sang hun med os, men det var i Reglen

mine Søstre Louise og Maria, der sang for. Som oftest var det Kæmpeviser og Folkeviser, vi forlystede os med, og de vare både gode og lange, vi sprang ingen Vers over.

Det hændte undertiden, at disse Timer endte med Suk og Tårer for mit Vedkommende. Jeg var ikke glad, når der blev foreslået, at vi skulde synge »Agnete og Havmanden«. Det var mig umuligt at holde Tårerne tilbage, når Havmanden sang: »O tænk på de store og tænk på de små, og tænk på den lille, som i Vuggen lå«, og rent galt blev det under Agnetes Svar: »Ret aldrig jeg tænker på store og små, langt mindre på den lille, som i Vuggen lå«. Tilmed vidste jeg, at nu så' Søstrene drilende på mig, så det endte i Reglen med, at jeg fo'r tudbrølende ud ad Dören, grædende dels af Rørelse over de forladte Havmandsbörn, dels af Arrigskab over, at Søstrene lo.

Den lille Sang om de to Duer — »Udi de dybe Dale« — med Faders to tilføjede Vers hørte til vore Yndlings-sange. Vi lærte tidligt at skønne, at

»Den hvide hedder Ordet og Sangens Magt den blå,
Når ud de flyver sammen, de Hjærterne kan nå.« —

Fader lod os meget tidligt gå med til Konfirmationsundervisningen. Jeg var 10 År, da jeg fik Lov til at komme med. Noget Indtryk af Undervisningen fra det År har jeg ikke, men jeg ser så tydeligt for mig Fader siddende ved et lille Bord, og foran ham på nogle Bænke en Del Piger og Dreng. Og jeg husker, at han brugte sin lille Billed-Bibelbog ved Undervisningen. En Salme, som altid kalder Billedet af Fader og de små Rönnebæk-Konfirmander frem hos mig, er »Kvindelil, din Tro er stor«, så den må vi vel have lært den Gang. Den lille Bog: »Ledetråd til Samtaler om den kristne Menigheds Tro og Gudsdyrkelse«, som mange af Faders gamle Konfirmander sikkert mindes, skrev han i Rönnebæk.

Vi yngre Søskende kunne ikke mindes, at Fader og Moder have givet sig særligt af med os ved vore Börnelege. Kun mindes jeg, at i Juletiden spillede de Julespil med os. Juletiden i Rönnebæk står for mig i strålende Skær. Hele den lange Forberedelsestid, som man mærker meget mere til på Landet end i en By, optog os Börn i høj Grad. Når vi begyndte at synge Adventsalmer, vidste vi jo, at nu var der ikke længe til Jul. Så kom de forskellige huslige Forberedelser og Klipping af Pynt til Juletræet, og så lille Juleaften, hvor Moder pakkede Flæsk, Gryn, Sukker, Kaffe m. m. i Kurve, som mine ældre Søstre fik Lov til at bringe rundt i de Hjem, Moder vidste trængte til Hjælp i Julen.

Juleaftensdag var for os, som for alle Börn, uendelig lang, men når Tiden kom, da Fader samlede os i Stuen foran den lukkede Dør ind til Træet, og vi sade i Mørke og væntede på, at Moder, som pyntede og tændte Træet, skulde åbne Dören, så glemte man den lange Dag og stirrede i Længsel og frydefuld Forvæntning mod Lyset, som begyndte at trænge ud til os gennem Sprækkerne i Dören. Blev Börneflokken for urolig af lutter Spænding og Forvæntning, sang Fader en Julesang med os. Når Dören gik op ind til det strålende Juletræ, toge vi hverandre i Hånden, gik rundt om Træet og sang »Et lidet Barn så lysteligt«. Julegaver var det sparsomt med, men vi havde en dejlig Juleaften.

Julemorgen vare vi tidligt oppe, Juletræet skulde tændes, så vi kunde synge ved det, inden vi gik i Kirke. »Kimer I Klokker« blev sunget med jublende Glæde af den store Börneskare. Det at synge Julemorgen ved det tændte Juletræ er en dejlig Skik, som jeg er taknemmelig for at have taget i Arv fra mit Barndomshjem.

De økonomiske Kår, som Fader og Moder levede under i Rönnebæk, vare temmelig ringe, så der måtte spares på alle Kanter. Moder havde en stor Opgave at klare

med det store Hus og de mange Börn, men af Naturen havde hun et lyst Sind, så hun gik uforknyt i Gang med, hvad der krævedes af hende, så længe hendes Helbred tillod det. Der skulde ikke lidt til at mætte de mange Munde, men en god Ret Mælkegrød Morgen og Aften gav et solidt Grundlag. Söndag Morgen fik vi Lov til at få Te med Mælk og Sukker i; vilde vi have mer end én Kop, kunde vi godt få det, men så fik vi intet Sukker til, så det var jo kun, når man vilde vise sig »stor«, at man bad om den anden Kop.

Inden Fader kørte til Gudstjænesten i Annekskirken i Olstrup, fik han et blødkogt Æg. »Hatten«, han skar af Ægget, fik vi yngre Börn Lov til at få, og vi holdt nöje Regnskab fra den ene Söndag til den anden med, hvis Tur det var til at få den Himmerigsmundfuld.

Som min Broder Caspar fortæller, bleve Fader og Moder hjulpne ud over alle økonomiske Vanskeligheder, inden de forlode Rönnebæk.

Efter Grundtvigs Död blev Fader i 1872 hans Eftermand som Præst for Vartov Menighed. Det var en Sorgens Dag for os yngre Börn, da vi fik at vide, at vi skulde forlade Rönnebæk og rejse til København. Det varede længe, inden vi fandt os til Rette i den store By og på den kedelige Stenbro.

Frøken Nissen flyttede med ind til København fra Rönnebæk som Lærerinde for os, men snart vare vi kun tre undervisningspligtige Börn, og vi bleve da underviste uden for Hjemmet, min yngste Broder i H. Gre-gersens og vi to Pigebörn i N. Zahles Skole. Fader opgav derved også selv at læse med os, hans Tid blev optagen af alt det Arbejde, han kom ind i.

Det förste Hjem, vi havde i København, lå ved Gam-melstrand. Vi havde jo dør en forholdsvis fri Udsigt over mod Thorvaldsens Museum, ud over Fiskerkonerne med deres Fiskestader. Hvor morede vi Börn os over at se

Konernes Liv og Færden! De kolde Efterårsdage kneb det for dem at holde Varmen, så gik det livligt til med skoldhed Kaffe. De rigtig kolde Dage satte de et Fyr-fad med Gløder ind under Skørterne, hvad der altid hen-satte mig i Rædsel for, at der skulde gå Ild i hele Ma-dammen.

Lejligheden ved Gammelstrand var egentlig ret rum-melig, Stuerne til Gaden vare i alt Fald gode. Fader havde to Stuer, de vare ikke særlig store; fyldte som de vare med Bogreoler, gjorde de måske Indtryk af at være mindre end i Virkeligheden. Fader levede mest inde i sine egne Stuer; dèr husker jeg ham i alt Fald tydeligst.

Et Par År efter, at Fader var kommen til Vartov, fik han Opfordring fra nogle Studenter til at læse Grundt-vigs »Kristendommens Syvstjærne« med dem. De samledes så hos os én Gang om Ugen, og det gav vist Stødet til, at vi, så længe Moder levede, havde »åbent Hus« hver Torsdag Aften, hvor mange forskellige Mennesker mødtes, og hvor Fader enten læste eller for-talte noget, som gav Anledning til Samtaler. Blandt de Studenter, der henvendte sig til Fader, var Brødrene Al-fred og Karl Poulsen, V. Brücker, Fr. Rön-ning, Johan Borup, Vilhelm Hansen, My-gind, Munkebo og Sophus Balslev, Mænd, der alle have gjort deres Navn kendt i kirkelige Kredse Lan-det over.

Når Timen var færdig hos Fader, samledes hele Flok-ken inde hos Moder, og efter Aftensmåltidet var der hyg-gelige Samtaler i Dagligstuen. De unge samledes gerne i et Hjørne af Stuen, en Krog, der dannedes af Klaveret, som stod på skrå ud i Stuen. Så blev der fortalt Historier — jeg husker, hvordan der gik en Gysen gennem mig, når Balslev fortalte Spøgelsehistorier, og hvor lettende det var, når Joh. Borups glade Latter brød igennem. Jeg var den Gang kun en opløben Skolepige, men min elskede

Søster Ingeborg skaffede mig altid Plads i Kredsen og jeg var lykkelig over at være Tilhører.

Blandt de ældre Gæster, som jævnlig kom til Fader og Moder, var Ægteparrene N. F. Larsens, Fabrikant Westbergs, Forstander C. Groves, C. F. Tietgens, Etatsråd Skibsteds; endvidere Fru Nicoline Steenberg, Frøknerne Nanny og Mally Beck, Lucie Skibsted, Vilhelmine Monrad og mange flere.

Pastor Julius Balslev fra Strø var en gammel Ven af Fader. Han var ikke meget påvirket af Grundtvigs Livssyn, og han og Fader havde mange Diskussioner om »den kirkelige Anskuelse«. Men hvor varmt og indgående Diskussionen end foregik, bleve de — som det jo i Reglen går ved Diskussioner — hver ved sin Mening, og Balslev tog imod de Dukkerter, han fik, med et lille fint Smil og et: »Ja, men Brandt! . . . .«.

N. J. Termansen kom ligeledes ofte til Fader i den Tid, han var i København under Rigsdagssamlingerne.

Stor Glæde vakte det, når vore gamle Venner fra Rönnebæk-Tiden kom til Hovedstaden: Forpagter Ovesens fra Højstrup, Forpagter Thalbitzers fra Turebyholm, Baron og Baronesse Reedtz-Thott og Godsforvalter Niensens fra Gavnø. Baronesse Stampe fra Nysø, hvis Døtre bleve konfirmerede af Fader i Rönnebæk, husker jeg også fra denne Tid.

Da Fader vendte tilbage til København, genoptog han Ledelsen af »Dansk Kirketidende«, der i Rönnebæk-Tiden havde været ledet af N. Lindberg, og Fader var siden Redaktør af Bladet til sin Død, dog fra 1873—83 i Forening med Fredrik Nielsen, og fra de År blev han og hans unge og livlige Hustru Magda, f. Groth, vore gode og trofaste Venner. —

Efter nogle Års Forløb flyttede vi ud på Kristians-

havn, hvor vi fik en dejlig Lejlighed i Strandgade. Her fortsattes vore Torsdag-Aftener, som dog efterhånden mere og mere gik over til at blive Familiesammenkomster; flere af mine Søkende vare gifte og bosiddende i København, så Börn og Börnebörn samledes her i det gamle Hjem.

Fader læste med Konfirmanderne i Præsteværelset i Vartov. Det var gode Timer, vi Konfirmander havde hos ham, når han talte om Guds uendelige Visdom og Kærlighed, om Ham, som véd det aller mindste og kan det aller største og vil det aller bedste.

Vi lærte en Mængde Salmer, men bleve sjældent hørte i Skriftsteder og skulde fortælle med vore egne Ord, hvad vi havde læst i Testamentet; Fader hadede Remseri. Han gik ud fra, at vi læste, hvad han gav os for sådan, at vi tilegnede os det fuldt ud og, om det skulde være, kunde gengive det med Bogens egne Ord. Dog, han troede for godt om os, i alt Fald om mig.

Hvor husker jeg en Time, da jeg var rykket frem i Rækken til at regnes for en rigtig Konfirmand, der skulde høres som de andre Konfirmander! Vi skulde fortælle om Høvidsmanden i Kapernaum; min Sidemand, der blev hørt for mig, var bleven standset ved Peters Tale, som det blev min Lod at skulle gengive. Min Forberedelse til Timen havde været lidt overfladisk, i alt Fald hvad Peters Tale angår. Jeg havde så tit hørt mine Skolekammerater sige, at vi Konfirmander hos Fader kunde sagtens, vi bleve aldrig hørte i Skriftsteder, og så tænkte jeg som så: Peters Tale er lang, den bliver Du sikkert ikke hørt ordret i. Nu sad jeg med Faders Öjne hvilende på mig. Jeg tog fat i Håb om, at han vilde være tilfreds med min Opfattelse af Peters Tale. Men jeg blev ikke hyggelig til Mode, da jeg så' et Blink i Faders Öjne. Det Blink spæede ikke godt. Jeg stammede i det og vrøvlde, indtil han afbrød mig med et: »Det var

Apostelen Peters Ord, jeg vilde høre og ikke dine«, og gik så til den næste i Rækken. Fra den Dag kunde Fader rolig have hørt mig ordret, men jeg husker ikke, om han nogen Sinde gjorde det.

Fader lod sine Börn selv vælge Tidspunktet for vor Konfirmation. Jeg var 16 År, da jeg blev konfirmeret.

Den Brandt'ske Familie.

Hvor jeg savnede de Timer hos Fader, som jeg i seks År havde været med til!

Ikke mange År efter at vi vare komne til København, fik Moder Sukkersyge. Denne Sygdom lagde et tyngende Tryk over hendes oprindelig lyse og glade Sind. Hun led selv meget derunder og det følte som en Skygge over Hjemmet. Vejen fra Kristianshavn til Vartov blev efterhånden for lang for Moder, og vi flyttede så til Vester-voldgade 89. Det var en mindre Lejlighed, og Fader, der havde frydet sig over sin store Stue på Kristianshavn, hvor han kunde have alle sine Bøger om sig, måtte nu atter have to Rum: Bogstue og Studereværelse.

En lille Tid så' det ud til at lysne med Moders Helbred, men så stødte der Lungebetændelse til, og den 21. Oktober 1881 døde hun efter en Uges Sygeleje. I den Tid, Moder således lå syg, gik jeg mange Ture med Fader, og jeg glemmer aldrig det Indtryk, hans store Uro og Ængstelse for Moder gjorde på mig. Min ellers så stærke Fader våndede sig i Angst for at miste hende, som han havde elsket fra sin Ungdom. Og da så Dødens Port havde lukket sig efter Moder, så' vi, der levede sammen med Fader, at det, han havde bygget sit Liv på, og som han havde givet os Del i: Troen på Dødens Overvinder, vor genopstandne Frelser Jesus Kristus, gav ham Styrke til at bære Sorg og Savn. I den Tid sang vi oftere end nogen Sinde:

O, Gud ske Lov for Nådens Ord
 Til Trøst for dem, som græde!
 Og Gud ske Lov for Jesu Spor,
 Hvori de små kan træde!
 Og Gud ske Lov for Herrens Ånd,
 Som fører os i Ledebånd
 Til evig Fred og Glæde!

Året efter Moders Død flyttede vi hen til Nørrevoldgade, hvor vi fik en smuk Lejlighed i Forhuset til N. Zahles Skole. Derved kom vi i nærmere Forbindelse med og Venskabsforhold til Frøken Nathalie Zahle. Vi boede dog kun et Par År ved Nørrevold. Så flyttede vi ud på Vodroffsvej i en Villa, som tilhørte Maleren Axel Helsted, men heller ikke dér fik Fader opfyldt sit stærke Ønske om at have alle sine Bøger samlede om sig i sin Stue.

Efter Moders Død var Fader mere sammen med os end tidligere. I Reglen sad han inde hos os i Mørkningstimen og vilde gerne, at min yngste Søster Hugbod sang for ham. På Vodroffsvej fejrede Fader sin 70 Års Dag, den 15. Avgust 1887. Börn og Börnebörn vare samlede hos ham og hyldede ham i Sang og Tale. At Rönnebæk-Ti-

den gav Genlyd i Sangene, ses af en Sang af min Broder
Caspar:

Dejlig mellem Skov og Banker
Stod den gamle Præstegård,
Dejligt og i vore Tanker
Fredlyst Mindet om den står;
    Under Linde
    Sås der inde
Solguld over Bakkehæld
I den stille Sommerkvæld.

Dejligst dog, når Søndagssolen
Skindet over Kirketag,
Og dit Ord fra Prækestolen
Fløj med Åndens Vingeslag,
    Når i Vange
    Toned Sange
Mellem Bøg og Bakkedrag
I den lyse Sommerdag.

Hvad I sang og vi sang efter
Med troskyldig Barnemund,
Det har vokset sig til Kræfter
Dybt i Hjærtets stille Grund,
    Blev med Tiden
    Skjold i Striden,
Af Guds Nåde, rig og stor,
Minde bedst om Far og Mor.

Vartov Menighed og andre Venner havde indbudt Fader og hans Börn til en Fest i »Larsens Lokaler« på St. Annæ Plads om Aftenen, og dér fik han øget Vidnesbyrd om, hvad han betød både for sin Menighed og for sine Venner. Bl. a. havde Vilh. Birkedal skrevet en Sang, hvori han gav et godt Billede af Fader:

På viden Gab Du for enhver
Ej lukked op dit Hjærte;
Men Ven Du var, og Vennen nær
Du var i Fryd og Smærte.
Og når det gjaldt i Farens Frist
Og Vennen stod i Striden,
Da vidste vi, at Du forvist
Dig stilled ham ved Siden.

Fader var af Naturen indesluttet og fâmælt, han havde ogsâ ondt ved at åbne sig helt for sine Börn, men jo ældre han blev, desto mere lukkede han op for sine inderste Følelser, og det, som vi Börn under vor Opvækst kun havde fået et Glimt at se af hos ham nu og da, det kunde han på sine gamle Dage langt bedre give os Indblik i. Han holdt til det sidste mest af at sidde i sin egen Stue, men hans Arbejdskraft svandt og han kunde tit være træt, og så vilde han gærne have os hos sig, så han kunde samtale med os eller høre, hvad vi havde oplevet i Dagens Løb.

Faders Öjne vare med Årene blevne så milde. Når han irettesatte os som Börn, kan jeg ikke huske, at det, han sagde, gjorde så stærkt Indtryk på mig, men det var Udtrykket i hans Öjne, jeg husker, når de skøde Lyn — hvor følte man sig lille! Men jeg mindes dem dog bedst, når de hvilede på En med den inderligste Kærlighed og Glæde.

Med Årene blev Fader mere og mere træt. Han led egentlig ikke af nogen bestemt Sygdom med Smærter, men Trætheden var i sig selv en uendelig Pine for ham. I December 1889 måtte han gå til Sængs. Medens han lå, talte han ofte om Døden, han følte selv, at han snart skulde gå gennem dens Port, men det følte han ingen Frygt ved. Han vidste, at den Herre, han havde troet på hele sit Liv, ikke vilde forlade ham, men tage imod sin gamle Tjæner og hjælpe ham gennem Dødens Skyggedal.

Fader havde bedet os, når vi så' Dødens Skygge komme, synge det lille Vers af Kingo, som vi så ofte havde sunget ved vor Aftensang:

Sov da, sov i Jesu Arme,
Viger alle Verdens Larme,
Jeg er i min Jesu Skød;
Han mig skal af Mørket føre,
Han min sidste Sövn skal göre
Salig, rolig, sagte, sød.

De af os Börn, der vare i København, samledes om Faders Dødsleje, og da vi mærkede, at det gik mod det sidste, spurgte en af mine Brødre Fader, om vi skulde synge. Han nikkede, og da vi havde sunget Verset, sagde han: »Gud ske Lov!« Det var det sidste Ord, vi hørte Fader sige. Få Öjeblikke efter sov han stille hen.

Hundredårs-Dagen for Faders Fødsel vare vi Søskende samlede i Rönnebæk, hvor min Broder Gunnar, som nu er Præst dér, gav et Billede af Fader i følgende Vers:

Skikkelsen blot —
 Fagert var Åsynet, Væksten var høj —
 Fyldte så godt,
 Og skönt så fjærn fra al Brammen og Støj,
 Mærkes han måtte,
 Hvor ind ad Dören han trådte.

Hövdingen bold
 Var han, når frem han langs Rækkerne skred,
 Væрге og Skjold
 Holdt han så fast, når for Sejren han stred;
 Hövding at skue
 Ene i bogfyldte Stue!

Greben og varm
 Delte han ud med sin malifulde Røst
 Af, hvad hans Barm
 Husede dybest, til Rigdom og Trøst;
 Selv han det ejed',
 Derfor så lødigt det vejed'.

Klart stiger frem
 Her, hvor os samler de hundrede År,
 Barndommens Hjem,
 Sandest og störst i dets Midte han står
 Når, hvad vi mindes,
 Tæt om hans »Gud ske Lov!« vindes.

MINDER OM PRÆSTEN ANDREAS OG FRU MARGRETHE LETH.

AF DYRLÆGE HERMAN IVERSEN.

Andreas Peter Martin Leth ægtede 1846 Margrethe Regina Thorup. Han var Søn af Præsten Albert Leth (1795—1849) og nu Adjunkt ved Ribe Katedralskole, hun var Datter af Skolens Rektor, Professor P. N. Thorup (1780—1846) i Ribe.

Det var under små og beskedne Forhold, de satte Bo, men det blev et lykkeligt lille Hjem, de dannede med hinanden.

Andreas Leths Fader var den Gang Sognepræst i Middelfart og var anset for at være en af Danmarks mest veltalende Præster. Han var i ikke ringe Grad påvirket af Grundtvig, uden dog helt at følge ham. Sønnen Andreas havde taget meget i Arv fra sin Fader. Allerede som ung nærrede han stor Beundring for Grundtvig, og han blev gennem hele sit lange Liv hans trofaste Discipel.

Nu og da prædikede Leth, medens han var Adjunkt, i Ribe Domkirke, og man beundrede hos ham, ligesom hos Faderen, den ualmindelige Veltalenhed, den klare Tanke og den Varme og Beåndelse, der prægede hans Tale.

Andreas Leths lille Hjem i Ribe var et Sted, hvor alle de åndelige Spørgsmål, kirkelige og folkelige, som vare oppe i Tiden, bleve fulgte og drøftede med levende Interesse. Fru Leth var et meget levende Menneske. Hun

havde også en enestående Ævne til at tale med Folk, og var der flere til Stede, blev hun derfor også let, uden at ville det, Midtpunktet i Samtalen. Men foruden den alvorlige Side hos hende, var der også en anden, der var i Slægt med scenisk Kunst. Var der end, som man i Spøg sagde, gået en stor Skuespillerinde tabt ved hendes Ægteskab, så var der til Gengæld vundet en god Præstekone. Hun blev en påskønnet Støtte og Medhjælp for sin Mand i hans Gærning hele Livet igennem, ikke mindst under de ofte vanskelige Forhold i Åbenrå i de År, da Leth var Præst dør.

Fru Leth havde stor Sans for Humor, og med det Fremstillingstalent, der var hende medfødt, kunde hun på den godmodigste, men mest slående Måde, gengive Ejendommelighederne hos de Mennesker, hun kom i Berøring med. Jeg skal her kun fortælle en enkelt af de mange Pudsigheder, hun opfangede og gengav så uimodståelig morsomt. Der var i Ribe en gammel Frøken, der kom meget i hendes Barndomshjem, senere også i hendes eget Hjem. En Søndag fulgtes hun med den gamle Frøken fra Domkirken, hvor Andreas Leth havde prædiket. Den Gamle sagde da til hende: »Ja, lille Grethe, det var en smuk Prædiken, Andreas holdt i Dag, og mange bleve såmænd rørte til Tårer ved at høre ham; men kom nu med ind hos mig og få et lille Glas Solbærrøm, så er det glemmt!«

Det lille Hjem i Ribe blev kort efter Treårskrigen ombyttet med et større i Åbenrå. Her skulde vælges en dansk Præst. Blandt de tre, der prædikede inden Valget, var også Ludvig Helweg. Valgt blev imidlertid Leth, han blev indstillet og udnævnt til Præst.

I Åbenrå var den tyske Præst: »Kompastor«, den danske: »Diakon«. Den tyske Gudstjeneste var Hovedtjænnesten, og den tyske Præst, som tillige var Provst, præ-

dikede til Højmesse, medens den danske Præst havde Eftermiddagstjænensten*).

Den tyske Præst boede i den store Præstegård, og den danske Præst måtte nøjes med en mindre og beskednere Bolig. Et Par År efter blev Leth dog også Kompastor og flyttede ind i den store Præstegård og samtidig ordnedes Gudstjænensten således, at Højmassen skiftevis blev dansk og tysk, og det samme blev Tilfældet med Aftensangstjænensten. Efter at den tyske Kompastor var flyttet Syd på, blev Præsten ved den danske Menighed i Flensborg udnævnt til tysk Kompastor i Åbenrå.

Det var således under vanskelige Forhold, såvel kirkelige som politiske, at Leth kom til at virke her i Åbenrå. Som omtalt var han stærkt påvirket af Grundtvig, men der fandtes her endnu næppe mange, som kendte Grundtvig, endsige havde Forståelse af hans store Betydning i den danske Kirke. Det kristelige Liv, som den Gang fandtes i Åbenrå, var nærmest pietistisk og stammede især fra Hernhutterne i Kristiansfeldt, men den overvejende Del af Befolkningen var ligegyldig eller vel nærmest Modstander af Kristendommen. Her var også ikke få »Hjemmetyskere«, selv om de indbyrdes talte deres gode Åbenrå-Dansk. Selvfølgelig var der også mange gode danske Borgere i Byen, men Tyskerne søgte at dominere. Nu var der imidlertid kommet danske Embedsmænd, og de danske fik derved den Støtte, de hidtil så hårdt havde savnet.

---

*) Så ufatteligt, man fristes til at sige så samvittighedsløst havde den danske Regering ordnet Forholdet i vort gamle danske Land! Er det underligt, at Begreberne der nede kunde ganske forvirres. I Århundreder har dansk Styre af sygelig og tankeløs Frygt for at gøre Uret mod den indvandrede, fremmede Del af Befolkningen gjort blodig Uret mod Landets egne Börn! Have vi nu draget Lære af Fortidens Fejl og Forsyndelser?

Dansk Salmesang kendtes ikke i Åbenrå på de Tider; man sang endnu tyske Salmer ved den danske Gudstjeneste! Men Pastor Leth fik snart trykt en lille dansk Salmebog, indeholdende hundrede danske Salmer, væsentlig af Kingo, Brorson og Grundtvig. Denne Salmebog blev til stor Glæde og Velsignelse, Menigheden fik den inderlig kær, og den danske Salmesang lød nu herligt i Kirken og på Møderne. Den danske Superintendent, Biskop Boesen i Flensborg, udgav nu en større dansk Salmebog, som blev indført i de fleste danske Menigheder i Sønderjylland. Han var imidlertid en Modstander af Grundtvig, og han havde ikke optaget nogen af dennes Salmer i sin Bog. Dette havde til Følge, at Leth udgav et Tillæg til Boesens Salmebog, væsentlig indeholdende Grundtvig'ske Salmer.

Det varede ikke længe, før Folk strömmede til den danske Gudstjeneste i Åbenrå. Selv mange af Hjemmetyskerne fulgte med, og til den tyske Tjeneste kom nu kun såre få.

For Pastor Leth var Dagen altid travl. Efter Morgenandagten i Hjemmet arbejdede han om Formiddagen på sit Værelse, læste også på den Tid med sine Konfirmander. Om Eftermiddagen besøgte han syge og gamle og Mennesker, som han vidste trængte til åndelig eller timeelig Hjælp og Støtte. Derefter forfriskede han sig gerne med en rask Tur i den dejlige Omegn, inden han atter gik hjem til Præstegården. Aftenerne vare så hyggelige, når vi alle samledes i Dagligstuen til Samtale og Sang, eller når Pastor Leth fortalte os gamle Sagn og Fædrelandshistorie. Efter Tebordet gik Leth atter ind til sig selv for at arbejde, og her holdt han også Aftenandagten, inden vi alle gik til Ro.

Fru Leth var en meget flittig og virksom Natur, der aldrig kunde være ledig. Hun var tidligt oppe om Morgen og som Regel færdig med sin første Dagsgærning,

når vi samledes om Morgenbordet. Foruden Omsorgen for Hjemmet påhvilede der her nede Præstekonen en ejendommelig Pligt, som ofte lagde Beslag på meget af hendes Tid og Kræfter. Det var gammel Skik, at Præstekonen skulde sørge for Dåbskjolerne til de små Börn, vaske, stive og stryge dem og have dem på rede Hånd, når de skulde bruges ved Dåben i Kirken. Da der undertiden bragtes flere Börn til Dåben, indtil 6—8 på én Søndag, havde Fru Leth et lille Oplag af Dåbskjoler færdige til Brug. Et Par Dage før bleve Kjolerne bestilte, og Lördag Aften bragte til Hjemmene, for at Börnene kunde iføres dem Søndag Morgen. Fru Leth satte en Ære i, at hendes Dåbskjoler vare mønsterværdige i alle Måder.

Også med Håndarbejder var Fru Leth flittig. Især holdt hun af at strikke, og det gjorde hun med stor Færdighed og Hurtighed. En Dag kom Kammerherre Helten på Besøg og traf Fru Leth strikkende i Dagligstuen. Han udtalte sin Forbavselse over den Hurtighed og Færdighed, hvormed Fru Leths Fingre behandlede Strikkepindene. Hun fik den Dag som oftere en livlig Samtale med ham. Hun kunde bedre end Pastor Leth få denne stive Helstatsmand tørt op. Hun tog ham ligefrem og gemytligt, så at også han blev livlig og munter. Det samme blev også Tilfældet med Biskop Boesen, når han kom på Visitats, så at han helt glemte den Højærværdighed, der ellers var ham egen.

Fru Leth tog sig også meget af de syge og gamle og besøgte dem dels sammen med sin Mand, dels alene, og hendes Besøg vare altid til stor Velsignelse og Opmuntring.

I Præstegården kom mange, som gerne vilde tale med deres Præst, og det varede ikke længe, før Leth fik foranstaltet ugentlige Sammenkomster i den store Konfirmandstue, som da fyldtes til sidste Plads. Der blev talt

og sunget, og der var stor Glæde blandt de alvorlige Kristne over disse Møder, som man dør aldrig før havde kendt til. Men disse Sammenkomster fik også en anden Følge. Der var i Byen mange Modstandere af alt kristeligt Liv, især blandt den tyske Pøbel. Disse rottede sig

Fru LETH.

sammen, der taltes spotvis om »Pastor Leths lille Flok« og om »de Hellige«, og det endte med, at der under Møderne kastedes Sten ind gennem Vinduerne under Skrig og Støj. Politiet greb vel ind mod Urostifterne, men Pastor Leth opgav dog at holde Møder i Præstegården, dels for at undgå disse forargerlige Optøjer, dels fordi Tilslutningen blev så stor, at Konfirmandstuen ikke kunde rumme Deltagerne. Møderne bleve da under Navn af Bibellæsninger afholdte i Byens Skoles største Sal.

Skönt man sagde, at »det ikke var fint« at gå til Bibel-læsning, kom dog efterhånden flere og flere med af de mere fremstående Borgerfamilier, især af Kvinderne, også af de såkaldte »Hjemmetyskere«, af hvilke mange ad denne Vej nåede at blive gode danske Mænd og Kvinder.

Præsten A. LETH.

Fru Leth var virksom i Sognet og tog sig kærligt af de fattige og små. Hun oprettede således en Kogeforening, og mange af Byens Husmødre kogte og uddelte hver én Gang ugentlig Mad til gamle, fattige og syge Mennesker. Denne Forening kaldtes »Fru Leths Kogeforening«, den er til endnu og har altså også virket under det tyske Regimente.

I Åbenrå har Pastor Leths Virksomhed også haft stor national Betydning. Han havde vel Modstandere ikke

alene blandt Hjemmetyskere, men også inden for den danske Kreds. Han kunde således slet ikke med Kammerherre, Amtmand Heltzen, der var Helstatsmand, medens Leth selv var Ejderdansk, og de to havde ofte alvorlige Sammenstød. Der var også, især ude på Landet, flere, der hyldede den såkaldte »Klosterpolitik«. De vare vel gode danske Mænd, men de vilde ikke have Slesvig indlemmet i det øvrige Danmark, det skulde ikke være en Provins af Danmark, men en lille selvstændig dansk Stat. Denne Bevægelse skal være udgået fra Løgumkloster, hvorfra Navnet også stammer.

I denne Forbindelse må jeg nævne en af Leths bedste Venner og Meningsfæller, som den Gang havde stor Betydning for den danske Sag i Sønderjylland både i kirkelig og folkelig Henseende. Det var Pastor G. F. Boesen i Agerskov. Han var en af Grundtvigs ældste Disciple og en Del ældre end Leth. Allerede mens Leth var Adjunkt i Ribe, var han kommen i Forbindelse med Boesen, som da var Præst i Vodder. Hans Virksomhed i Vodder kan vistnok endnu spores, som den kan det i Agerskov. Han havde stor Indflydelse på Befolkningen i disse Sogne, han var en god Vejleder for den både kirkeligt og folkeligt, og den Sæd. han såede, spirede og satte senere god Frugt i Frimenigheden i Bovlund.

Jeg tilbragte i Reglen Sommerferien i Agerskov Præstegård og var dèr med til flere Møder i Bovlund hos den ældre Bond Refslund. Ofte ledede Morten Eskesen Møderne og sang gamle danske Kæmpeviser for os. Boesen talte ofte ved disse Møder, men her havde Klosterpolitikken stor Magt, idet den havde en begavet Talsmand i Sigfred Ley, med hvem Boesen havde mangan hård Kamp.

Boesen og hans Hustru kom ofte til Åbenrå, og der var da altid stor Glæde i Præstegården. Flere Gange var han til Stede ved den ugentlige Bibellæsning og talte dèr.

De to gamle Venner havde meget at tale med hinanden om, ikke mindst om de kirkelige og folkelige Forhold i Sønderjylland.

Pastor Boesen var Broder til Biskop Boesen i Flensborg, men Brødrene havde næsten intet med hinanden at gøre. De så' jo så forskelligt på de alvorligste Ting.

Ulsø Præstegård.

Tilmed lå Agerskov i Törninglèn, der hørte under Ribe Bispestol, så at Broderen ikke var hans Foresatte. Nabo-sognet Hellevad hørte derimod til Slesvig Stift, men end ikke, når Bispem var til Visitats dèr, så' han ind til sin Broder, Præsten i Agerskov.

Da Pastor Leth 1863, efter 13 Års Virksomhed i Åbenrå, forlod Byen for at drage til Sælland, hvor han var bleven Præst i Ulsø og Øster Egede, var der stor Sorg i hans Menighed. Han og hans Hustru havde i så høj en Grad vundet Befolkningens Kærlighed, ikke

mindst alle Småfolks. Som et Udtryk for de Følelser, hvormed de omfattedes, blev der i Åbenrå stiftet et Legat, der bærer Pastor Leths Navn. Renterne uddeles hvert År på hans Fødselsdag, d. 1. Februar, til Fattige i Menigheden.

I Ulsø og Øster Egede virkede Leth i seks År. Her vare Forholdene jo vidt forskellige fra dem i Åbenrå, men også her blev Leths Virksomhed vidt omfattende. Snart blev han kendt og søgt af mange også fra andre Sogne, og hans Kirker bleve stopfulde hver Søndag. Han blev også opfordret til at tale ved mange Møder rundt om i Sydsælland. Han kom i nær Forbindelse og Samarbejde med Omegnens Præster og holdt Forsamlinger sammen med dem. Her skal særlig nævnes Præsterne C. J. Brandt i Rønnebæk, Møller i Herfølge. S adolin i Valøby og Henning Jensen i Dalby. Også flere Lægmand talte ved disse Møder.

For Fru Leth gik det Grundtvig'ske Syn først ret op her i Ulsø, men så meget varmere sluttede hun sig til det.

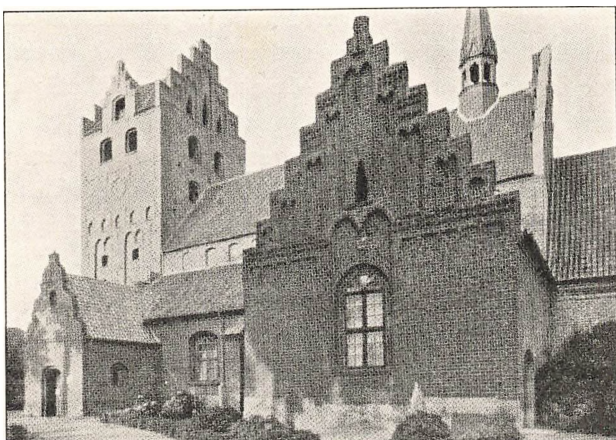
I Præstegården gik Livet ellers sin stille Gang, og Årene i Ulsø bleve en Hviletid for Leth efter den såre anstrængende Virksomhed i Åbenrå.

Da Middelfart Sognekald 1870 blev ledigt, blev Leth af Menigheden indtrængende opfordret til at søge det. Her havde hans Fader, Pastor Albert Leth, været Præst fra 1837 til sin Død 1849, og til Middelfart var Andreas Leth knyttet med kære Barndoms- og Ungdomsminder; desuden levede her endnu mange af Faderens og hans egne Venner. Var det ham end svært at tænke på at forlade Ulsø og Øster Egede, mente han dog at burde efterkomme den indtrængende Opfordring fra Middelfart. Han søgte da Embedet, fik det også og virkede dør i 25 År. Hans Gærning her blev også til stor Velsignelse for mange fra store Dele af Fyn og det syd-

lige Jylland, og endnu omfattes hans Minde dør med stor Trofasthed og Kærlighed.

Af alle de Besøg, Leth modtog i Middelfart, skal her kun nævnes et enkelt, som var til gensidig Glæde og Udbytte. En Sommer kom Pastor Wilhelm Beck der over for at holde Møder, og han boede tre Dage hos Leth i Præstegården. Han talte daglig under stor Tilslutning i Kirken, og Leths vare glade ved Samlivet med ham,

Middelfart Kirke.

med hvem de, trods afvigende Syn på et og andet, dog delte det bedste. Mange dybe og fornøjelige Samtaler havde de med hinanden, og de forstode hinanden så godt, at Fru Leth en Dag udbrød: »Men, Pastor Beck, det undrer mig, at De kan sige, at De ikke er Grundtvigianer. De egner Dem dog ganske dertil!« — »Nej«, svarede Beck, »jeg er ikke Grundtvigianer, men mange af mine bedste Venner har jeg blandt dem«. Og det var sikkert også Tilfældet.

Efter at Pastor Leth 1895 havde taget sin Afsked, flyttede han til København, hvor der dog snart lagdes Be-

slag på ham. Han prædikede ofte i Vartov, i Marmorkirken og i Immanuelskirken, og i sit Hjem samlede han en Gang om Ugen mange teologiske Studenter og Kandidater til teologiske Foredrag og Samtaler, og disse Møder vare meget påskønnede.

Men alt som Alderen gjorde sig gældende og med den også hans Syn svækkedes, længtes han tilbage til Middelfart, hvor han dog mest følte sig hjemme og helst vilde ende sine Dage. Han drog da atter til Middelfart, hvor han også af og til prædikede lige til hans sidste Leveår, da han var bleven næsten helt blind. Han var glad for at høre Pastor Knudsen og for i Menigheden at kunne synge sine kære Salmer.

Hans sidste Sygdom var meget smærtefuld, men mod Slutningen stillede Smærterne dog til Dels af. Han tog Afsked med alle sine Kære, lagde sin Hånd velsignende på hver enkelt's Hoved og sagde nogle få Ord til hver. Hans Tunge var dog så hævet og tør, hans Stemme så svag, at vi havde Vanskelighed ved ret at kunne følge ham. Men hans sidste Ord til os alle lode klart og tydeligt: »Godnat! Godnat! Tak for al Eders Kærlighed! Vi ses igen i Paradis!« Han døde d. 6. Marts 1905.

Pastor Leth har skrevet mange smukke Salmer og Sange, men kun få af dem ere kendte, da han var for beskeden til at drage dem frem. Han holdt sig dog aldrig tilbage, når det gjaldt om at kæmpe for det, der for ham stod som Sandheden. Det har han vist ved mange Lejligheder. Han var Frihedsmand og al Tvang afskyede han. Den tvungne Konfirmation tyngede ham også, men han omfattede alle sin Konfirmander med stor Kærlighed og Omhu. Han kendte dem alle nøje, og skönt der i Åbenrå kunde være langt over hundrede Konfirmander, behøvede han ingen Navneliste, men nævnede dem alle med det fulde Navn og gav dem hver sit Skriftsted med på Vejen.

Stor Anfægtelse voldte det ham, når han skulde vie Fritænkere eller åbenbare Gudsfor nægttere, også, når han skulde vie Fraskilte. Han friedes ofte for at gøre det, da en gammel Nabopræst altid var villig til at udføre sådanne Tjenester. Leth ønskede derfor inderligt at få indført almindelig borgerlig Vielse med Adgang for alle dem, der ønskede det, til siden at få Kirkens Velsignelse over deres Ægteskab.

Pastor Leth havde betydelige Sprogkundskaber, endog Sanskrit kunde han tyde. Biblen læste han helst på Grundsprogene Hebraisk og Græsk.

I sin Alderdom skrev Pastor Leth sin

S v a n e s a n g :

Hvor alt dog er tyst, nu det lider mod Kvæld.

Medens Tankerne fare så vide

Over Mark og By,

Over Skov og Sky,

Til de havne hos Englene blide

I Landet ved Livets Væld.

Hvor dejligt det ligger i Morgenens Skær,

Kan ej Menneskelæber udsige,

Bort fra Verdens Ørk,

Bort fra Natten mørk

Det mig lyster mod Lyset at stige, —

Luk ind mig, o, Herre kær!

Mit Hjærte er sygt, tit min Sjæl er i Nød

Og mit Legeme trænger til Hvile.

Er jeg mod i Hu,

Har for Grav jeg Gru,

Skyder Fjenden med gloende Pile,

Hos Jesus er Sejren sød!

Dér læges hver Vunde, som sloges på Jord,

Selv et Ar der ej bliver tilbage;

Dér har Sol ej Sky,

Dér har Lögn ej Ly,

Dér de Frelste har fejreste Dage,

Som Gæster ved Kongens Bord.

Fru Leth levede over ni År efter sin Mands Død. Hun blev boende i Middelfart og døde dør i den høje Alder af 94 År på få Dage nær. De første otte År var hun mærkelig rask og frisk på Sjæl og Legeme, kunde stadig søge sin kære Kirke og fulgte med levende Interesse alt, hvad der af godt rørte sig i Tiden. Hun studerede særligt Grundtvigs Skrifter og alt, hvad der vedrørte hans store Livsgærning. Pastor Knudsen i Middelfart var meget for hende både i Kirken og under hans hyppige Besøg i hendes Hjem, og med ham og mange af de gamle Venner i Menigheden drøftede hun, hvad der rørte sig i hende. Særlig Grundtvigs Livssyn og hans Betydning for det kristelige Liv. I disse År nedskrev hun også Minder fra sit lange Liv med livfulde Penne-tegninger af Mennesker, hun havde mødt, således af Grundtvig selv, af C. J. Brandt og flere andre, især dog af sin egen Mand. I sin Alderdom havde hun en trofast og kærlig Plejerske i Hansine Mynster, Datter af Provst Mynster, Biskoppens Broder. Det sidste År, hun levede, svandt Kræfterne lidt efter lidt, og hun måtte mest holde Sængen. Hun døde mildt og stille d. 20. Juni 1914 og jordedes ved sin Mands Side på Middelfart Kirkegård under det smukke Mindesmærke, Venner havde rejst på Pastor Leths Grav.

MINDER OM CARL OG SOFIE GROVE OG OM DERES HJEM PÅ MARIELYST.

AF PASTOR EMER. FERD. FENGER.

Mit eget Barndomshjem var i min Faders, Præsten Johannes Ferdinand Fengers Præstegård, først i Ljunge ved Sorø, sidst i Høje Tåstrup. Børneflokken var stor, vi vare 11 Søskende, af hvilke Sofie var den ældste og jeg den yngste. I en Årrække læste Fader selv med sine Børn, men da Sønnerne voksede til, og da han ofte måtte rejse, nødtes han omsider til at søge en Huslærer til os, for at Undervisningen kunde komme i fast og regelmæssig Gænge.

Den Huslærer, vi da fik, var Carl Grove, som var teologisk Kandidat. Han var en meget lille Mand af Vækst, og Drengene vare enige om, at af ham lode de sig ikke byde ret meget, ja en af dem erklærede endog, at han, om det blev nødvendigt, nok skulde bukke bægge Ender sammen på ham. Dette blev der dog intet af. Grove var meget stærkere, end vi troede, og han tålte ingen Uartigheder. »Hr. Grove lyner«, sagde vi tit til hverandre, og når han »lynede«, vidste vi, at det var Alvor. Og han »lynede« aldrig, uden at vi følte, der var god Grund til det, så vi kom snart til at holde meget af ham, selv om vi kunde synes, at han var vel stræng.

Jeg var dog endnu for lille til at have videre at gøre med Grove som Lærer de første År. Min Søster Sofie læste med mig, men hun havde ikke synderlig Lyst til

denne Gærning og greb gærne Lejligheden til at smutte fra mig. Hun havde kun én Karakter at give, og den fik jeg jævnlgt. Kunde jeg ikke Lektierne på mine Fingre, sagde hun: »Det er Slet med Spørgs. Den Lektie må Du læse om!« Og væk var hun. Jeg vidste godt, hvor hun kunde findes, ti hun gik da nede i Haven i den lange Gang og talte ivrigt med Grove.

Da Fader var død d. 9. Maj 1861, flyttede Moder til København, hvor vi fik en rar og hyggelig Bolig i Sortedamsgade Nr. 1, og her stod Sofies og Groves Bryllup samme År. Grove var imidlertid bleven C. J. Brandts Efterfølger som Forstander for Grundtvigs Höjskole på Marielyst.

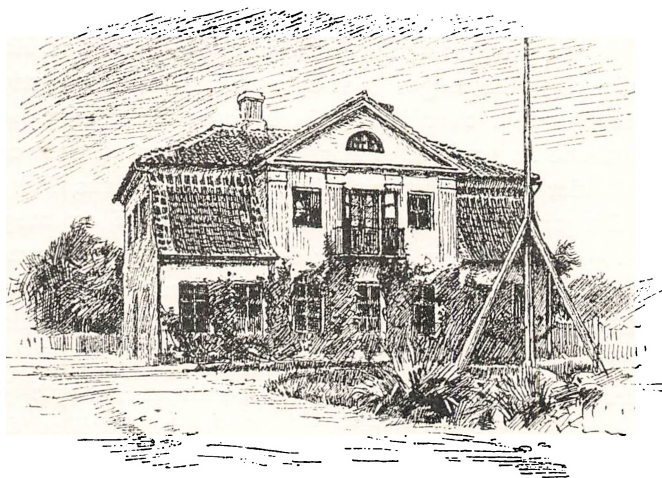
Da Grundtvig 1856 for første Gang åbnede Karleskolen på Marielyst, udtalte han: »Når en Sag, der skal frem, har overvundet de første Vanskeligheder og så kan begynde med en ny Kraft, er det en historisk Erfaring, at den Sag har en Fremtid.« Om disse Ord skrev Grove 22 År senere, at de havde sænket sig i hans Sjæl, og at han aldrig havde tvivlet om, at den største og bedste Fremtid har den Grundtvig'ske Höjskole endnu i Vænte.

Når man i vore Dage taler om »Grundtvigs Höjskole«, er det hverken Carl Brandt eller Carl Grove, man nærmest tænker på, heller ikke det lille Marielyst ved Vibens Bom. Det er den store Höjskole ude ved Kongens Lyngby, Jørgen la Cours Skole, der blev købt 1890, efter at Marielyst var solgt.

Allerede 1836 havde Grundtvig slået til Lyd for en Skole for den voksne Ungdom, og han havde udpeget Sorø som Stedet for en sådan. Her vare ikke alene Midlerne til at føre den frem, her vare de rige historiske Minder, der overalt træde os i Møde. Den skulde være en »Skole for Livet«. Kong Christian VIII greb med Varme denne Tanke, og trods Modstand oprettede han ved Beslutning af 31. December 1847 »Höjskolen i Sorø«.

Men allerede den 20. Januar 1848 døde Kongen, og med ham gik hans Tanke i Graven. Oprøret og Treårskrigen gjorde, at Sagen måtte stilles i Bero, og den toges aldrig siden op igen.

Så var det, at Grundtvig 1853, på sin 70 Års Fødselsdag, fik overrakt en Gave på 7000 Rdl. fra Venner som et Grundfond til Oprettelsen af en Höjskole. I de følgende

Marielyst.

År øgedes Gaven ved nye Bidrag, Marielyst blev købt og Höjskolen indviet og åbnet 3. November 1856 med C. J. B r a n d t som Forstander. Til Höjtideligheden havde Grundtvig skrevet den siden så kendte Sang, som begynder:

Hvad Solskin er for det sorte Muld,
Er sand Oplysning for Muldets Frænde,
Langt mere værd end det røde Guld
Det er, sin Gud og sig selv at kende.

Her satte altså Carl Grove og Sofie Fenger Bo 1861 som Nygifte. Allerede 1859 var Grove bleven

Skolens Forstander, og denne Skole viede han sin Mandomsgærning og alle sine Kræfter.

Året før, 1860, havde Grove med sine Elever aflagt Digteren B. S. Ingemann et Besøg i Sorø. Ingemann så meget kritisk på Höjskolens Virksomhed. Han mente, at enten lærte Eleverne kun lidt, men vilde dog deraf blive vigtige, eller også fik de Smag på Bogen, og vilde da forsømme Arbejdet med Gården, og det vilde blive til Skade for dem selv og for Landet. Ingemann var dog meget glad for Besøget og sagde siden til Grundtvig, at Karlene virkelig vare meget godt oplyste og slet ikke vigtige. »Hørte Du dem over i noget?« spurgte Grundtvig. »O, ja,« svarede Ingemann, »i Kirken talte jeg med dem om, hvad Stedet gav Anledning til, om Absalon, hans Tid og hans Slægt, om Valdemar Atterdag og Oluf og meget mere«. — »Du har vel så hørt dem i dine egne Romaner, min Far!« sagde Grundtvig, hvad Ingemann indrømmede og tilføjede, at »det var meget fornøjeligt; og de vare ikke en Smule vigtige«.

Efter at vi vare flyttede til København, besøgte jeg Groves på Marielyst, så ofte mit Skolearbejde tillod det. Det var et Savn, at man om Søndagen ikke kunde træffe dem hjemme, ti da vare de altid hos Grundtvigs og havde gerne Eleverne med sig. Dagen for Skolens Åbning var festlig. Da talte Grundtvig altid og efter ham andre, således Gunnibusk, P. A. Fenger og Peter Rørdam.

I Sommeren 1866 begyndte Grove også at holde Pige-skole i Månederne Maj, Juni og Juli, og på denne Skole blev min Søster Augusta Lærerinde. Vi Søkende vare lidt ængstelige ved dette Valg, da hun og Sofie vare så forskellige. De havde i Barndommen og Ungdommen ført stadige Kampe med hinanden, Kampe, som dem, der i Oldtiden førtes mellem Sparta og Athen. Sofie kaldte vi den Gang Sparta og Augusta kaldte vi Athen. Vi troede

ikke, at de vilde kunne samarbejde her, men at det måske vilde gå, som Grundtvig skriver i sin »M u n d s m a g a f V e r d e n s k r ø n i k e n« om disse to Byer: »De sloges og gik bægge bag ad Dansen«. Men vi så fejl, for det gik netop udmærket, ti de udfyldte hinanden så godt. Om Elevernes Glæde over Livet og Undervisningen på Höjskolen vidner en lille Sang, som en af dem, en ung livlig Pige, A n e fra Ovrø i Isefjorden, skrev, og af hvilken jeg husker et Par Vers:

I gamle Dage så ofte sad
Den danske Pige så hjærtelig
I Jomfruburet ved Sömmebord
Og skifted Alvors og Gammens Ord.

Af Jomfrubure er ét især,
Som af dem alle jeg mest har kær,
Det ligger venligt ved Sællands Kyst
Og bærer Navnet Marielyst.

Det er et hyggeligt Opholdssted,
Ti alting dufter af Kærlighed,
Og Ordet dér har så stærk en Magt,
Ti det er klædt i skön Frejas Dragt.

Når det hedder om Ordet, at det er klædt i skön Frejas Dragt, sigtedes der utvivlsomt særligt til Avgusta Fengers Fortælling af Danmarks Historie, ti på dette Område var hun en sand Mester. Avgusta var Lærerinde på Höjskolen i fire Somre i Træk, 1866—69 og atter 1871. Hun blev 1872 gift med Arkitekten, Professor L u d v i g F e n g e r. Blandt hendes Elever var også hendes yngste Søster M a r i a, der 1876 ægtede Pastor L. N. B a l s l e v, senere Biskop i Odense.

I Juleferien tilbragte jeg meget af min Tid på Grundtvigs Höjskole. De fleste af Eleverne vare hjemme i Julen, men for Vestjyderne var Rejsen for lang, så de bleve i Reglen herovre. Der var blandt dem en, der hed J e n s

Christian Christensen. Ham havde Sofie fået særlig Interesse for, ti han var meget flittig og lånte stadig Bøger af hende. Han læste dem i påfaldende kort Tid, og når han bragte dem tilbage for at få andre, spurgte Sofie ham ud om, hvad han havde læst, og hun erfarede, at han havde forstået og tilegnet sig, hvad han havde læst, skönt han den Gang endnu var meget ung, kun 18—19 År. Jeg lærte ham at spille Skak, men det varede kun få Dage, för jeg mærkede, at jeg måtte passe godt på, for ikke at blive gjort mat. Grove var ikke så sikker på hans Dygtighed; han sagde, at Jens Christian ingenlunde hørte til de bedste af hans Elever, men han havde »en vis Begavelse«, og han var jærnflittig; men han var egentlig endnu for ung til at være Höjskoleelev. Undervisningen var ikke beregnet på så unge Mennesker, men på fuldvoxen Ungdom. Groves Dom om J. C. Christensen, at han havde »en vis Begavelse«, har hans senere Liv og Virksomhed vist, var rigtig.

Som Student boede jeg på Regensen, men det gik noget småt med mit teologiske Studium. Min Ven, L a v r i d s N y e g å r d, havde nylig taget teologisk Embedseksamen med bedste Karakter og nu fået Tilbud om at blive Lærer på Grundtvigs Höjskole. Ved Skolens Åbning var jeg der ude, og ved at høre min Farbroder, Præsten P. A. Fengers Tale fik jeg Trang til at blive Elev her. Jeg talte derom med Lavrids Nyegård, han tilbød mig at bo sammen med ham i hans Værelse, så kunde han tilmed hjælpe mig til Rette med Teologien, og jeg kunde endda forfriskes ved Foredragene på Skolen. Det gjaldt nu kun om at få Lov af Regensprovsten til at flytte der ud.

Da jeg talte med Provsten, den juridiske Professor N e l l e m a n n om denne Plan, troede han vist först, jeg havde fået en Skrue løs i Hovedet. Den Tanke, at en Student skulde gå ind som Elev på en Höjskole, forstod han ikke. Men Nellemann var en god Mand, og da han mær-

kede, at det virkelig var mit Alvor, sagde han: »Nå, ja, kære Fenger! De ser jo lidt bleg ud, og De kunde måske have godt af et Landophold. På den Konto kan jeg give dem en Måned fri, så kommer vi henad Julen, og i Januar er der ingen Forelæsninger, og når De da kommer igen til Februar, er der jo Tid til at tale videre om Sagen.« Således blev den ene Måneds Ferie foreløbig til tre, og glad var jeg.

Jeg levede nu en god og befrugtende Tid på Grundtvigs Höjskole. Da jeg kom tilbage til Regensen, talte jeg med daværende Docent, senere Professor P e d e r M a d s e n om mit Studium; han gav mig gode Råd om, hvorledes jeg skulde lægge mit Arbejde til Rette, og nogle År senere tog jeg en rigtig pæn Embedseksamen.

Så blev jeg i syv År Lærer ved Grundtvigs Höjskole, og i den Tid lærte jeg ret Carl og Sofie Groves Hjem at kende. Det havde jo da allerede bestået i flere År. Sofie havde en medfødt Sans for Hygge og Skönhed i Hjemmet. Allerede mens vi boede i Höje Tåstrup, havde hun haft rig Lejlighed til at udvikle sin Skönheds- og Kunstsans. Hun var tillige gennem sin Farbroder, Finansminister E m i l F e n g e r, kommen i Forbindelse med mange betydelige Mænd, således med H a l l, M o n r a d og O r l a L e h m a n n, og disse Bekendtskaber fik ikke liden Betydning for hendes Udvikling. De bidroge måske også til at øge hendes Selvsikkerhed. Om denne vidner en lille Begivenhed. En Dag var en af disse Mænd ude hos os, og han gav Sofie en Teaterbillet tillige med en 1ste Klasses Billet til Jærnbanen. Da hun vilde gå ind i Toget, sad der i Kupéen en af Egnens fornemste Mænd, en Greve. Han sagde meget overlegent: »må jeg spørge, har D e Billet til 1ste Klasse?« men fik det rappe Svar: »Må j e g spørge, er D e Konduktør?« Greven fo'r da ud af Kupéen og søgte sig en anden Plads.

Den Kreds, hvori Sofie dog måske var glædest ved at

færdes, var alligevel Kunstnernes, og den betød også mest for hende. Hun var hjemme hos Malerne *Vermehren*, *Marstrand*, *Aggaard*, *Konstantin Hansen* og senere også hos *Krøyer*. En Dag, da hun besøgte *Marstrand*, havde han lige lagt den sidste Hånd på sit Billede: »Den barmhjærtige Samaritanen«. *Sofie* sad længe og fordybede sig i det, og *Marstrand* spurgte: »Synes Du om det?« — »Ja, det er dejligt!« svarede hun. — »Hvad synes Du da om i det?« — »Jeg synes, at Samaritanen tager så blødt på den syge Mand.« — »Det er rigtigt«, sagde *Marstrand*, »det var jo det, jeg vilde male. Billedet skal være dit, fordi Du forstod det.« Når hun var hos *Marstrand*, sagde han ofte: »Se Dig kun om, min Pige! Er der noget, Du synes om, så sig det bare, så må Du gerne have det.« Om *Sofie* end var flov ved denne Tilsladelse, fik hun dog efterhånden flere af hans Tegninger. *Vermehren* malede både *Fader* og *Sofie*, og bægge disse Billeder hang i hendes Dagligstue på *Marielyst*.

Der var dog ikke få, som ikke syntes om *Sofie*, men følte sig frastødte af hendes fremtrædende *Væsen*, fandt hende overlegen og ubeskedet. Men til *Gengæld* vandt hun mange *Venner* og ridderlige *Forsvarere*. Hun var født d. 9. Marts, de 40 *Ridderes Dag*, og hun mente da også at have en *Riddervagt*, der svarede til dette *Tal*. Blandt dem regnede hun med *Rette* de tre *Rigsdagsmænd* *Termansen*, *Schiørring* og *Lars Dinesen*.

Termansen var jo en ualmindelig kundskabsrig Mand. Jeg kunde formelig »slå op i ham«, når jeg savnede gode *Kilder* til mine historiske *Foredrag* for *Eleverne*. Hans *Sprogekundskaber* vare også gode. *Tietgen* fortalte mig, at han en Dag havde modtaget et *Brev* fra *England*, og at han vilde læse det højt i dansk *Oversættelse*. »Lidt *Engelsk* kan jeg jo,« sagde *Tietgen*, »men da jeg begyndte at læse, gik det lidt småt med flydende at oversætte det på *Dansk*. Så snupper *Termansen* *Brevet* fra mig idet han

siger, at den Slags Skrivelser læste han måske lettere. Han læste da det engelske Brev højt på flydende Dansk.« Af og til kunde Tietgen dog føle sig ilde ved at blive sat til Vægs af Termansen, så at han endog ved den Lejlighed i al Godmodighed kaldte ham: »det lærde Asen af en Bonde.«

Også hos Fru Edelholm på Kristianshavn traf jeg jævnligt sammen med Termansen, og det var både fornøjeligt og lærerigt for mig at høre de Samtaler, her førtes.

Fru Elvira Schiørring var en af Sofies bedste Veninder, ligeledes Fru Annette Thalbitzer på Thurebyholm. Dèr tilbragte vi gjerne en Del af Skolens Ferie i Eftersommeren.

Der var dem, der mente, at der som Forstander på Grundtvigs Højskole burde sidde en betydeligere Mand end Grove, en Mand, der forstod at samle en langt større Flok Elever. Derom vilde Grundtvig intet høre. »Grove er min Ven«, sagde han, »og han har en Ævne, som jeg sætter stor Pris på: han kan finde ind til den enkelte og kalde Håbet frem hos ham eller hende.«

Var Dagligstuen på Marielyst hyggelig, så var Groves Stue, der stødte op til den, i ikke mindre Grad hyggelig. Dèr samledes vi dagligt efter Middag, en Times Tid inden Undervisningen atter Kl. 2 begyndte. Vi kaldte denne Time vor »Hyrdetime«, og den var altid ved de Samtaler, Grove i den førte med os, både fredelig, hyggelig og lærerig.

I Tiden, der gik forud for Skolens Åbning om Efteråret, var der altid en vis Spænding over os alle. Som oftest var det jo lidt småt med Elevtallet, men Grove havde et lyst Håb, og når Sofie smilede lidt over det, sagde han gjerne: »Ja, le Du kun, min Pige, jeg sælger ikke mit Håb for hundrede Mark«. Når Skolen var kommen i Gang, drejede Samtalen sig ofte om Eleverne, om, hvilke af dem,

der gik frem, og hvilke, der endnu ikke ret kunde følge med. Jeg husker fra den første Vinter, jeg var Lærer på Marielyst, at jeg en Dag var forknytt, jeg syntes, det gik tilbage med Elevernes Opmærksomhed. Da jeg talte med Grove derom, sagde han: »Det synes jeg også, men det må Du ikke være så ked af. Jeg har mange Års Erfaring for, at dette er det almindelige. Når Nyhedens Interesse taber sig, kommer der et Tilbageslag; men når man så bare holder trøstigt ud, vågner Interessen igen hos de Unge, og Tiden efter Jul er altid den bedste«.

Mit Hovedfag på Skolen var Verdenshistorie, men desuden underviste jeg også i Regning og Skrivning. Ved Undervisningen i Verdenshistorie lagdes dog særlig Vægt på Bibelhistorien og Kirkehistorien, da vi igennem dem vel bedst nå Grundtvigs nærmeste Mål: at »lære sin Gud og sig selv at kende«.

Der var stadig mange, som opfordrede Grove til at søge Præstekald, men herom vilde han intet høre. Han var glad for den Gærning, han stod i, og overtydet om, at Grundtvigs Höjskole gik en lys Fremtid i Møde. Elevtallet holdt sig dog stadig lavt på Marielyst, men det nedslog ikke Groves Mod. Det var heller ingenlunde de større Hold, han syntes havde været de bedste at arbejde med, og han fandt det tilfredsstillende, når han årligt kunde virke åndeligt befrugtende på 40—50 unge Mennesker.

Om Höjskolens Opgave over for de Unge talte Grove, da han i et Foredrag gengav et indisk Ordsprog: »Jeg var kun almindeligt Ler, til der blev plantet Roser i mig.« Det skulde vi lægge os på Sinde. »Af Jord er Du kommen, til Jord skal Du blive, men af Jorden skal Du igen opstå«. Ja, af Leret dannede Gud Mennesket, men Han blæste sin Livsånd i det, og vort Ler er bestemt til at optage Evighedsværdier. I vort Ler kan Roser plantes, slå Rod og gro og blomstre, men ingen af dem er så skön og umistelig som »D e n y n d i g s t e

R o s e«, om hvilken Brorson synger. Det er dog ikke Höjskolens Opgave at prædike Kristendom, men at hjælpe de Unge til at træffe deres Valg. Kristendom er ikke et Fag, men den skal gennemsyre den hele Undervisning og daglige Omgængelse.

Det var ikke alene i vor »Hyrdetime«, vi samledes i Groves Stue. Sofie holdt meget af om Eftermiddagen at svippe til Byen, og når hun kom hjem, havde hun altid meget at fortælle. Hun traf gerne Mennesker, hun slog Følge med, og med hvem hun kunde føre lange Samtaler. En af disse var Professor R a s m u s N i e l s e n, og det var morsomt at høre hende gengive hans filosofiske Udviklinger, som hun dog ikke altid forstod, men på pudsigt Måde søgte at gengive.

Der kom også mange ud til Skolen for at tale med Grove. Hans mange Venner længtes tit efter at skifte Ord med ham. Fra den Tid, da Grove var vor Huslærer i Höje Tåstrup, mindes jeg en ung Mand, der hed S p l e i s. De to kunde i Timer vandre med hinanden op og ned ad den lange Havegang i dyb Samtale. På Marielyst var det især en anden Ven, der søgte Grove, Kontorchef i Kultusministeriet B u r m a n - B e c k e r. Ofte, når Sofie og jeg sade hyggeligt i Groves Stue, hørte jeg hende sige: »Nå, der kommer Becker! Så er det nok bedst, at vi to forsvinde.«

Ofte kom også Pastor P e t e r R ø r d a m ridende fra Lyngby. Han havde altid meget at tale om. Han var frisk og livlig, og man blev altid åndeligt beriget af hans Tale. En Dag satte han mig i en stor Forlegenhed ved at bede mig om at prædike i Skovkapellet for ham den følgende Søndag. Jeg havde aldrig før prædiket, det var tredje Søndag i Fasten, og jeg fandt, det var et svært Evangelium at prædike over for en ung og uøvet, det handlede jo om Uddrivelsen af en ond Ånd, der var stum. Men Rørdam sagde, at det jo netop var et let Evangelium,

og kunde man ikke prædike over det, kunde man slet ikke prædike og burde heller ikke blive Præst. »Det handler jo om den stærke og den stærkeste. Djævelen er vel stærk, stærkere end nogen af os. Men Vorherre Jesus Kristus er stærkere, Han, der havde bundet Satan til Dommedag og åbnet os Himmerigs Port. Og det er jo et så forunderlig rigt Evangelium! Kan en Begynder ikke tale videre om den Sag, så kan han dog gå videre i Teksten og tale om »den stumme Djævel«; hvem kender ikke ham? Den onde Ånd, der gør os stumme, så vi hverken tør bekende vor Synd eller vor Frelse. Og så dette om »den urene Ånd, der forlader os, men kan komme igen, og så tager syv andre Ånder med sig, som er værre end den selv.« Og så endelig til sidst de dejlige Ord om at »høre Guds Ord og bevare det.« Sandelig, her er nok at tale om! Rørdam gav mig både Mod og Trang til at prædike den Søndag, og han var den første Vejleder for mig til min Præstegærning.

Ved Siden af Groves Arbejde som Forstander for og Lærer ved Grundtvigs Höjskole var han tillige Formand for »D a n s k e S a m f u n d« i København. Derigennem kom han i nært og frugtbringende Forhold til mange gode og betydelige Mænd, især af den Grundtvig'ske Retning, således E m i l C l a u s e n i Gimlinge, F r i t s B o i s e n i Skørpinge, P. C h r. K i e r k e g a a r d i Pedersborg, A n d r e a s L e t h i Middelfart, V i l h e l m B i r k e d a l i Ryslinge og mange andre af de førende Mænd, som jævnligt talte ved Møderne, når de kom her til Byen. Møderne afholdtes Tirsdag Aften og samlede altid en større Kreds af Mænd og Kvinder, og der herskede altid den bedste og fornøjeligste Stemning. Møderne holdtes de første År i Vingårdsstræde Nr. 6, hvor min kære Ven E d v a r d B l a u m ü l l e r boede. Vi lærte Lektier sammen, og bag efter gik jeg til Mødet, som han ikke havde nogen Interesse for eller Kendskab til. Senere flyttede »Danske Sam-

fund« ud til Store Ravnsborg på Nørrebro, hvor der var større Plads, men hvor jeg alligevel ikke fandt det så hyggeligt.

Men så kom den Tid, da Grove følte sig gammel. 1884 havde han været Skolens Forstander i 25 År, og der holdtes en lille kön Fest for ham, i hvilken jeg deltog, skönt jeg da var Præst i det fjærne Glenstrup. Grove holdt dog ud endnu nogle År, før han trak sig tilbage. Det var ikke alene ham selv, der var bleven gammel, Skolens Bygninger vare også blevne gamle og meget forfaldne. De vare ikke længere hensigtsmæssige, og der havde rundt om og tæt ind på Skolen rejst sig høje Bygninger, så dens landlige Omgivelser helt vare forsvundne. »Rådmandsmarken« fandtes ikke mere, nu lå Skolen i den ny, urolige Haraldsgade.

Men under disse forandrede Forholde havde Skolens 40 Tdr. Land fået en Værdi, man aldrig havde anet, da Ejendommen købtes. Ved at sælge den blev der ikke alene Mulighed for at få en stor, ny og tidssvarende Skole på et bedre Sted, men der blev også Midler til dens udvidede Drift og tillige til at give Grove en god Pension. På den Tid kunde Jørgen la Cours Höjskole og Landboskole ved Kongens Lyngby erhverves; den blev 1890 købt, fik Navnet »Grundtvigs Höjskole« og lededes fremdeles af la Cour til hans Død i 1898. Den fortsættes stadig og kan glæde sig ved et stort Elevtal.

Grundtvig elskede sin Höjskole og kom ikke alene ud til Marielyst, når Karleskolen om Efteråret og Pigeskolen i Forsommeren åbnedes. Han besøgte Skolen i Årets Løb, når han kunde, og han vilde da også prøve Eleverne og høre, hvad der i Foredrag blev budt dem. Han havde også skænket Skolen ikke få Bøger. Han samlede Skolen, Lærere og Elever, hos sig en Eftermiddag, om Vinteren Karlene, om Sommeren Pigerne. Desuden var, som før sagt, Grove hver Søndag hos Grundtvig for at tale med ham

om Skolearbejdet og søge Råd i stort og småt, og Samarbejdet mellem de to gik udmærket.

Da Grove 1890 opgav sin Stilling som Forstander for Grundtvigs Höjskole, var han en svag, af Sygdom mærket Mand. Han var ikke alene meget tunghør, men han led af en pinefuld Astma, der lagde Bånd på hans Tale og fri

Forstander CARL GROVE.

Bevægelser. Han bar dog sine Lidelser med stor Tålmodighed som den fromme Mand, han var.

Groves flyttede ind i en smuk og hyggelig Lejlighed på Hjørnet af Dosseringen og Østerbrogade. Groves åndelige Interesser vare lige friske, han læste og skrev meget, og han fik jævnlige, oplivende Besøg af Slægt og Venner. Den største Oplivelse for ham var dog hans livlige Hustru, der tillige blev ham den kærligste og mest opofrende Sygeplejerske. Nogle Somre tilbragte de også en

Tid ved Modum i Norge, hvor Kuren bragte ham Lindring, om end ikke Helbredelse.

Trods Groves Svaghed skulde man vanskeligt finde et mere gæstfrit Hjem end deres. Stor var da også den Kreds, der gik ind og ud hos dem og altid blev mødtagen med det mest strålende Velkommen. Altid havde Grove gode

Fru SOFIE GROVE, f. FENGER.

og fængslende Æmner til Samtale, og Fru Grove forstod selv med beskedne Midler at gøre en Sammenkomst festlig og hyggelig.

I Vinteren 1892—93 holdt Grove i sit Hjem en Række Foredrag om Grundtvig, særlig om hans Stilling til Tros-Ordet. Til disse Foredrag samledes en indbudt Kreds, særlig fra Vartov frie Menighed, den, han alle Dage havde været inderlig knyttet til, og som efter hans Død hædrede ham ved at rejse en Mindesten på hans Grav.

I Vinteren 1894—95 svandt Groves Kræfter mere og mere og det var klart, at hans Bortgang var nær. Den sidste Uge var han meget svag, men dog stadig klar i Tanken og ved fuld Bevidsthed. Hans Hustru sad trofast hos ham, og de havde mange gode Samtaler med hinanden. End ikke hans skarpe Hukommelse svigtede ham, derom vidnede også et lille Ordskitte nogle korte Öjeblikke, för Døden indtrådte. Groves Hustru sad ved hans Sæng og følte hans Puls. Han så spørgende op på hende, og hun svarede: »Lad Pulsen slå, som den vil.« Så sagde Grove: »Således lød ikke Kong Frederik den Andens Ord; han sagde: 'Lad Å r e n slå, som h u n slå vil; det vide vi, at Guds Nåde slår ikke fejl'!« Det var et af Groves sidste Ord, og til dem trøstede han sig.

Fru Grove var meget nedböjet ved Tabet af sin bedste Ven, men hun var en stærk Kvinde, der ikke lod sig kue af Sorgen. Hun påtog sig tvært imod det følgende År en ny, stor Opgave, som hendes Nærmeste rystede på Hovedet ad og anså som ganske uløselig for hende. Det blev dog kun til Glæde og Velsignelse både for hende selv og for den, for hvem hun påtog sig Omsorgen.

Denne var hendes Søster, J o h a n n e A m a l i e F e n g e r, f. 5. September 1836. Hun var fra lille i høj Grad musikalsk begavet, spillede udmærket og komponerede allerede i elleve Års Alderen. Hun har udsendt flere Hæfter Romancer, Melodier til Ingemanns »Ahasverus« og talrige Sange, der endnu ere kendte og kære for såre mange. Da hun var 49 År fik hun et apoplektisk Anfald, der delvis berøvede hende Synet og Ævnen til at udtrykke sig sammenhængende og klart. Senere kom dertil Vrangforestillinger, for hvilke hun måtte indlægges på Oringe. Disse sidste vare dog til Dels svundne, da hun efter 11 Års Hospitalsophold 1896 optoges i sin Søsters Hjem, men hun var forknyt og ængstelig og måtte delvis mades.

Men under Påvirkningen af Fru Groves livlige og op-

mundtrende Omgang og af det Liv, der levedes i Hjemmet, begyndte Johanne Fenger snart at rette sig. Hun lærte at spise selv, og hun tog Del i Husets Sysler, hun tog igen fat på sit Spil, og hun blev ved sit elskelige Væsen og sin dejlige Musik til stor Glæde og Opmuntring for alle dem, der vare knyttede til Hjemmet.

De sidste År var Fru Grove svag. En tiltagende Åreforkalkning hindrede hendes fri Bevægelse og bandt hende til Sæng eller Sygestol. Det var vel den hårdeste Prøvelse, der kunde pålægges hendes livlige, rastløse Natur. Men hun stod Prøven ud, tog sit Kors op uden Klage. Nu blev Søsteren Johanne hendes kærlige, opofrende Sygeplejerske, som Fru Grove før havde været hendes. Hun kunde timevis glæde sig i sin Stol over Udsigten over Søen og det Fugleliv, som udfoldede sig dèr, hun glædede sig daglig ved de mange smukke Malerier, der oplyvede Stuerne, og ikke mindre ved Søsterens dejlige Musik. Vennerne glemte hende heller ikke og de bleve altid modtagne med Glæde og Taknemmelighed. Livet blev aldrig tomt for hende.

En af de sidste Aftener, Fru Grove levede, havde hun et forunderligt Syn. Hun lå til Sængs inde i Sovekammeret og Søsteren havde en Tid siddet ved Klaveret i Dagligstuen og spillet for hende. Så pludseligt hørte hun Fru Grove udbryde: »Å! Hvor dejligt! Jeg kan se ind i Himlen! Jeg kan se Jesus! — Og Fader — og Moder — og min elskede lille Grove!«

Få Dage efter, d. 26. Oktober 1910, døde hun stille. Søsteren Johanne levede siden i et hyggeligt Pensionat, elsket af alle, ikke mindst af Ungdommen. Hun døde d. 11. August 1913.

OPLYSNINGER

(Se: Forord)

AF H. P. B. BARFOD.

Side 11 *la Cour, Peter Christian*, f. i Odder d. 26. Januar 1805, teol. Kandidat 1831, Kapellan i Fakse 1832, Sognepræst i Nimtofte og Tøstrup 1837, i Ålsø og Hoed 1853, i Odder 1861. Døde d. 16. Marts 1865. Gift d. 30. December 1835 med

Bregendahl, Caroline Jacobine, f. d. 9. Juni 1809, † d. 19. Februar 1871, Datter af Provst A. Ph. Bregendahl (1770—1835) og og Karen Marie Mørch (1781—1849).

Lillelund, Christine Charlotte la Cour, f. i Fakse d. 8. November 1836, Datter af Præsten P. Chr. la Cour, gift d. 30. November 1870 med Præsten Hans Bernstorff Lillelund (1827—1905).

Side 31 *la Cour, Albert Philip*, f. i Nimtofte d. 9. December 1841, † d. 28. Februar 1906 som Forstander (fra 1877) for det Classenske Fideikommiss' Agerbrugsskole på Næsgård. Gift d. 11. Maj 1870 med Henriette Vilhelmine Blicher, f. d. 2. Maj 1848, Datter af Distriktslæge J. P. Blicher (1814—89) og Juliane J. M. H. Mantzius (1822—69)..

Side 33 *Glahn, Hans Egede*, f. d. 8. September 1814, Søn af Præsten Povl Egede Glahn (1778—1846) og Bodil Marie Elisabeth Blicher (1783—1862), teol. Kandidat 1841, Sognepræst i Sommersted 1852, i Ålborg 1859 og tillige Stiftsprovst, Sognepræst i Storehedinge 1871 til sin Død d. 19. Februar 1898. Gift d. 23. Oktober 1845 med

Radecke, Adelheid Conradine Avgusta, f. d. 27. Juli 1817, † d. 27. December 1903. Datter af Gårdejer Carl Christoffer R. (1784—1855) og Jeanette Caroline Mainberg (1795—1879).

Glahn, Poul Egede, Søn af Stiftsprovst Hans Egede Glahn, f. d. 6. August 1848, teol. Kand. 1874, Kapellan p. p. i Sorø 1877, Sognepræst i Tilst og Kasted 1883, i Tjæreby 1895, Afsked 1821. Gift d. 27. Maj 1884 med

Nansen, Esther Henriette, f. d. 21. September 1854, Datter af Pastor Ferd. P. N. Nansen (1825—99) og Johanne Henriette Buchheister (1826—70).

Side 66 *Boisen, Peter Outzen*, f. d. 22. Juni 1815, teol. Kand. 1841, samme År Lærer ved Dronning Caroline Amalies Asylskole, 1851 dens Forstander. Fra 1848 Uddeler af Dronningens milde Gaver, 1854 Grundtvigs Kapellan ved Vartov Kirke. † d. 21. August 1862. Gift d. 29. Oktober 1847 med

Grundtvig, Meta Cathrine Marie Bang, f. d. 27. Maj 1826, † d. 23. Avgust 1887. Deres Börn vare:

Boisen, Anna Elisabeth Susette, f. d. 21. April 1850, † d. 7. Juli 1919, ugift.

Boisen, N. F. S. Grundtvig, f. d. 8. Juni 1852, Toldassistent, † d. 8. Maj 1908, gift d. 8. Maj 1901 med

Willumsen, Camilla Cecilie, f. d. 19. Marts 1863. Datter af Gårdejer Niels Willumsen, Abildøre. Ingen Börn.

Boisen, Harald Immanuel, f. d. 3. April 1857, teol. Kand. 1883, Kaldskapellan i Herfølge og Sædder 1885, Sognepræst i Höjrup 1890, † d. 10. December 1904. Gift 1. Gang d. 28. Januar 1886 i Vartov Kirke med

Bock, Christel Emilie Avgusta, f. d. 30. Maj 1857 i København, † d. 28. November 1901 i Höjrup. Datter af Frederik VII's Livlæge, Etatsråd J. C. A. Bock (1813—79). De havde Sönnen

Boisen, Povl Peter Outzen, f. d. 8. Avgust 1894, Cand. mag. 1922, nu Adjunkt ved Ålborg Katedralskole. Gift d. 4. Oktober 1919 med

Falck, Ebba, Datter af Grosserer Axel Falck.

Gift 2. Gang d. 22. Juli 1903 i Helsingør Sct. Olai Kirke med *Bardenfleth, Ingeborg*, f. 12. Juni 1871 i København, Datter af Kommandør Ingolf Bardenfleth (1840—1921). De havde Sönnen

Boisen, Ingolf, f. d. 8. Maj 1904, Stud. polit.

Jørgensen, Helga Magdalene, f. på St. Kongens Mølle d. 19. April 1849, Datter af Præsten Otto Harald Boisen (1817—94) og Hanne Caroline Lindeschou (1828—1917). Gift 1870 med Ejeren af Søllestedgård Lavrits Teophil Jørgensen, f. d. 22. Marts 1846, † d. 5. December 1912.

Boisen, Frederik Engelhardt (Frede), f. d. 22. Avgust 1841, Søn af Præsten F. E. (Frits) Boisen. (1808—82) og Eline Birgitte Heramb († 1871). Teol. Kand. 1064, Officerselev i Krigen 1864, Sekundlöjtnant 1867, oprettede 1866 Folkehöjskolen på Rødkilde, afstod den 1909. Gift 1. Gang 1865 med Karen Cathrine Anker, † 1866, 2. Gang 1880 med Avgusta Jacobine Konow, † 1906.

Side 88 *Melbye, Mads*, f. i Middelfart d. 18. April 1817, Søn af Præsten Thor Melbye (1744—1829) og Caroline Christine Frederikke Maaløe (1776—1848), teol. Kand. 1840. I to År Huslærer på Hindsgavl, derefter et År i Flensborg. 1844 Kapellan i Vejlø og Vester Egesborg. 1845 Sognepræst i Asperup og Rorslev til

sin Død d. 31. Januar 1879. Ægtede d. 17. Oktober 1845 sin Halvsøsters Datter:

Hansen, Elisabeth Antoinette Louise, f. d. 10. Avgust 1822, † d. 14. Februar 1903, hvis Fader var Prokurator C. Th. Hansen.

Melbye, Frederik Carl Christian, Søn af Præsten Mads Melbye, f. d. 17. November 1863, teol. Kand. 1888, Sognepræst i Hvilsted 1889, i As 1895. Gift d. 18. April 1890 med

Termansen, Johanne Birgitte, f. d. 29. Maj 1861, Datter af Folketingsmand N. J. Termansen (1824—92).

Brandt, Carl Joakim, f. i Nyborg d. 15. Avgust 1817, Søn af Købmand R. P. Brandt og Louise Ester Boesen, teol. Kand. 1841, Lærer ved Vajsenhuset 1843, Forstander for Grundtvigs Højskole på Marielyst 1856—59, Sognepræst i Rønnebæk og Olstrup 1860, Præst ved Vartov 1872 til sin Død d. 27. December 1889. Frugtbar teologisk og literaturhistorisk Forfatter. Gift d. 9. Maj 1845 med

Henningsen, Dorothea Louise Elisabeth, f. d. 6. Januar 1823, † d. 21. Oktober 1881, Datter af Urtekræmmer F. P. Henningsen.

Bardenfleth, Agnete Brandt, f. i Rønnebæk d. 22. April 1862, Datter af Præsten C. J. Brandt, gift d. 26. Januar 1888 med senere Minister og Amtmand, Kammerherre Vilhelm Bardenfleth, f. d. 18. Juli 1850.

Brandt, Hans Caspar, f. d. 24. November 1849, Søn af Præsten C. J. Brandt, Stationsforstander, Kaptajn i Reserven, † d. 3. September 1904. Gift d. 10. Juni 1879 med

Larsen, Louise Henriette, f. d. 18. Avgust 1855, † d. 1. September 1882, Datter af Handskemager N. F. Larsen. (1814—81).

Leth, Andreas Peter Martin, f. i Nyborg d. 1. Februar 1822, Søn af Præsten Albert Leth (1795—1849), teol. Kand. 1843, Adjunkt i Ribe 1845, Diakon i Åbenrå 1850 og Kompastor dér 1852, Sognepræst i Ulsø og Øster Egede 1863, i Middelfart 1870—95. † i Middelfart d. 6. Marts 1905. Gift d. 24. Juni 1846 med:

Thorup, Margrethe Regine, f. d. 24. Juni 1820, † d. 20. Juni 1914. De havde ikke selv Børn, men derimod tre Plejebørn, af disse Forfatteren til de her givne Minder om Leths Hjem:

Iversen, Jacob Herman, f. 1847, Søn af Amtsforvalter i Åbenrå P. Iversen, ved hvis Død i 1857 han blev optagen som Plejesøn i Pastor Leths Hjem. Tog Dyrslæge-Eksamen 1869, opholdt

sig derefter nogle År i Amerika, vendte hjem 1878 og nedsatte sig i Ruds Vedby, hvor han siden har praktiseret. Ægtede 1879 sin yngste Plejesøster *Emilie Sofie*, død 1921.

Side 147 Grove, Carl Frederik, f. d. 5. Juni 1828 i Øster Hornum Præstegård, Søn af Præsten Johan Emmanuel Grove (1794—1853), teol. Kand. 1854, Huslærer hos Præsten Ferdinand Fenger. Forstander på Grundtvigs Højskole 1859—90, død d. 1. April 1895. Gift d. 27. Juli 1861 med

Fenger, Helene Sofie, f. d. 9. Marts 1835, Datter af Præsten Johannes Ferdinand Fenger (1805—61) og Margrethe Magdalene Boesen († 1872). † d. 26. Oktober 1910.

Fenger, Johannes Ferdinand, født d. 1. April 1851 i Lyngø, Søn af Præsten Joh. Ferd. Fenger (1805—61) og Marie Magdalene Boesen († 1872), teol. Kand. 1876, Lærer på Marielyst Højskole 1876—83, Kapellan i Munkebo 1883, Sognepræst i Glenstrup 1884, i Sønder Hjerm 1891, i Soderup 1897, Asked 1920. Gift d. 5. August 1885 med

Spur, Laura Maria Hustrup, f. d. 1. Marts 1856, † d. 11. November 1912, Datter af Præsten Johan Henrik Spur (1815—68).

TRYKFEJL I III. BIND

Da Udgiveren blev syg i Fjor under Trykningen af III. Bind, måtte Korrekturene overlades til andre. Der har da i dette Bind indsneget sig nogle Trykfejl, af hvilke følgende ere fundne:

Side 11, L. 12 f. n.: (1800—41) læs: (1812—41).

» 140, L. 6 f. o.: 1894 læs: 1895.

» 172, L. 11 f. n.: 1827 læs: 1826.

» 173, L. 16 f. o.: 1830 læs: 1840.

» 176, L. 12 f. o.: Grundtvigs Søsterdatter læs: Fru Grundtvigs Søsterdatter.

» 182, L. 3 f. n.: Lönstrup læs: Låstrup.

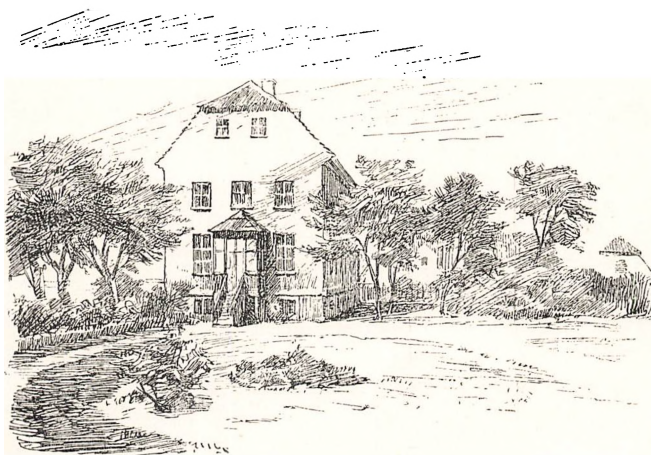
» 183, L. 4 f. o.: 1871 læs: 1873.

» 183, L. 18 f. n.: Wolff læs: Wolf.

» 183, L. 18 f. n.: 1867 læs: 1862.

» 184, L. 9 f. n.: Lang læs: Lange.

St. Tuborg på Biskop Grundtvigs Tid.

Ved en beklagelig Fejltagelse er Klichéen til Billedet af *St. Tuborg* i III. Del S. 52 ombyttet med en anden, der i Trykkeriet samtidig skulde bruges til en anden Bog.

Hermed følger derfor en Tegning af *St. Tuborg*, som det var på Grundtvigs Tid. Den er med Tilladelse lånt fra Prof., Dr. phil. Fr. Rönnings Mindeskrift ved Grundtvigs 100 Års Fødselsdag d. 8. September 1883.

J. KJ. CARLSEN:

SOGNEPRÆST I RINGE

VINTERPRÆDIKENER.

Fra Advent til Midfaste.

Andet Oplag. — 3 Kr. 50 Øre.

V A A R P R Æ D I K E N E R.

Fra Mariæ Bebudelsesdag til 3. Søndag efter Trinitatis.

1 Kr. 50 Øre.

SOMMERPRÆDIKENER.

Fra 4. til 25. Søndag efter Trinitatis.

3 Kr. 50 Øre.

Disse tre Prædikensamlinger udgør tilsammen en Kirkeaarets Postille under Fællestitel:

DEN SIGNEDE DAG

indbunden 12 Kr.

G. E. C. GADS FORLAG

DEN SIGNEDE DAG

VINTER · VAAR · SOMMER

EN AARGANG PRÆDIKENER

AF

J. KJ. CARLSEN

SOGNEPRÆST I RINGE

Biskop, Dr. theol. H. Ostenfeld om »Den signede Dag«:

»Der udgives mellem Aar og Dag ikke saa faa Prædikener, og Værdien af dem er jo ret forskellig. Nogle Prædikener var egentlig gode, da de blev holdte, frembaarne af en levende Personlighed, men de saa paa Tryk noget afblegede ud; der var ikke saa faa Selvfølgeligheder i dem, som ikke saa godt taalte at komme paa Papiret. Andre var gode og velmente, men saa lidt individuelt prægede, det blev en Tale i temmelig almindelige Vendinger. Den modsatte Yderlighed kunde ogsaa gøre sig gældende; at her fremtraadte en bevidst eller ubevidst Jagen efter Originalitet, undertiden en noget forceret Aandfuldhed, der havde den Virkning, at Formen kom til at dække noget for Indholdet. Naar man træffer en Samling Prædikener, hvor Indholdet træder frem paa en særlig personlig Maade, hvor Kristendommens Indhold afspejler sig i en Personlighed, da vil en saadan Samling kunne bruges med Udbytte ogsaa af saadanne Mennesker, der maaske ikke i enhver Henseende er stemte som Forfatteren.

Dette mener jeg er i udpræget Grad Tilfældet med en Samling, som under Titlen »Den signede Dag« er udgivet af Sognepræst J. Kj. Carlsen. Det var oprindeligt tre mindre Hefter — Vinter, Vaar, Sommer — som nu er samlede i eet Bind paa Gads Forlag.

Hvad karakteriserer disse Prædikener? Man møder her et lødigt Indhold, hvor Talen har et bestemt Sigte, der er et Budskab deri, hvor man mærker, at Prædikanten baade selv har tilegnet sig det paa sin ejendommelige Maade og formaar at gengive det saaledes, at det personlig formede ikke slettes ud. Ikke saaledes, at vi møder en direkte Paaberaabelse paa egne Erfaringer, disse træder tilbage, men man føler, at »de ligger bagved, og giver Talen det Præg af en troværdig Tale, vel værd at tage imod,« som er det fornemste Kendetegn paa en god Prædiken. Det er ikke abstrakt, men konkret Tale i denne Bog, baade i den Forstand, at vi mærker, at Prædikanten i god Betydning er et moderne Menneske, der kender til de Vanskeligheder, som vor Tids Mennesker har at kæmpe med, og saaledes at vi føler, at Pastor Carlsen forstaar Mennesker, kender dem, holder af dem og er en opmærksom og fin Iagttager af deres Handlen og Færden. Naar dertil kommer, at hans Form er affilet og ikke lider under overflødige Ord, vil man forstaa, at det er en Bog, som jeg mener, der er Brug for i vor Tid. Mig er det i hvert Fald gaet saaledes, at naar jeg begyndte at læse i Bogen og havde læst en Prædiken, fik jeg Lyst til at læse videre, og altid syntes jeg, at jeg fik Udbytte deraf. Det samme kunde jeg ønske andre, hvorfor jeg her vil anbefale »Den signede Dag« paa det Bedste.«

G. E. C. GADS FORLAG

MINDER FRA GAMLE GRUNDTVIG'SKE HJEM • I-II

SAMLEDE OG UDGIVNE AF
DR. H. P. B. BARFOD

I: 5 Kr. 50 Øre; indb. 8 Kr. 50 Øre. — II: 4 Kr. 50 Øre; indb. 7 Kr.

Af Pressens Anmeldelser:

»Der er som en Duft af Lavendler over Bogen, der gaar en Strøm af Hygge igennem den, og fra hvert Blad aander Kærlighed til det Menigheds- liv og Folkeliv, som blev vakt ved Grundtvig. Man kan kun glæde sig over, at denne Bog er tænkt som den første i en Række. Der ligger mange Mindeskatte rundt om i grundtvigske Hjem, og denne vil nok virke med til, at adskillige af disse Skatte bliver hævet, til Berigelse af vor Memoirelitteratur og til Glæde for alle dem, som vil lytte til den stilsfærdige Beretning om grundtvigsk Aandslivs Historie.«
Pastor Axel Rosendal i »Menighedsbladet».

»Man mærker, at Dr. Barfod har taget fat paa sin Opgave med stor Varme. Opgaven, at samle slige Minder, er ogsaa værd at arbejde paa; og det er virkelig lykkedes at faa samlet meget værdifuldt. — Der er i dem alle noget smukt, tit noget gribende. Hertil har Dr. Barfod føjet en Række gode Oplysninger og indledet det hele med et kønt Digt. Bogen er forsynet med mange Billeder, hvad der gør den end mere værdifuld. Den vil være kærkommen for mange.«
Pastor Carl Koch i »Højskolebladet».

»For et Aar siden udkom 1ste Del af denne Bog og blev læst med Glæde af mange; den gamle Forfatter, som aabenbart har bedre Betingelser end nogen anden for at udgive en saadan Bog, baade fordi hans Erindring rækker meget langt tilbage, og fordi han fra Barndommen er fortrolig med den Kreds, han skildrer, har nu fortsat med denne Mindegave til Grundtvigs Venner paa Fødselsdagen 8. Septbr. — Men mange andre foruden dem, som staar den grundtvigske Retning nær eller ubetinget hører til den, vil have Udbytte og Glæde af at læse disse Minder fra tre Præste- Og tre Lægmandshjem. — Der er for os alle meget at glædes ved i disse Minder og ikke saa lidt, som vi kunde have godt af at forsøge at forny i vore Hjem.«

Provst, Dr. theol. H. M. Fenger i »Nationaltidende».

»Andet Bind af disse værdifulde Minder og Memoirer, der udkom fornylig, staar i ingen Henseende tilbage for første. Der er ingen Tvivl om, at disse Memoirer vil være velkommen i talrige Hjem hele Landet over. Dr. Barfod har stor Fortjeneste af sit værdifulde Samlerværk.«

Professor Otto Borchsenius i »Sore Amtstidende».

»Et helt Galleri af fine og noble Mennesker drager forbi en i disse Billeder, — et rigt Mindeselskab aabner sig for den, der læser Bogen og stifter Bekendtskab med alle disse store Navne, hvis Værd for vort Folkeliv og aandelige Udvikling har været overordentlig stor.«
Aalborg Stiftstidende».

G. E. C. GADS FORLAG

MINDER FRA GAMLE GRUNDTVIG'SKE HJEM · III

SAMLEDE OG UDGIVNE AF

DR. H. P. B. BARFOD

5 Kr. 50 Øre; indb. 8 Kr. 00 Øre.

Af Pressens Anmeldelser:

»Det var en lykkelig Tanke, Dr. Barfod fik, da han for nogle Aar siden begyndte at nedskrive sine egne Minder og indsamle andres til Oplysning om de gamle grundtvigske Hjem, der har været Arnestedet for saa meget af det folkelige og kristelige Fællesliv i Danmark gennem de sidste hundrede Aar.

I Rækken af disse Mindeskrifter er det nys udkomne i mine Øjne nær ved at være det bedste.«

Holger Begtrup i »Højskolebladet».

»Det er som Lodskud til Dybderne af noget af det bedste i vort Folks Liv — disse Skildringer af Livet i Hjem, som nu forlængst er lukkede for steds.«

Frederik Barfods Søn, den nu 80-aarige Læge H. P. B. Barfod, har nyttet sin høje Alderdomsaaar til Udførelsen af en Gerning, for hvilken hele den vaagne Del af vort Folk vil føle sig i Gæld til ham.

Og han har haft Held til baade selv og ved gode Medarbejdere at give Stoffet paa en saadan Maade, at der selv over de simpleste Ting er som Suset af de Vinger, der ikke er af denne Verden.«

Redaktør J. V. Christensen i »København».

»Endnu et fuldvægtigt Bind af det smukke Memoireværk »Minder fra gamle grundtvigske Hjem«. I dette tredie Bind har Udgiveren, Dr. H. P. B. Barfod skrevet to af de vægtigste Bidrag, omhandlende Grundtvig og hans to sidste Hustruer, Fru Marie Toft og Fru Asta Reedtz.«

—r i »Berlingske Tidende».

»Den nye Del af Dr. Barfods Samling slutter sig smukt til de to første Bind.«

Professor Otto Borchsenius i »Sore Amtstidendes».

G. E. C. GADS FORLAG